

Unga bestånd – en tillgång i park och landskap

Woodlandkvarter från Alnarp till Jönköping

Anna Widman

Förord

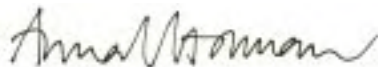
Detta är ett examensarbete inom landskapsarkitektprogrammet vid Institutionen för Landskapsplanering på Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp. Arbetet är skrivet inom profilmrådet landskapsdesign och omfattar 20 poäng.

Ett stort tack till Allan Gunnarsson, min handledare, som har varit ett stort stöd och en sporre under denna tid. Jag vill också tacka Magnus Svensson, Henrik Sjöman och Mårten Hammer för att ni har tagit er tid och suttit ner med mig och inspirerat och delat med er av er kunskap.

Tack till Lennart Angselius och Mathias Johansson på Tekniska kontoret i Jönköping för ert engagemang och för att jag alltid har känt mig så välkommen i Jönköping. Tack också till Stellan Gustavsson, som har hjälpt mig med jordprover och till Lars-Erik Carlsson, som försett mig med kartmaterial.

Sist men inte minst vill jag tacka Daniel Petersson som har varit min jourhavande supporter, samt familj och vänner för stöd, synpunkter och råd. Tack!

Malmö, juni 2006

Anna Widman

Innehåll del I

Sammanfattning	Beståndens form och storlek	37
Abstract.....	Komplexitet, växtval och skötsel.....	41
Inledning	Gränser och övergångar.....	44
Bakgrund.....	Ett exempel	45
Mål och syfte	En sorts scenografi	47
Tillvägagångssätt.....	Rörelsen	48
Om landskapslaboratoriet i Alnarp.....	Kontraster	52
Unga trädplanteringar	Årstiderna	53
Formbarheten hos en ung planta	Ljus/Skugga	56
Trädens livscyklar och ungdomliga företräden		
Vegetationens arkitektur		
Golv.....		
Väggar		
Tak.....		
Platsens utformning och sammanhang		35
Varför design?		35
Den valda strukturen och vad den kan ge		35

Innehåll del II

Del II – Jönköping	Utplacering av karaktärerna	70
Om projektet	Illustrationsplan	72
Om platsen	En promenad i det nya arboretet	73
Historia.....	Karaktärerna	74
Platsen idag	Björkbacken	74
Platsens befintliga vegetation	Gullregnlunden.....	76
Ståndort	Strimlönnlunden	78
Hur det ser ut-plan	Tallterrassen	80
Utveckling av konceptet	Det blommande berget.....	82
Tankar kring design	Körsbärlunden	84
Konceptet.....	Vingnötsdjungeln.....	86
Flera olika bestånd	Ädelgranskogen.....	88
Någonstans mellan vilt och välordnat.....	Ormbunkslunden.....	90
Inhemskt blandas med exotiskt	Flikal-dungen.....	92
De befintliga träden	Hassellunden.....	94
Gestaltningen	Katsuralunden.....	96
Närmare presentation av platsen och hur den har inspirerat mig	Vitt flor	98
Mindmap	Rosa skyar	100
	Kaprifolkullen	102
	Källor och litteratur	104

Sammanfattning

Detta är ett examensarbete som handlar om gestaltning av unga trädbestånd. En stor inspirationskälla har varit Västerskog och Tor Nitzelius park i Alnarp som båda är uppbyggda i rutnätstrukturer. Jag har velat undersöka om denna typ av plantering kan vara värdefull ur en estetisk och rekreativ synvinkel. Ett problem är att många idag tror att man måste vänta i decennier på att en plantering skall växa upp innan man får ta del av ”det färdiga resultatet”. Istället bör man acceptera att vegetation är ett dynamiskt byggmaterial som aldrig slutar att förändras varför något ”färdigt resultat” inte existerar. Detta är ingen nackdel, tvärtom bör man se möjligheterna med dynamiken. Många unga planteringar ser idag väldigt trista ut, men det kan undvikas i framtiden om man i stället för att plantera enligt den slutgiltiga planen, planerar så att platsen i fråga blir inbjudande, intressant, och estetisk från början till slut. Arbetet består av två delar där den första delen tar upp hur man kan gestalta unga bestånd så att de blir en tillgång i park- och landskap. Den andra delen är ett gestaltningsförslag till Stadsparkens arboretum i Jönköping där jag använder mig av de slutsatser jag kom fram till i den första delen.

Del I

Första delen består av fyra kapitel som tar upp de frågor som jag har ansett vara viktigast vid gestaltning av unga planteringar. Kapitel ett handlar om skillnaden mellan unga och äldre individer och hur den varierar mellan arterna. För att en plantering snabbt skall uppnå estetiska värden kan det vara bra att känna till vilka arter som redan som unga utvecklar sina kvaliteter. Kapitel två handlar om vegetationens arkitektur, det vill säga hur man kan använda vegetation för att bygga rum. Kapitel tre tar upp utformningen av en plats i ett visst sammanhang, det vill säga gestaltning på ett större plan än det enskilda rummets. Här sätts fokus på strukturen och hur de olika komponenterna passas ihop. Det fjärde och sista kapitlet handlar om scenografi, alltså hur man med olika medel skapar en spänning för den som vistas på en plats, genom att arbeta med kontraster och hur man vill att besökaren skall röra sig genom platsen.

Del II

Här tillämpas idéerna i första delen på en verklig plats, Stadsparkens arboretum i Jönköping. Med platsens förutsättningar har jag försökt skapa en så variationsrik plats som möjligt. Där finns redan en hel del träd, varav några är riktigt stora. Det har varit en del i arbetet att försöka passa ihop mina unga bestånd med den befintliga vegetationen på ett bra sätt. Själva formgivningen av platsen har inspirerats mycket av formspråket hos Västerskog och Tor Nitzelius park i Alnarp. Jag har också haft som mål att Stadsparkens arboretum, som är en publik plats skall attrahera både förstagångsbesökare och folk som ofta går dit.

Abstract

This is a thesis about design of young stands of trees. A big source of inspiration has been Västerskog and Tor Nitzelius Park in Alnarp which both consists of a structure of squares. I wanted to examine if this type of planting could be valuable from an aesthetic and recreational point of view. One problem today is that many people believe that we have to wait for decades for a planting to grow up so that we can enjoy the “ready result”. Instead we need to accept that vegetation is a dynamic material that never ceases to change and the “ready result” does not exist. This is by no means a disadvantage; on the contrary we ought to see the possibilities of the dynamics. Many young plantings today look very dull, but that can be avoided in the future if we instead of planting according to the final plan; implement a design for a place that is inviting, interesting and aesthetic from the beginning to the end. This work consists of two parts. The first part deals with how young stands can be formed so they become assets in parks and landscapes. The second part is a design proposal for the arboretum in the city park of Jönköping for which I use the conclusions I have drawn in the first part.

Part I

The first part consists of four chapters that discuss the questions that I believe are the most important when designing young plantings. The first is about the difference between young and older individuals and how it varies between the species. To make a planting obtain aesthetical qualities quickly, it can be good to know which species that develop such qualities already when they are young. The second chapter deals with the architecture of vegetation; that is how we can use vegetation to construct rooms. The third chapter is about the shaping and the context of the place, which means design on a greater level than the room in itself. The final chapter is about staging; how to by different means create excitement and curiosity for the visitor, by working with contrasts and how the visitor is to move through the place.

Part II

Here, the theories have been applied to a real place, the arboretum of the city park in Jönköping. With the existing conditions I have tried to create a place as full of variation as possible. There are already quite many trees; some of them are of great size. It has been a part of my work to try to put my young stands together with the existing vegetation in a good way. The design of the place has been inspired by the design language of Västerskog and Tor Nitzelius Park in Alnarp. My aim was also that the arboretum of the city park, which is a public space, should attract both first time visitor and regulars.

Inledning

Bakgrund

Växter har alltid varit något betydelsefullt för mig. Det var det intresset i kombination med mitt intresse för gestaltning som fick mig att söka utbildningen till landskapsarkitekt. Under tiden på Alnarp har jag har försökt styra min utbildning så mycket som möjligt mot dessa två inriktningar och därför känns det naturligt att även mitt examensarbete får den orienteringen. Jag ville göra ett examensarbete där jag kan kombinera dels växter med gestaltning och dels det teoretiska med det praktiska.

Landskapslaboratoriet är en försöksanläggning där man testar olika landskapliga förutsättningar och åtgärder i skala 1:1, för att kunna skapa ett mer varierat landskap, men är det mer än så? Anläggningen består av olika bestånd med skiftande artinnehåll, storlek och uppbyggnad. Jag fascineras av de olika rumsbildningarna i ”labbet” och jag ville undersöka om denna struktur har ett värde i sig själv utan laboratoriefunktionen.

Den praktiska delen av arbetet utgörs av ett gestaltungsförslag till Stadsparkens arboretum i Jönköping. Platsen bestämdes efter att Jönköpings kommun varit i kontakt med Institutionen för Landskapsplanering på Alnarp angående ett samarbete. De blev inbjudna att besöka Tor Nitzelius park och tyckte att strukturen var intressant att ta fasta på för utveckling av deras arboretum.

Mål och syfte

Examensarbetet bygger på idéer om formgivning av unga bestånd. Jag vill visa att de kan utgöra en tillgång i park och landskap. Genom formgivning av bestånden som helhet såväl som av dess enskilda individer, samt genom att uppmärksamma de olika arternas speciella karaktärer kan man skapa bestånd som kan bjuda på kvaliteter av många olika slag. Mycket inspiration kommer från Tor Nitzelius park och Alnarps Västerskog, två formstarka och upplevelserika planteringar i Alnarp. Jag vill ta reda på hur man kan gestalta ett landskap som bygger på deras designprinciper och hur man kan ta dess idé ett steg längre och applicera den på en annan plats i ett annat sammanhang.

När man nämner unga planteringar kanske många tänker på 70- och 80-talets naturlika planteringar. Problemet med dem var kanske till största delen skötselrelaterat eftersom de ofta lämnades vind för våg. Träd och buskar sköt i höjden och planteringarna blev mörka och ogästvänliga, särskilt efter mörkrets inbrott. Att det är just dessa planteringar som många ser framför sig när de hör begreppet ”naturlik plantering” kan bero på att de har för få referenslandskap att jämföra med¹. Ju flera lyckade unga (naturlika) planteringar man har sett desto mer positivt inställd till dem blir man.

Att jämföra unga bestånd (upp till 30 år) med äldre, är lite som att jämföra äpplen och päron. Båda har sina fördelar. Meningen med detta examensarbete är att betona de kvaliteter som just unga bestånd kan ha, med exempel på hur de på olika sätt kan göras intressanta och attraktiva för avkoppling, promenader och lärande.

Tillvägagångssätt

För att kunna skriva den första delen har jag samlat in och läst material om landskapsdesign och arkitektur. Jag har också tillbringat mycket tid i Alnarps Västerskog och Tor Nitzelius park och dokumenterat kvaliteter och följt skiftningarna under året som gått. Genom att skissa och fotografera, har jag velat ge arbetet en lite mer konstnärlig framtoning. Jag har dessutom besökt Mariebjergs kyrkogård i Danmark, för att studera en annan typ av anläggning som också är uppbyggd i rutnät, samt Snogeholms landskapslaboratorium, som är större än Alnarps Västerskog, och har fler variationer och kombinationer av arter.

I den andra delen har jag utarbetat ett gestaltungsförslag till Stadsparkens arboretum i Jönköping genom att använda mig av de slutsatser jag kommit fram till under skrivandet av första delen. Jag

har under arbetets gång fortsatt att läsa om ämnet och gjort flera studiebesök på platsen. Vid inventering av befintlig vegetation 21–22 mars 2006 har jag utgått från en gammal inventering² som gjorts vid tekniska kontoret i Jönköping. I gestaltungsförslaget har jag gett en kortfattad beskrivning av anläggning och skötsel men jag har medvetet inte gått djupare in på till exempel åtgärder för eventuell jordförbättring, utan jag har valt att fokusera på det estetiska. Som hjälpmedel i den kreativa processen har jag använt mig av till exempel foto, skisser, måleri och modellbygge. Under komponerandet av karaktärerna har jag vid olika tillfällen samtalat med Henrik Sjöman, Magnus Svensson, Märten Hammer och i synnerhet Allan Gunnarsson, vilket har varit till stor hjälp när jag har behövt goda råd och någon att bolla mina idéer med.

¹ Gustavsson, Roland, 2004, s. 187.

² Engström, Johanna, 1998.

Om landskapslaboratoriet i Alnarp

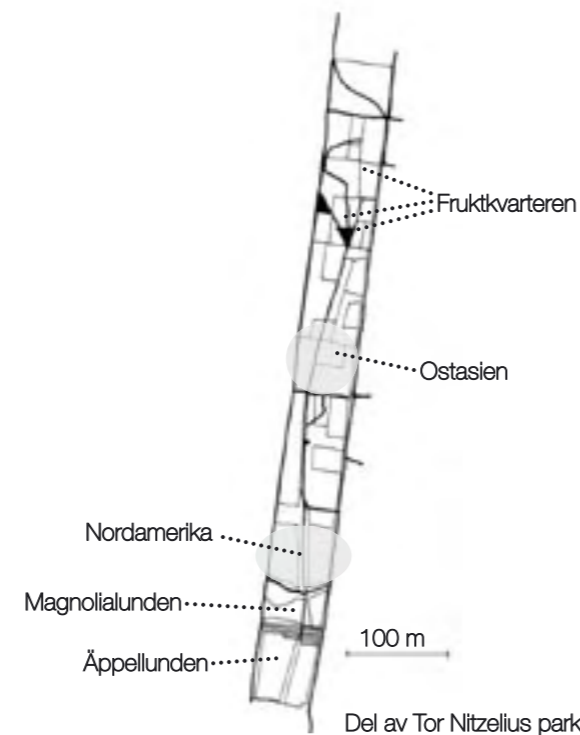
Landskapslaboratoriet i Alnarp är en forskningsanläggning för studier av landskapliga förhållanden. Med det menas här inte bara skötselrelaterade försök, utan här testas en konstruerande och nyskapande vegetationsgestaltning och landskapsvård i full skala med hjälp av olika landskapselement med höga miljövärden som till exempel skogsbestånd, vattendrag och ängar. Landskapslaboratoriet fungerar som grogrund för nya koncept inom landskapsplanering men skall också ge kunskap om hur man utformar och anlägger unga landskap.³

Två av de viktigaste delarna av landskapslabbet är Tor Nitzelius park och Alnarps Västerskog. Båda dessa delar är uppbyggda i ett rutnät där varje ruta utgörs av ett trädbestånd. Trädbestånden består i sin tur av mer eller mindre komplexa artblandningar och skiktningar och är kopplade till varandra på olika sätt.

Tor Nitzelius park är ca 4,5 hektar stor och började planteras hösten 1984. Målet med anläggningen är att öka den kunskap som finns om långsiktigt fungerande växtkombinationer och arkitektur för att kunna styra parkplanteringars uthållighet och utveckling. Här finns hela system uppbyggda med växter från olika delar av världen som Nordamerika och Ostasien.

Alnarps Västerskog är ca 13 hektar och började anläggas 1993. Den

består inte bara av skogsbestånd utan också av ängar och vattendrag. Avsikten med Alnarps Västerskog är att visa på möjligheten att skapa miljöer med ekonomiskt värde, där man redan i planeringsstadiet och under de första skötselstegen lägger stor vikt vid aspekter som upplevelsevärde och biologisk mångfald.⁴

³Folkesson, Anders, 1996, s. 2 f

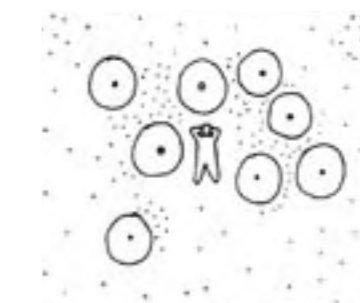
⁴<http://www.lpal.slu.se/parkut/landskapslabbet/index.htm> 2006-02-21

Unga trädplanteringar

Växter är ett levande material som ständigt är i utveckling. Det finns alltså ingen färdig produkt. En plantering är aldrig statisk utan förändras hela tiden och på flera olika plan samtidigt. Dels åldras den ju självklart men dess årliga cykel gör att den också skiftar utseende i takt med årstiderna. Således kan en plantering aldrig vara helt ointressant varken för den som besöker den vid ett enstaka tillfälle eller för den som följer dess utveckling. En plantas dynamik är något som man varken kan eller bör motverka. Tvärtom måste man utnyttja möjligheterna som dynamiken medför. Det oförutsägbara i en plantas eller ett bestånds utveckling kan vändas till en fördel. På så sätt kan man skapa planteringar som är vackra och intressanta redan från början. Naturligtvis är det också så att vissa kvaliteter hos en individ eller ett bestånd tar tid att utveckla. Då finns det temporära lösningar att ta till för att en plantering snabbt skall se fin ut.

Två olika vägar...

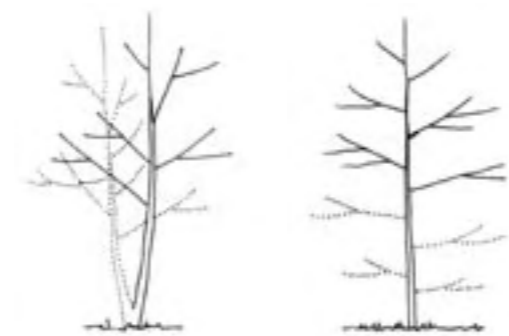
...mot ett mål.

Eftersom unga individer är mycket formbara för mänsklig hand, är möjligheterna till förvandling och förändring av ett ungt bestånd mycket stora. Istället för att plantera en trädplanta i en park och vänta på att den skall växa sig stor och kraftig, kan man plantera en grupp om flera plantor. En enda liten planta skapar inte ett rum, men många plantor tillsammans gör det. Nu har man något rejälare, något som man kan forma allt eftersom plantorna växer. Slutresultatet kan fortfarande vara ett enda stort träd, om det är det man vill ha, men vägen dit blir mycket intressantare.

Formbarheten hos en ung planta

En av de främsta fördelarna med unga planteringar är kanske just den ändlösa formbarheten. En ung planta är som ett oskrivet blad. Dess grenar är tunna och kan kapas utan att trädet tar skada. Den har ännu inte fått sin slutgiltiga form och kan fortfarande bli nästan vad som helst. För att forma ett träd måste man börja tidigt och sedan bibehålla en kontinuerlig skötsel, som bör vara mer frekvent under dess juvenila stadium. Ett lyckat exempel är ”Tallriken” i Pildammsparken i Malmö från 1926 som ritades av dåvarande förste stadsingenjören Erik Bülow-Hübe⁵. Det är en cirkelformad plats omgiven av höga, täta, jämna väggar av bok. Formen fanns där från början, för att nå målet gallrade man plantorna som skulle utgöra den omgivande skogen efterhand och beskar de bokar som bildar själva cirkeln. Samma sak hade aldrig kunnat uppnås genom att ta ut en cirkel ur en redan uppvuxen bokskog. Det hade krävt kapning av tjocka grenar, vilket skadar träden och ger fula märken. Det fordras att man från början kontinuerligt beskär de grenar som utvecklas längs trädens stammar för att skapa en sådan vägg av löv, som nästan ser ut som en gigantisk häck. Boken skjuter nämligen inga skott från en kvistfri stam.

Formbarheten hos unga träd innebär att man kan framhäva varje individs unika natur. Genom att välja enstammiga eller flerstammiga plantor, och experimentera med till exempel takhöjd och kronform kan man skapa pelarsalar eller mycket kompakta lövmassor som går från marken till trädtopparna, från golv till tak. Dessa kvaliteter hos ett bestånd uppstår inte bara av sig själva. Vissa arter är lättare att forma än andra. Vanligtvis är det de riktigt skuggtåliga arterna som är lättast att forma till exempel bok, lind, buxbom, gran och idegran. Ett bestånd som skall se ut på ett visst sätt kräver en viss skötsel. Hur mycket tid som läggs ner på skötsel är avgörande för en planterings karaktär. Även ett bestånd vars karaktär påminner starkt om vild natur kan kräva en mycket medveten skötsel för att se lagom ovårdad och dramatiskt ut.

Skall man likrikta eller inte?

⁵ Pehrsson, Per Jan, 2000, s. 166

Några av de mest formbara arterna

Bok (<i>Fagus sylvatica</i>)	Avenbok (<i>Carpinus betulus</i>)
Lind (<i>Tilia</i> sp.)	Gran (<i>Picea abies</i>)
Idegran (<i>Taxus baccata</i>)	Liguster (<i>Ligustrum vulgare</i>)
Buxbom (<i>Buxus sempervirens</i>)	Naverlönn (<i>Acer campestre</i>)
Äpple (<i>Malus</i> sp.)	Platan (<i>Platanus x acerifolia</i>)

Trädarter som passar som flerstammiga:

Lönn (<i>Acer</i> sp.)	Katsura (<i>Cercidiphyllum japonicum</i>)
Körsbär (<i>Prunus</i> sp.)	Kaukasisk vingnöt (<i>Pterocarya fraxinifolia</i>)
Körsbärskomell (<i>Cornus mas</i>)	Björk (<i>Betula</i> sp.)
Gullregn (<i>Laburnum x watererii</i>)	Hägg (<i>Prunus padus</i>)
Rönn (<i>Sorbus</i> sp.)	

Arter som passar som spaljéträd:

Äpple (<i>Malus</i> sp.)	Lind (<i>Tilia</i> sp.)
Platan (<i>Platanus x acerifolia</i>)	Avenbok (<i>Carpinus betulus</i>)

Trädens livscyklar och ungdomliga företräden

Alla trädarter blir inte lika gamla, och når därför de skilda stadierna i sina liv vid olika åldrar. De tar olika lång tid på sig innan de kan sätta egna frön, innan de når sina höjdpunkter då de är som vackrast och innan de förlorar sin vitalitet. Om man vill att det alltid ska finnas någon art som är på topp i en plantering, kan man plantera snabbare och långsammare arter tillsammans så att de med hjälp av gallring så småningom kan avlösa varandra. Detta skall inte förväxlas med plantering av amträd som görs för att hjälpa en art att etablera sig. Exempel på bra kombinationer av träd är gran–ek, tall–bok, björk–bok och björk–ek.⁶

Det finns vissa karaktärsdrag som man bara hittar hos unga individer av somliga arter. Till exempel kan de ha mer distinkt stamfärg som strimlönnen, vars vita och gröna strimor försvinner med tiden. Andra arter har som unga större blad och klarare höstfärg som rödeken eller blad som trots att de blivit bruna sitter kvar under hela vintern, som bokens, avenbokens och ekens. En del arter är faktiskt vackrare som unga. Ett sådant träd är björken, som når sin höjdpunkt i ganska unga år. Dess vackra vita stam, som väl är en av dess allra främsta kvaliteter, blir allt mer skrovlig och grå med åldern, tills att det knappast återstår någonting av den vita nävern.

Exempel på arter där den unga individen har tydliga företräden framför den äldre

Stamfärg

Björk (*Betula pendula*)

Strimlön (Acer pensylvanicum)

Gullkornell (*Cornus stolonifera*)

Korallkornell (*Cornus alba* 'Sibirica')

Blad som sitter kvar under vintern

Bok (*Fagus sylvatica*)

Avenbok (*Carpinus betulus*)

Skogsek (*Quercus robur*)

Bergek (*Quercus petraea*)

Starkare höstfärg

Rödek (*Quercus rubra*)

⁶ Gustavsson, Roland och Ingelög, Torleif, 1994, s. 208

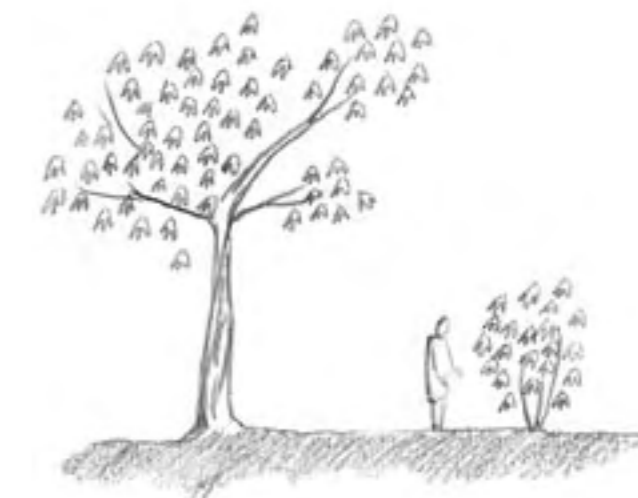
⁷ Gustavsson, Roland och Ingelög, Torleif, 1994, s. 219

⁸ Gunnarsson, Allan och Gustavsson, Roland, 1989, s.261

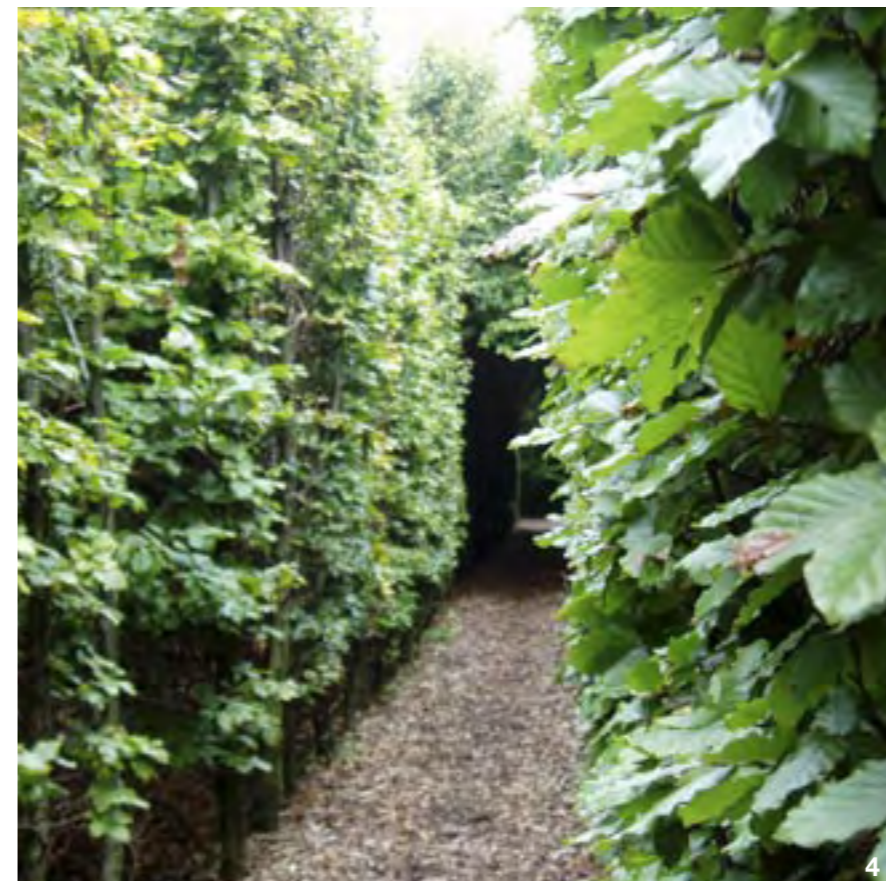
Om det ändå är ålderskaraktären man är ute efter finns det arter som snabbt får det speciella ålderstigna uttrycket; avenboken är en av dem. Den får tidigt en vriden och säregen stam som nästan ser levande ut. Samtidigt har den ändå vissa ungdomliga fördelar nämligen att den behåller sina blad långt in på vintern även sedan de blivit bruna för länge sedan. Generellt uppkommer ålderstecken tidigare hos lignoser som utsätts för begränsad näringstillgång till exempel genom fältskiktetskonkurrens eller ytligt liggande berggrund. Mycket artrika blandplanteringar med tio–femton arter i träd och buskskiktet utvecklar ofta stora värden både biologiskt, estetiskt och upplevelsemässigt på tio till trettio år medan det kan dröja hundra år eller mer innan samma värden uppnås i mer traditionella planteringar, med färre arter.⁷

En annan faktor hos unga träd som kan vara till fördel är den rent storleksmässiga. Vi konfronteras med de unga träden på ett helt annat sätt, när de har en mer mänsklig skala, när blad, blommor och frukter inte är onåbara. Vissa arter blommar och ger frukt i väldigt unga år som fläder och skogsolvon⁸. En plantering som finns i ögonhöjd blir en plantering som berör, som vi lättare kan, inte bara se på, utan också ta på och känna doften av. Man underlättar även läran-

det för barnen, eftersom de i ännu högre grad än vuxna kan ha svårt att nå upp och undersöka de olika trädens karaktärsdrag.

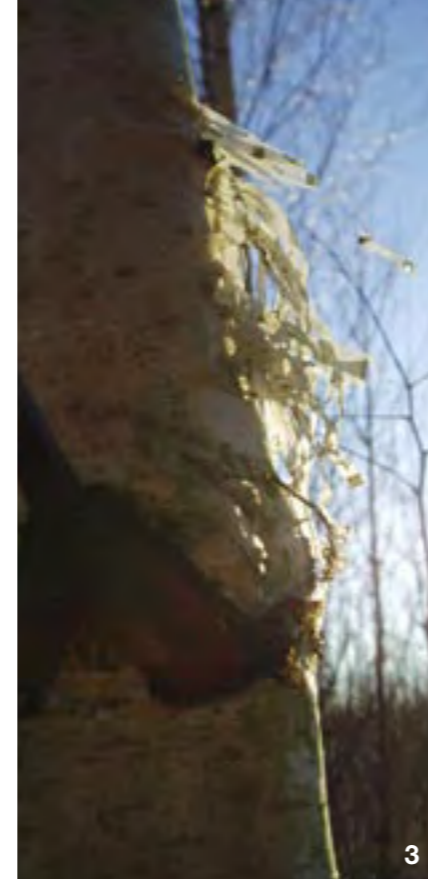
Ett träd i vår egen skala

Var tid har sin tjusning. Exempel på vackra unga bestånd under året
1: Bestånd av lönn och rönn i maj, Alnarps Västerskog.
2: Höstfärgade lönnar i oktober, Snogeholms landskapslaboratorium.
3: Askbestånd i december, Alnarps Västerskog.

Att forma träd – noggrann planering i förväg eller arbete med de spelkort som naturen ger?
4: Unga bokar kan formas till en tunnel
5: Naturens egna idéer eller människans?
Här har ett träd fått förbli trestammigt.
Båda bilderna från Alnarps Västerskog.

Exempel på intressanta stamkaraktärer
hos unga individer
1: Stam hos ung svartbjörk (*Betula nigra*)
2: Flagande stam hos kopparlönn
(*Acer griseum*)
3 och 4: Stämmor hos unga björkar
(*Betula pendula*).
5: Strimmig stam hos strimlönn
(*Acer pensylvanicum*)

Vegetationens arkitektur

En plantering med den aktuella strukturen kan liknas vid ett hus där man kommer in i nya rum, eller en stad där man vandrar genom olika kvarter, en rutnätstruktur ger onekligen ett urbant intryck. Kevin Lynch använder begrepp som stråk, bryn, områden, noder och landmärken för att beskriva strukturen i en stad, men de kan lika gärna användas till ett parkområde.⁹

På det mer rumsliga planet är växterna viktiga arkitektoniska element och byggstenar. De bär upp rummets olika kvaliteter, men utgör samtidigt själva en del av kvaliteterna. Precis som de flesta andra rum av betong eller trä, finns här golv, väggar och tak. Skillnaden är att stommen här är levande material och detta behöver man ta stor hänsyn till. Det som formges och planteras är inte statiskt utan fortsätter att växa och utvecklas. Steen Eiler Rasmussen uttrycker detta på ett väldigt bra sätt. Han skriver:

*”Evnen til at arbejde med en anden tidsmaalestok, end vi gør i det daglige, er nødvendig for den, der vil forstaa, hvad havekunst er. Det maa slaas fast, at det er en kunst. Den intager en særstilling blandt andre kunstarter ved at arbejde med et levende materiale, der ændres og udvikler sig gennem lange tidsrum. Mange tror, det kun drejer sig om et slags arrangement, ligesom naar man møblerer en stue. Men det er helt forkert. Det maa snarere sammenlignes med iscensættelse af et drama, der maaske kan komme til at strække sig over aarhundreder.”*¹⁰

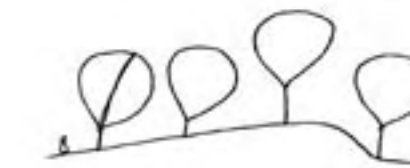

Golv

Golvet spelar stor roll för hur anläggningen uppfattas och kan bjuda på stor variation, då det gäller växt- och materialval, men även topografi. Höjdskillnader bildar rumsligheter och kan styra stråk. Detta är något som sker helt naturligt och dessa naturliga processer kan man låta sig inspireras av om man vill skapa en mer spännande plats med mycket att upptäcka. Ett backigt eller småkulligt landskap kan dölja mycket, medan en flack yta sällan ruvar på hemligheter. Även en yta som i grunden är platt gör ett helt annat intryck om den är tuvig eller stenig.

Topografin kan vara kuperad i en riktigt liten skala...

...eller i en något större skala

⁹ Lynch, Kevin, 1960, s. 46 f

¹⁰ Stephensen, Lulu Salto, 1993, s. 18

För att en plantering skall bli levande behövs mer än bara träd. Ett fältskikt kan förhöja upplevelsen av ett bestånd oerhört mycket. Det kan ha kvaliteter som vacker blomning, frodig grönska, höstfärger, vintergrönska eller dekorativa vinterståndare. Genom att välja rätt arter kan man alltså få ett fältskikt vars höjdpunkter täcker in större delen av året om man så önskar. Väljer man ett fältskikt som bildar en täckande matta, får man inte bara ett fältskikt som är estetiskt tilltalande, det försvårar dessutom för ogräs att etablera sig. Vid nyanläggning av ett bestånd bör man dock vänta med anläggningen av fältskiktet ett antal år efter planteringen av träden. Ser man till trädens vitalitet är det tillräckligt att vänta ett till tre år. Detta för att fältskiktet inte skall konkurrera med träden under deras etablering. Om fältskiktet däremot skall bestå av skogsarter, kan man med fördel vänta några år till, tills beståndet mognat något och kronorna har tätat.

Ett fältskikt är dock inte bara till prydnad. Förutom att det bidrar till biologisk mångfald kan det också hjälpa besökaren att orientera sig då fältskiktet kan bilda en visuell länk mellan områden¹¹.

Ett hårdare, striktare intryck kan åstadkommas av ett icke-organiskt material. Istället för fältskikt läggs grus, som kan krattas i olika mönster eller kontrastera i färg.

Även gångarnas material påverkar vad anläggningen förmedlar. Det är dock inte bara en fråga om det visuella. Olika material ger

också olika ljud ifrån sig, känns olika att gå på och doftar faktiskt också olika.

Grus är ett hårt men genomsläppligt material som kan användas både på gångar och som planteringsyta. Grus är också ett ”kommunikativt” material som ger ifrån sig tydliga ljud när man beträder det. Gruset används mycket i parker och trädgårdar och känns mindre passande i mer naturliga miljöer.

Trä ger en stark naturkänsla och passar därför bra i naturliga planteringar där det känns som en del i kretsloppet. Spångar och bryggor används till exempel i blöta miljöer för att skydda besökarens skor, men också i ömtåliga miljöer för att de skall skyddas från för mycket tramp. Spången, som ofta är något upphöjd, avviker man inte gärna ifrån. Dessutom är spången också spännande och rolig att balansera på för barn och andra äventyrslystna. Flis och bark däremot ger en helt annan känsla, som nästan inbjuder till en joggingrun. Det är mjukt och sviktande och låter dessutom nästan ingenting.

Ibland är dock det enklaste allra vackrast. En klippt remsa i en uppvuxen matta av gräs eller örter kan slå alla dyra material, likaså en spontant upptrampad stig. Ingenting avleder besökarens tankar från naturupplevelsen.

¹¹ Robinson, Nick, 2004, s. 29

Exempel på fältskikt med olika företräden

Vintergrönska:

- Skugggröna (*Pachysandra terminalis*)
- Sockblomma (*Epimedium sp.*)
- Vintergröna (*Vinca sp.*)

- Vinterwaldsteinia (*Waldsteinia temata*)
- Murgröna (*Hedera helix*)
- Hasselört (*Asarum europaeum*)

Tidig blomning:

- Blåstjärna (*Scilla sp.*)
- Klosterlilja (*Leucojum vernum*)
- Vitsippa (*Anemone nemorosa*)
- Gulsippa (*Anemone ranunculoides*)
- Vårtök (*Gagea lutea*)

- Blåsippa (*Hepatica nobilis*)
- Vintergäck (*Eranthis hiemalis*)
- Ramslök (*Allium ursinum*)
- Kaukasisk förgätmigej (*Brunnera macrophylla*)
- Snökrokus (*Crocus tommasinianus*)

Lång blomning:

- Näva (*Geranium sp.*)
- Älggräs (*Filipendula ulmaria*)

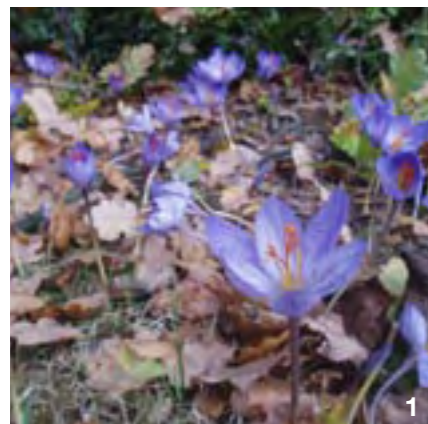
- Vårsköna (*Claytonia sibirica*)
- Penningblad (*Lysimachia nummularia*)

Vackra blad:

- Gulplister (*Lamium galeobdolon*)
- Liljekonvalj (*Convallaria majalis*)
- Kurilerbambu (*Sasa kurilensis*)
- Myskmadra (*Galium odoratum*)

- Hasselört (*Asarum europaeum*)
- Ombunkar (*Matteuccia sp.*, *Dryopteris sp m fl*)
- Brunnäva (*Geranium phaeum*)
- Funkia (*Hosta sp.*)

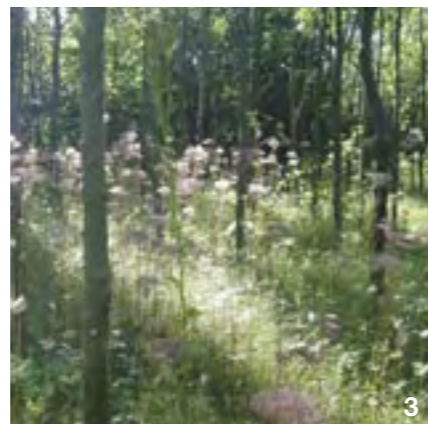

1

2

3

Blommande fältskikt av olika slag.
 1: Krokusar som på höstkanten tittar fram ur lövtäcket.
 2: Maskrosor som på våren bildar ett vitt moln, kanske inte vår mest älskade blomma, men vackert är det ändå.
 3: Ett midjehögt fältskikt på smala stjälkar.

Gröna fältskikt. Dessa fältskikt är väldigt frodiga och dekorativa utan att ha en kraftig blomning.
 4: En blandning av flera olika arter av asiatiskt ursprung, bland andra liten stefanandra (*Stephanandra incisa* 'Crispa') och kurlerbambu (*Sasa kurilensis*).
 5: Ett fältskikt bestående enbart av orientalisk strutbräken (*Matteuccia orientalis*).

4

5

9

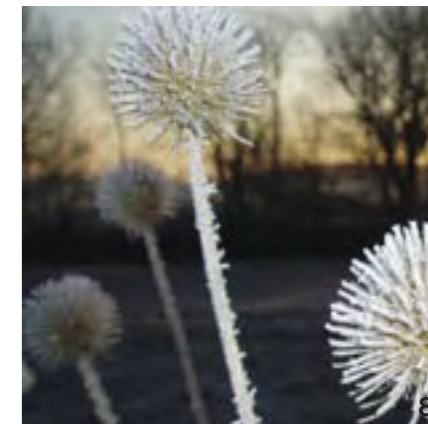

6

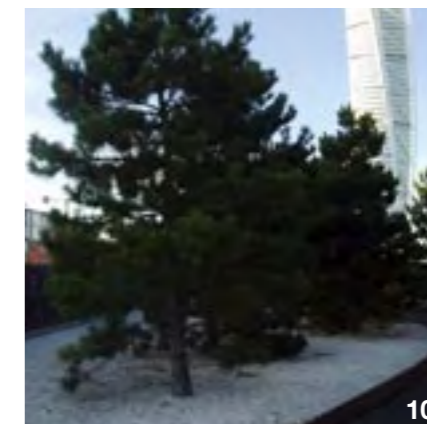
6, 7 och 8: Även vintertid kan ett fältskikt vara dekorativt tack vare att vissa växter lämnar vinterståndare. Blomställningar och vissnade blad kan ge ett stort prydnadsvärde när de täcks av frost eller sticker upp ur snön.

7

8

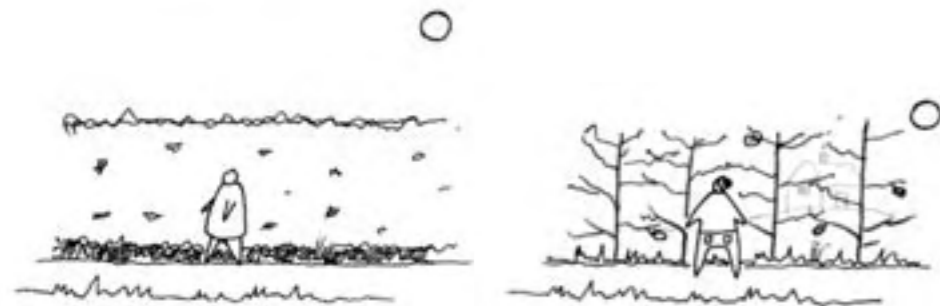

10

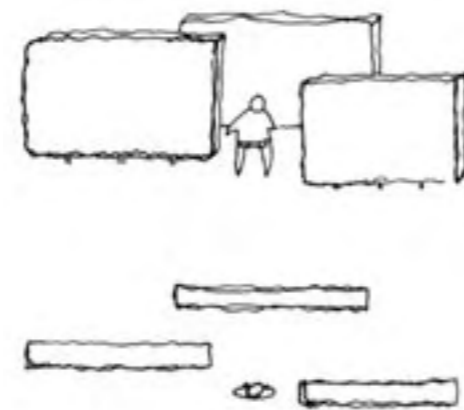
9: Topografi. Ett småkulligt golv ger ett helt annat intryck än ett plant. Detta kan vara prydnad nog.
 10: Icke organiska material, som grus, kan också användas och kan ha vissa fördelar framför en matta av växter. Med geotextil underst och ett tjockt lager med grus slipper man kanske åtminstone de värsta rotgräsen.

Väggar

Väggarna är de element som ramar in rummet. De ger skydd i ryggen för den som vill sitta ner ett slag och vila. De kan också fungera som ledsagare i den bemärkelsen att de är lätta att orientera sig efter. Det sista kan dock vara lite motsägelsefullt eftersom väggar också kan utgöra både visuella och fysiska hinder. Några viktiga faktorer för väggarnas funktion är höjden, tätheten och sträckningen. Ju tätare och högre väggarna är desto lättare förlorar man orienteringen och känner sig instängd. Här kan årstiden ha stor betydelse. En lövad häck utgör en barriär i avseendet att man varken kan passera igenom den eller se igenom den, medan den under vinterhalvåret, utan sina löv endast är ett hinder för passage. En vägg uppdelad i segment kan fortfarande utgöra en visuell barriär på ett visst avstånd, men eftersom det går att slinka emellan segmenten är de knappast fysiska hinder. Oavsett om en häck är tät och ogenomtränglig eller gles med tithål och smitvägar används den gärna av lekande barn, i deras fantasi kan den bli vad som helst.

Det den lövade häcken döljer under sommaren blir fullt synligt på hösten.

En barriär som blockerar synfältet utan att utgöra ett hinder för passage.

En helt häckomsluten trädgård som endast kan betraktas utifrån.

Spaljéträd och klippta häckar fungerar bra som väggar och avdelare men ger ett ganska strikt intryck. Friväxande häckar är ett naturligare och ibland vackrare alternativ.

Väggar kan också utgöras av bryn, då de betraktas utifrån. Hur de möter det omgivande landskapet, spelar stor roll för hur de uppfattas. Ett utdraget bryn smälter vackert, kanske nästan obemärkt in i ett böljande landskap. Kanske kan det förväxlas med ett moln vid horisonten? Ett tvärare bryn däremot skapar en större kontrast. Frågan är vilket som mest inbjuder till visit.

Inne i ett bestånd blir väggarna ofta mer abstrakta och framträder tydligare ju kompaktare beståndet är. Ett lågt grenverk på träden, ett buskskikt eller tät rotskottsbildning kan bilda mer eller mindre bestående väggar. Även ett högt fåltskikt kan fungera som väggar, inte minst för barn som upplever en oslagen äng nästan som en skog.

1

2

3

Häckar som avdelare, prydnad eller skydd.

- 1: Hög och välskött idegranshäck på Mariebjergs kyrkogård i Gentofte.
 2: En lägre yvigare häck av kinesisk en, också den på Mariebjergs kyrkogård.
 3: Bokhäck som är klippt i vågor i Alnarps Västerskog. Vem har sagt att en häck måste vara rak?
 4: En hög häck av lönn och tuja som fungerar nästan som en lårhäck. Alnarps trädgårdslaboratorium.
 5: Häck av oxbär som förstärker gångens riktning och skyddar mot insyn. Alnarp.

4

5

Häckar

Lövfällande
 Naverlönn (*Acer campestre*)
 Oxel (*Sorbus intermedia*)
 Måbär (*Ribes alpinum*)

Bäst som klippta
 Liguster (*Ligustrum vulgare*)
 Skogslind (*Tilia cordata*)
 Avenbok (*Carpinus betulus*)
 Bok (*Fagus sylvatica*)

Städsegröna
 Buxbom (*Buxus sempervirens*)
 Idegran (*Taxus baccata*)
 Gran (*Picea abies*, *Picea omorika*)

Bäst som friväxande
 Bergtall (*Pinus mugo* var. *mughus*)
 Hassel (*Corylus Avellana*)
 Bukettapel (*Malus sargentii*)
 Vanlig syrén (*Syringa vulgaris*)

Bryn kan också räknas till väggar eftersom de på många sätt fyller liknande funktioner
 6: Ett tvärt bryn kan kännas som en kompakt vägg man inte gärna tar sig igenom.
 7: Ett mer utdraget bryn blir mindre vägglikt, men dess barriärfunktion kvarstår.

8: Tunnel av avenbok. Dess täta väggar är lövbeklädda året om då de torra löven sitter kvar länge på dessa unga individer.

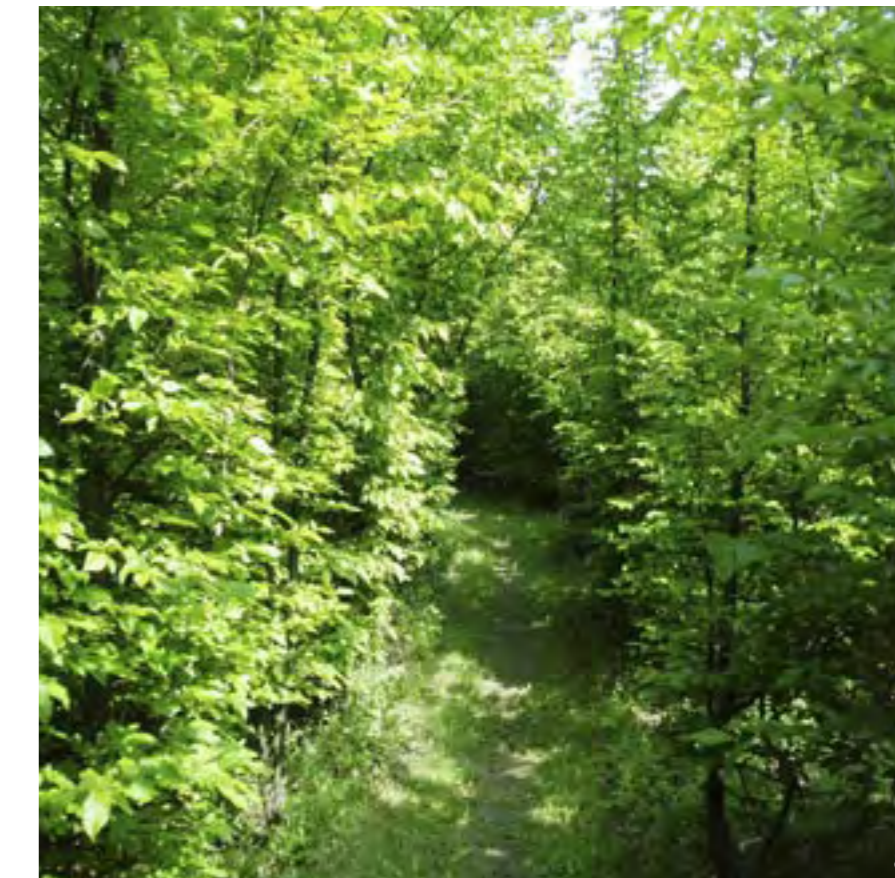
Alla bilderna är tagna i Alnarps Västerskog

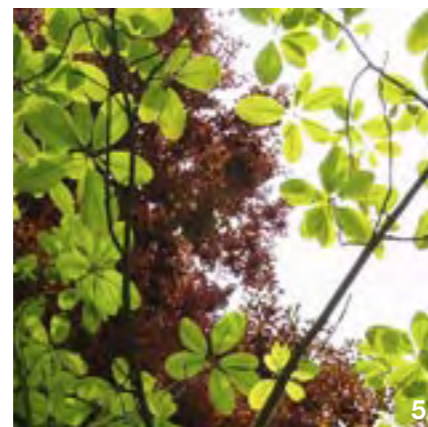
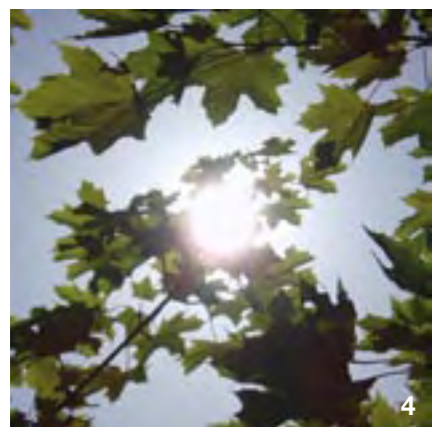
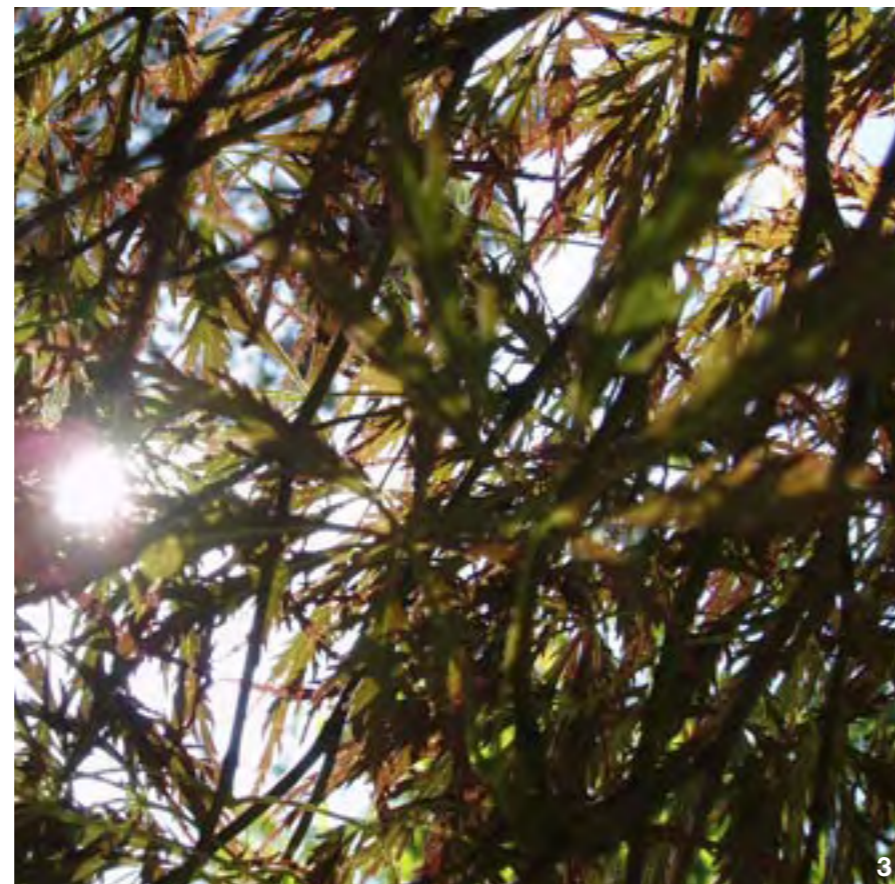
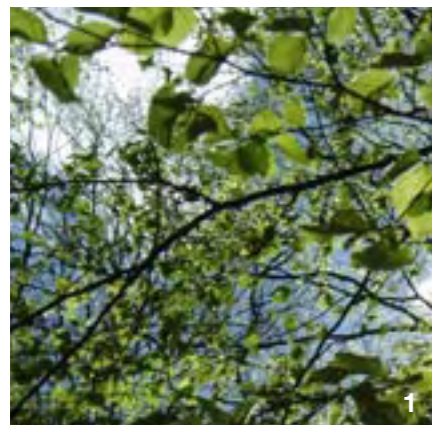
6

7

8

De olika trädens löv ger olika tak beroende på färg, form och storlek. Detta kan varieras i olika kombinationer.

1: Skira boklöv om våren ger ett skimrande grönt ljus.

2: Gula askkronor om hösten.

3: Japansk flikbladig lönn (*Acer palmatum* 'Ornatum'), släpper om möjligt igenom mer ljus än helbladiga varianter.

4: Lönnlöv en solig försommardag.

5: De ljusgröna stora bladen hos junimagnolian (*Magnolia obovata*) avtecknar sig tydligt mot blodbokens mörka lövmassa.

Tak

Ljusinsläppet i en plantering är direkt kopplat till kronornas täthet. Lövverket fungerar som en sorts filter som släpper igenom ljus. Löven ger också ljuset en viss karaktär eftersom det i viss mån antar lövens färg och ger en särskild lyster åt platsen, till exempel i en nyutslagen bokskog.

Olika arter ger olika tak. Skuggtåliga arter som sykomorlönn, hästkastanj och bok ger ett tak som inte släpper igenom många solstrålar, medan ljuskrävande pionjärarter som björk, lärk och robinia har mycket luftigare kronor som ljuset lätt kan ta sig igenom. Flikbladiga varianter av våra träd tycks släppa igenom mer ljus än de helbladiga av samma art.

Med hjälp av trädval och skötsel bestäms alltså många av takets egenskaper. Förutom ljusinsläpp kan man med artval även påverka ljudbilden i en plantering. Ett bestånd av asp låter helt annorlunda än ett bestånd av till exempel lärk, och ett skyfall som slår mot ett lövtak låter inte likadant som ösregn i en granplantering.

En plantering utan tak kan kännas naken och utsatt, eftersom en tät krona skyddar mot regn, värme och solens starkaste strålar. Takets vara eller icke vara kan dock vara relativt, det beror på vem besökaren är. En vuxen person kanske når över vegetationen där ett barn kan få tak över huvudet.

Platsens utformning och sammanhang

Varför design?

Varför vill vi designa landskap? Enligt Nick Robinson har svaret tre delar. Den första delen handlar om funktion. Man vill skapa ett funktionellt landskap som välkomnar olika aktiviteter. Med det menas i det här fallet promenader, picknickar, upptäckande och lärande. Men man vill också ha ett landskap som är funktionellt i bemärkelsen att det är hållbart och flexibelt och kan leva upp till de många krav vi ställer. Den andra delen rör sig om hur vi med hjälp av design kan bevara och återställa viktiga ekologiska och biologiska värden. Den tredje delen är kanske den som man mest förknippar med design nämligen estetik.¹² En väl genomtänkt plantering kan tilltala och egga alla våra sinnen. Skönhetsupplevelsen är kanske skäl nog för en plantering att vara vacker men även en plantering med viktiga ekologiska värden tjänar på att vara estetiskt tilltalande eftersom det då är lättare för många att ta den till sig och värna om den.

Den valda strukturen och vad den kan ge

Den tidigare nämnda rutnätsstrukturen i Alnarps Västerskog och Tor Nitzelius park är spännande eftersom en anläggning med sådan uppbyggnad är så mångfasetterad och alltid kan bjuda på något extra. Varje bestånd skiljer sig från de andra i fråga om artsamman-

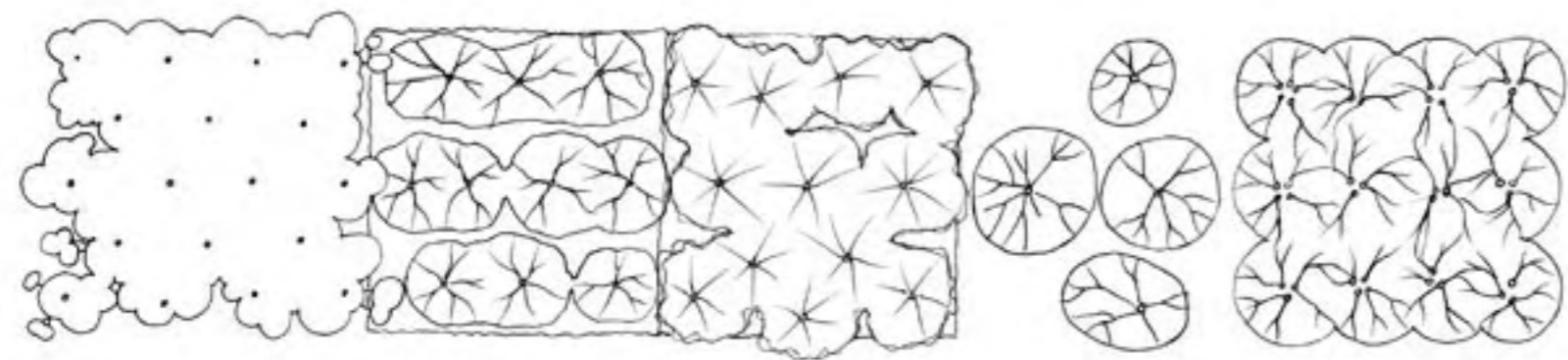
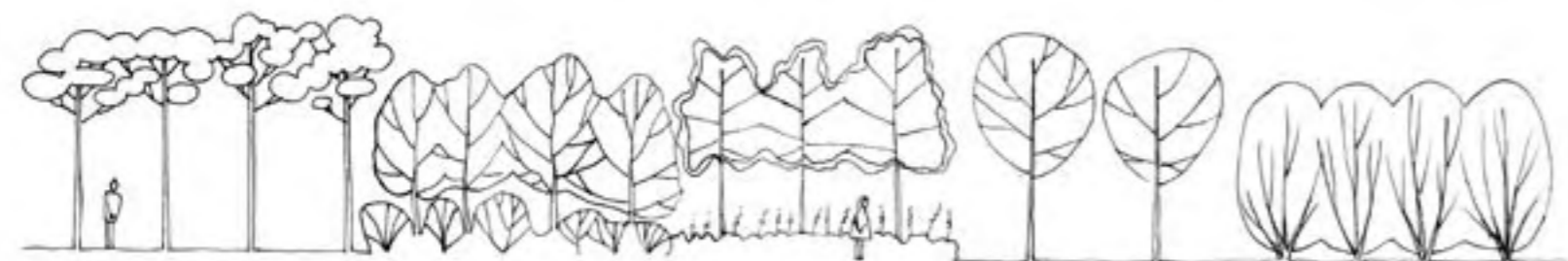
sättning, skötsel och/eller skiktning. Skillnaderna mellan de olika bestånden påverkas också av till exempel årstid och tid på dygnet och är därför mer eller mindre påtagliga vid olika tidpunkter. Det intressanta här är dock inte rutnätet i sig. De många bestånden, mellanrummen, och övergångarna ger enorma möjligheter, inte bara genom att helheten blir oerhört varierad visuellt sett, utan också för att man har chans att skapa karaktärer som lämpar sig olika bra för olika ändamål. Samma plats kan innehålla flera rum som passar för lek, promenader eller vila.

Skuggeffekt	
Mycket skuggande	
Sykomorlönn (<i>Acer pseudoplatanus</i>)	Gran (<i>Picea abies</i>)
Hästkastanj (<i>Aesculus hippocastanum</i>)	Avenbok (<i>Carpinus betulus</i>)
Bok (<i>Fagus sylvatica</i>)	Idegran (<i>Taxus baccata</i>)
Lind (<i>Tilia sp.</i>)	
Ganska skuggande	
Hassel (<i>Corylus avellana</i>)	Skogslönn (<i>Acer platanoides</i>)
Hägg (<i>Prunus padus</i>)	Apel (<i>Malus sp.</i>)
Oxel (<i>Sorbus intermedia</i>)	Alm (<i>Ulmus sp.</i>)
Ganska ljusgenomsläppliga	
Klibbal (<i>Alnus glutinosa</i>)	Naverlönn (<i>Acer campestre</i>)
Skogsek (<i>Quercus robur</i>)	Rönn (<i>Sorbus aucuparia</i>)
Fågelbär (<i>Prunus avium</i>)	Syren (<i>Syringa vulgaris</i>)
Mycket ljusgenomsläppliga	
Ask (<i>Fraxinus excelsior</i>)	Lärk (<i>Larix sp.</i>)
Björk (<i>Betula pendula</i>)	Skogstall (<i>Pinus sylvestris</i>)
Robinia (<i>Robinia pseudoacacia</i>)	Päron (<i>Pyrus communis</i>)

Tak kan se ut på många olika sätt. En pelarsal, ett tak precis högt nog för en människa, ett tak som vi inte kan komma under eller ett tak som är uppbrutet och låter oss se himlen. Alla ger de olika upplevelser.

¹² Robinson, Nick, 2004, s. 3

Konceptet består av bestånd med olika arter och olika strukturer som placeras i anslutning till varandra. På så sätt skapas en plantering med stor omväxling. Eftersom de olika bestånden når sina höjdpunkter vid olika tider på året, finns det alltid någonting särskilt att uppleva.

Beståndens form och storlek

Beståndens utformning har stort inflytande över anläggningens karaktär. Kvadratiska bestånd av samma storlek kan ge ett väldigt strikt intryck, från utsidan, men det behöver inte betyda att beståndens innehåll inte kan vara lekfullt. Olikformade och sporadiskt utplacerade bestånd liknande öar i en skärgård ger ett lite mer äventyrligt intryck, som ställer högre krav på mellanrummen. Något måste finnas mellan dessa öar, något som inte förtar intrycket av dem.

Mellan bestånden eller grupperna av bestånd bildas det alltså mellanrum som också får olika form. En öppen ytas form har betydelse för dess funktion. Ett cirkelformigt rum eller ett kvadratisk rum indikerar en plats folk stannar på, kanske för att samlas, eller för en aktivitet av något slag. Ett avlångt rum däremot, lockar till rörelse. Ju smalare och mer utdraget rummet är samt ju mindre variation det bjuder på desto snabbare blir rörelsen.¹³

Hur stort måste då ett bestånd vara? Ur växternas egen synvinkel finns några faktorer som påverkar kravet på yta. Växternas förmåga att trivas och växa är beroende av yta. Mindre yta ger mindre chans till överlevnad, särskilt om klimatet är hårt, eller om det finns ett aktivt djurliv i området, till exempel harar eller rådjur. Detta har också att göra med hur väl växterna är anpassade till ståndorten och

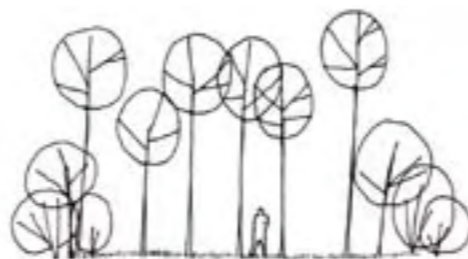
vilken grad av skötselstyrning man tillämpar. En hög skötselinsats kan kompensera en liten storlek. I Alnarps Västerskog liksom i Snogeholms landskapslaboratorium har minsta beståndsstorlek satts till 50 x 50 m, eftersom det ur forskningssynpunkt underlättar de försök som görs för uppföljandet av de olika artkombinationerna¹⁴. Men om man skall se till det mänskliga perspektivet, när uppstår inre kvaliteter i ett skogsparti? Hur stort skall ett bestånd vara för att vi skall känna att vi är inne i något som verkar vara en någorlunda ostörd helhet? För att vi till att börja med skall vilja träda in i beståndet krävs en viss storlek. Ett långt, smalt skogsbälte bör vara minst 10–12 m brett för att inre kvaliteter och stigar skall uppstå, medan ett mer kvadratisk skogsparti kanske bör vara minst 20 x 20 m. Detta gäller särskilt för barnen eftersom ett viktigt användningsområde är lek. Om små, mer öppna ytor som gläntor skall inkorporeras i beståndet bör det vara ännu större. Då kan barnen skapa sina egna gångsystem och rumsligheter där inne.¹⁵ Detta beror förstås också på hur gamla barnen är, för ett litet barn kan ett mindre syrenbuskage upplevas som allt från en skog till ett hus med flera rum och kök.

¹³ Robinson, Nick, 2004, s. 51

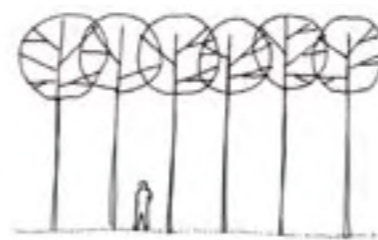
¹⁴ Folkesson, Anders, 1996, s. 29

¹⁵ Gustavsson, Roland, 2004, s. 192

En människas vilja att upptäcka ett bestånd från insidan kräver dock mer än att det bara är tillräckligt stort. En annan viktig förutsättning är att beståndet på något sätt väcker hennes intresse genom till exempel artsammansättning, och uppbyggnad. Olika typer av bestånd kräver olika stora ytor för att uppnå samma känsla av inneslutenhet. Generellt kan man säga att ett luftigt bestånd kräver större ytor för att man ska uppleva dess karaktär som en enhet, medan ett kompakt bestånd har mer modesta storlekskrav, kanske för att det är svårare att uppskatta till storlek om man befinner sig inuti det. För att ett bestånd skall förmedla en rumskänsla krävs någon form av omslutande element, då minskar också ofta storleksbehovet. Ett flerskiktat bestånd med buskskikt förkortar vår sikt och har ett kraftigt minskat ytbehov. Ett bestånd som omges av täta bryn eller häckar, ger också en stark känsla av inneslutenhet och därigenom ett mindre ytbehov. Till sist, ett bestånd i kuperad terräng har också ett betydligt mindre ytbehov, särskilt en skålformad markyta verkar samlande och rumsbildande. Ett bestånd av pelarsalstyp däremot kräver väldigt stora ytor, här finns inte mycket som blockerar vårt synfält. I den aktuella typen av plantering, där själva konceptet handlar om omväxling och snabba skiftningar i omgivningen kan bestånden inte vara för stora, då går platsens idé om intet.

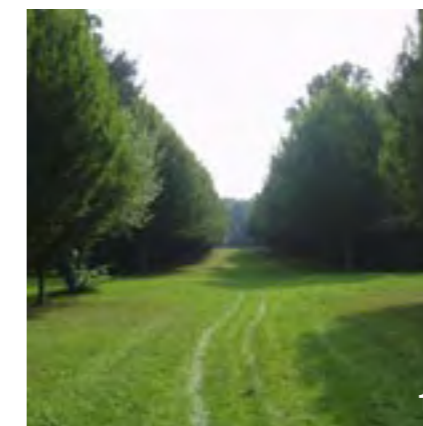

Ett flerskiktat bestånd med buskskikt, ett bestånd omslutet av ett tätt bryn och ett bestånd i kuperad terräng ger alla en känsla av inneslutenhet vilket minskar kravet på yta.

I en pelarsal däremot kan känslan av inneslutenhet lätt rinna iväg, därför krävs betydligt större yta i mer öppna bestånd som detta.

1: Ett avlångt rum antyder och inbjuder till rörelse. Här en avenboksallé på Mariebjergs kyrkogård i Gentofte.
 2: Ovalt rum där bokhäckar utgör dess gränser. Alharp.
 3 och 4: Olika varianter på rutnätsplanteringar. Vegetationsburar vid Bibliothèque Nationale i Paris, och idegrans formationer på Mariebjergs kyrkogård i Gentofte.

1: Nivåskillnader kan ge upphov till olika rum med olika kvaliteter rum, som här i Lille.
 2: En barriär av plåt avgränsar denna "Hortus conclusus" från både insyn och besökare, också den i Lille.
 3: Modell av enskiktat bestånd, planterat i rader
 4: Modell av flerskiktat bestånd

Komplexitet, växtval och skötsel

När det gäller platsens uttryck, dess vegetationskaraktär, finns det en rad olika mer eller mindre noggranna indelningar. G. N. Brandt talade om "det plantede" och "det groede", två ytterligheter mellan vilka en plantering befinner sig¹⁶.

Noel Kingsbury har gjort upp en något mer fördjupad modell som visar olika linjer inom naturalistisk planteringsdesign. Det handlar bland annat om antalet arter som planteras på en yta, hur ofta en art förekommer på den ytan och till vilken grad man tillåter att arterna sprider sig med tiden. Detta visar var, mellan natur och konst, en plantering finns.¹⁷

En annan uppdelning är planteringar som fokuserar på individuella plantkvaliteter i motsats till planteringar med fokus på strukturella mönster, länkar mellan ekologi och vegetationens arkitektur samt ökad kunskap om design, långsiktig utveckling och management.¹⁸

Formgivning av ett woodland kräver ett helhetstänkande. I synnerhet interiören tenderar ofta att glömmas bort. Woodlanden skall kunna upplevas från insidan, som de rika miljöer de kan vara, och inte bara betraktas på håll.¹⁹ Det finns enorma gestaltningsmöjligheter när det kommer till artsammansättning men också skiktning. Man brukar dela in beståndens vedartade vegetation i fem olika skikt, från det högre

trädsiktet som är högre än 20 meter, ner till det lägre buskskiktet som är mellan en halv och två meter högt. Allra längst ner finns fåltskiktet. Varje bestånd kan ha sin profil, som skapas beroende på vilka olika skikt som finns, hur de ser ut och vilka växter som ingår. Ett bestånd kan till exempel vara ett pelarsalsbestånd, det vill säga ett enskiktat bestånd där trädens stammar är höga och raka och ger intrycket av en pelarsal. Beroende på trädslag kan beståndet sedan vara ljusst eller mörkt. Ett bestånd kan också vara mångskiktat med alla skikt representerade. Till komplexitet och artsammansättning kommer även skötselåtgärderna som spelar en avgörande roll för hur beståndet kommer att te sig senare. För att få fram önskad karaktär krävs det förmodligen att man vidtar någon form av skötselåtgärd såsom gallring. Tillsammans avgör sedan alla dessa faktorer vilken stämning beståndet kommer att förmedla och vilka praktiska förutsättningar för aktiviteter som kommer att finnas²⁰.

Växtval och växtsammansättning utifrån platsens befintliga förutsättningar där exempelvis klimat, ståndort, topografi, historia och kulturella betingelser styr skapar ett mindre behov av skötsel och underhåll. Det ligger också en trygghet i att använda inhemska arter eftersom de är väl beprövade ståndortsmässigt och klimatmässigt.

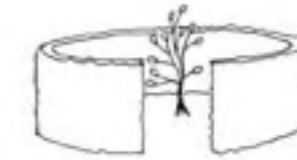
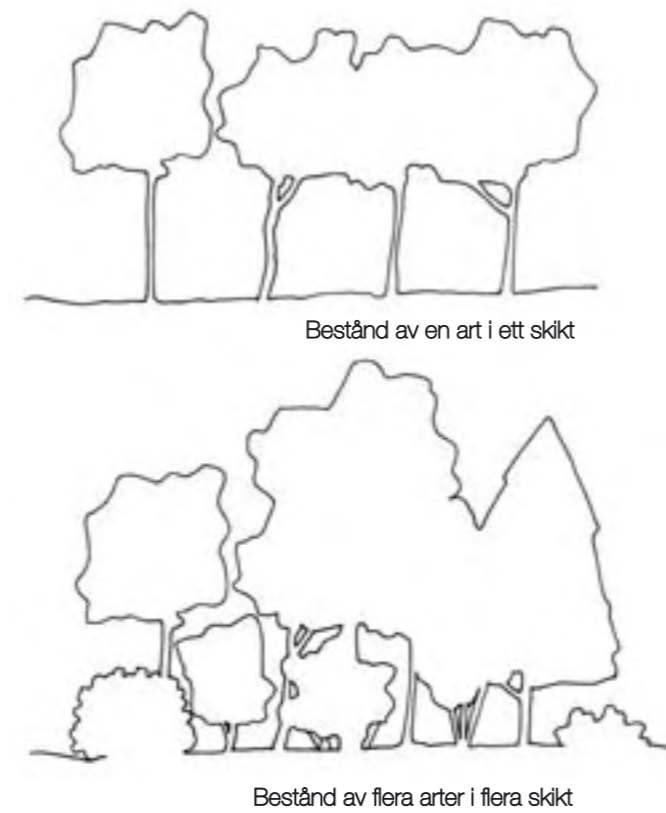
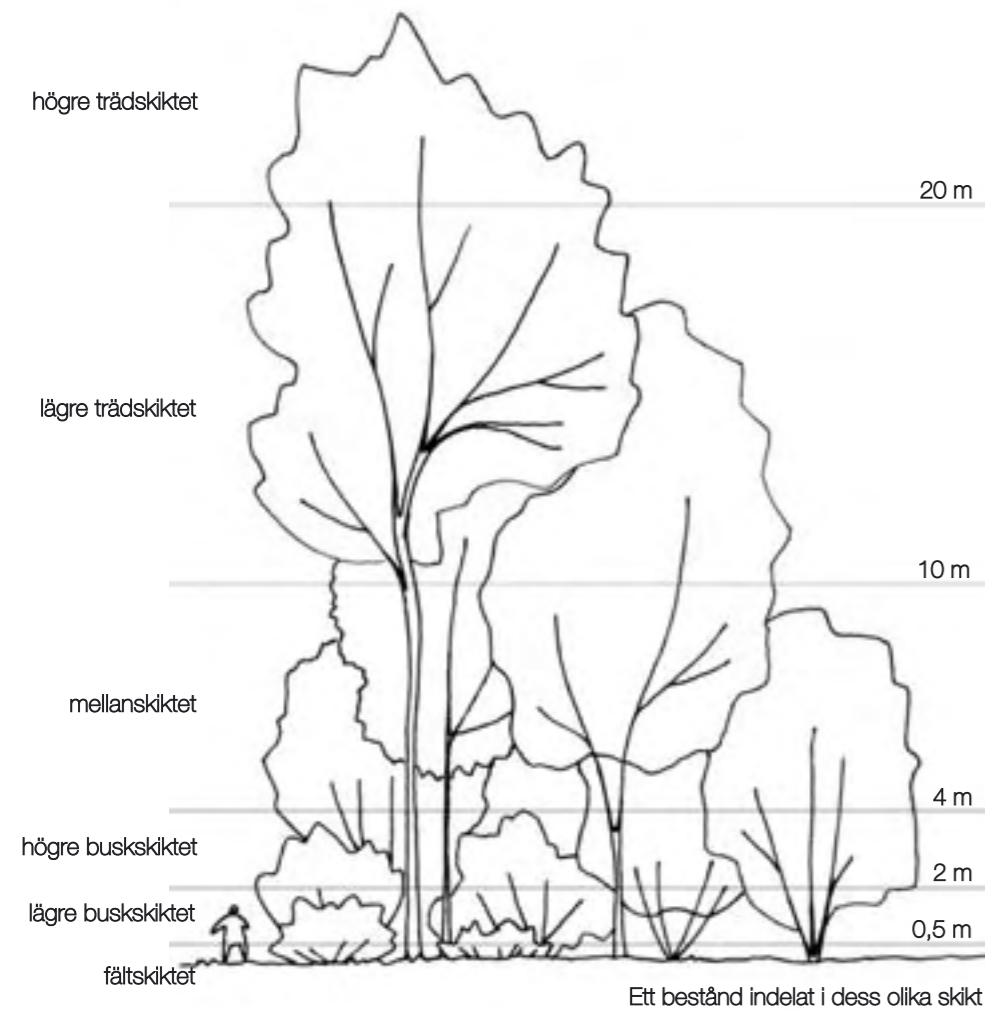
¹⁶ Olsen, Ib Asger, 1999, s. 12

¹⁷ Kingsbury, Noel, 2004, s. 59

¹⁸ Gustavsson, Roland, 2004, s. 201

¹⁹ Ibid, s. 185

²⁰ Robinson, Nick, 2004, s. 135

De är dessutom välkända bland folk i allmänhet. Ändå bör man inte vara rädd att pröva exoter, de kan ge en välkommen krydda i nya trädplanteringar och dessutom är det viktigt att mer exotiska arter utforskas i dessa sammanhang²¹. Inspiration kan då hämtas från både naturliga och konstruerade förebilder i olika delar av världen.

Möblering är ytterligare ett sätt att ge varje rum en identitet. Med möblering menas då inte bara utplacering av en parkbänk eller en papperskorg. Det kan också vara att förse rummet med ett objekt, till exempel ett träd, som tillför något, antingen som en prydnad, eller som blickfång.

Planteringsavstånd och planteringsmönster har stor betydelse både för etableringsresultatet och för planteringsutveckling för lång tid framöver. Ju kortare planteringsavstånd desto mörkare blir beståndet generellt, men en ljusart kan planteras tätare än en skuggart och fortfarande ge ett ljusare bestånd. Vill man i stället ha ett öppet bestånd med fältskiktsflora och ge träden en chans att utvecklas individuellt bör man ha ett längre avstånd på minst tre till fem meter och upp till över tio meter. Gruppvis plantering kan ha flera fördelar. Ur rent estetisk synpunkt kan vissa effekter av blomning eller höstfärg förstärkas. Det kan också vara ett sätt att efterlikna en arts naturliga växtsätt. Konkurrenssvaga arter kan till exempel

behöva stå i grupp för att kunna stå emot mer aggressiva grannar.²² I naturen uppträder olika arter på olika sätt när det kommer till spridning inom ett område. Spridningen av en art kan verka slumpmässig, men är oftast miljörelaterad eller beroende av biologiska egenskaper hos arten. Vissa arter förekommer vanligen som solitära eller i små klungor, medan andra arter växer i olika stora grupper eller i ännu större samhällen. Det har forskats mycket kring detta och då talar man om begreppet aggregering. Man kan säga att aggregering är ett mått på icke-slumpmässighet hos en arts spridning, det vill säga det mönster en art vanligen bildar när den sprider sig. Dessa mönster kan man använda som grund när man designar naturliga planteringar, men de är ingen genväg till stabilitet i en plantering. Då krävs en djupare förståelse för vad som ligger till grund för en arts beteende.²³

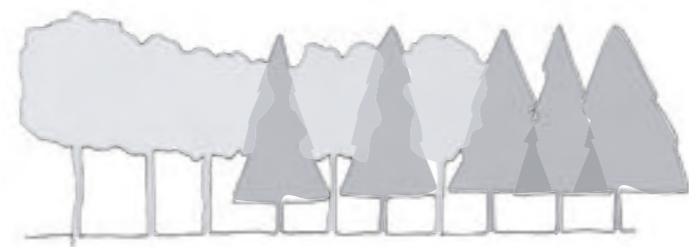
²¹ Gustavsson, Roland, 2004, s. 203 f

²² Gustavsson, Roland och Ingelög, Torleif, 1994, s. 198 f

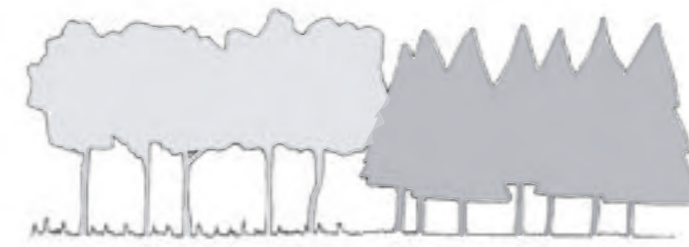
²³ Dunnett, Nigel, 2004, s. 107 f

Gränser och övergångar

Det handlar alltså inte bara om de olika bestånden, utan också om vad som händer mellan dem och hur de gränisar till varandra. Hur närmar man sig dem, hur tar man sig genom och emellan dem? En successiv övergång från en art till en annan känns naturlig, men inte så spännande som en tvär övergång. Kanske lägger besökaren inte märke till att en förändring sker. Distinkta övergångar kan användas om man vill bevara och betona andra linjära element i landskapet till exempel gamla kulturgränser²⁴. De kan också vara ett sätt att skapa kontraster mellan ytor eller skiftningar längs ett promenadstråk. Gränsen kan vara en barriär, helt eller delvis ogenomtränglig som tvingar besökaren till en omväg för att komma vidare. Gränsen kan också vara tydlig utan att utgöra ett hinder, till exempel ett avbrott i vegetationen. På så sätt kan man skapa mer eller mindre isolerade bestånd dit inspridning av andra arter minskas.

En successiv gräns ger ett naturligare intryck

Tvåra övergångar kan ge ett spännande, men mindre naturligt uttryck.

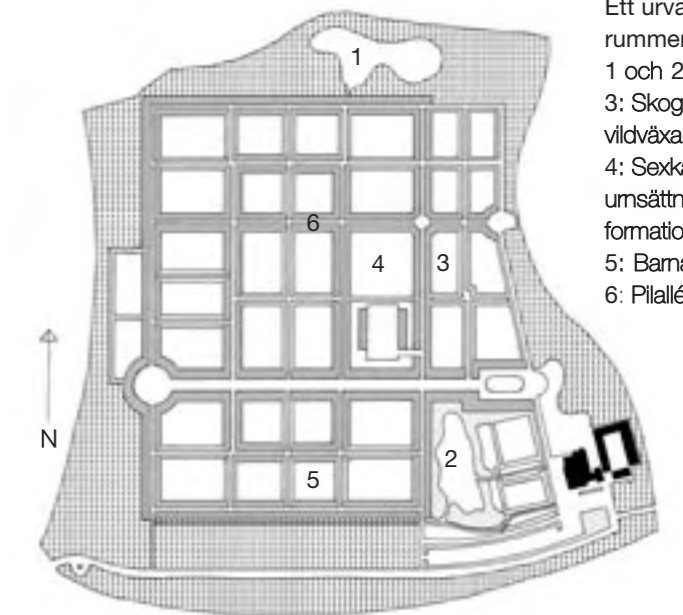
²⁴ Gustavsson, Roland och Ingelög, Torleif, 1994, s. 118

²⁵ Blomqvist, Christina, 1991, s. 9

Ett exempel

Mariebjergs kyrkogård i Gentofte utanför Köpenhamn, invigdes 1936, och är således ingen ny plantering, utan ett exempel på en uppvuxen plantering med ett rutnätskoncept. Den ritades av G. N. Brandt och består av ett rutnät uppbyggt av överordnade och underordnade gångsystem samt kvarter omgivna av höga och täta idegranshäckar. Den kan ibland kännas som en labyrint och det är inte alltid självklart från vilket håll man skall närma sig de olika rummen för att kunna komma in. Kommer man väl från *rätt håll* möts man ibland av små förmak, som en sluss liksom för att anpassa sig, innan man kommer in i det inre rummet som också är det där gravarna finns. Det känns som en väldigt privat plats, där man kan få vara i fred, vilket också var Brandts mening²⁵. Plantering av vegetation dels runt varje enskild gravplats, dels kring varje gravkvarter var en åtgärd för att få varje gravplats att harmoniera med helheten.

Mariebjergs olika gravkvarter har alla sin egen karaktär eftersom de alla har sin unika möblering. Varje kvarter har sina växter, sin markbeläggning och sin utformning av gravstenarna, vilket gör varje del speciell. Dessa utmärkande detaljer fungerar på sätt och vis som landmärken trots att de inte syns långväga ifrån eftersom de olika interiörerna skiljer sig så pass mycket från varandra att de går att orientera sig i området med hjälp av dem.

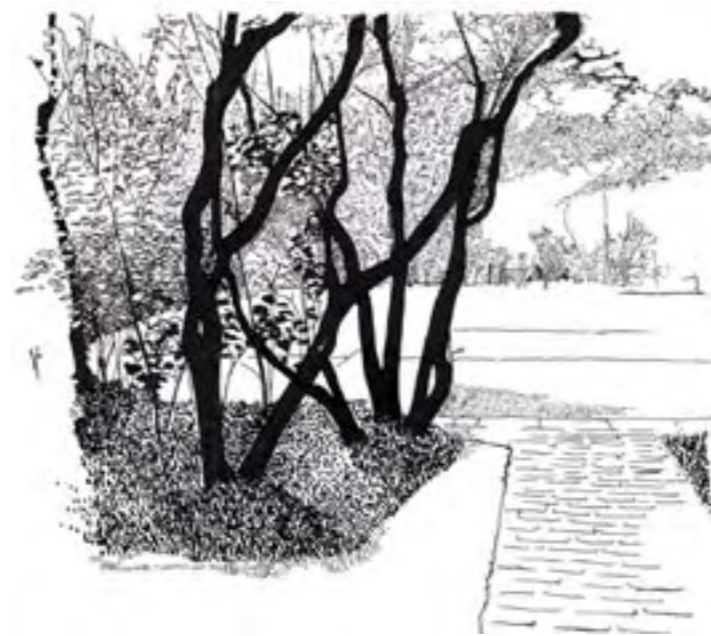

Ett urval av de olika rummen
1 och 2: Umlundar
3: Skogsavdelningen, Mer vildväxande med träkors
4: Sexkanten, anonyma uppsättningar i sexkantiga formationer
5: Barnavdelningen
6: Pilallén

Plan över Mariebjergs kyrkogård i Gentofte

Pilallén på Mariebjergs kyrkogård

Entrén till barnavdelningen på Mariebjergs kyrkogård

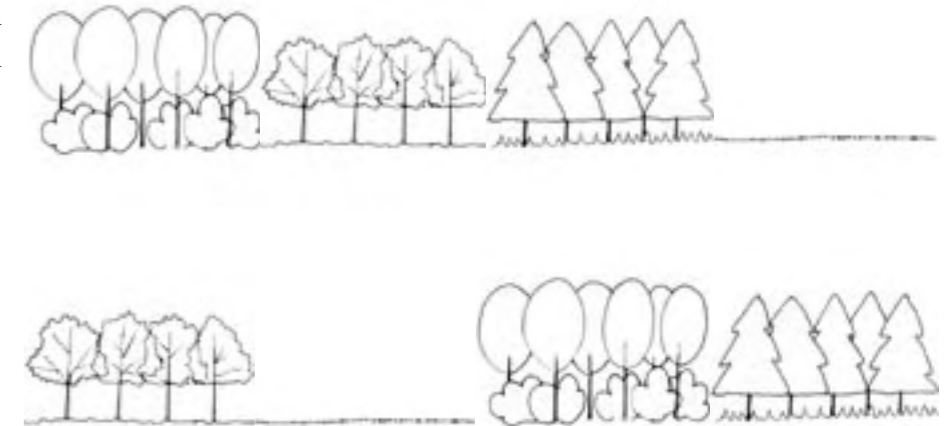
En sorts scenografi

Hur uppfattar man som människa de signaler som landskapet sänder ut? Hur skapar man ett berättande landskap, en plats som förmedlar ett budskap? Man kan jämföra det med en sorts scenografi. Med hjälp av växt- och materialval samt skötselåtgärder, kan man styra stämningen på en plats. I detta fall rör det sig om ett helt system av bestånd som skall ge olika upplevelser. Spelar det någon roll i vilken ordning man upplever dem? Edmund N Bacon skriver:

“Life is a continuous flow of experience; each act or moment of time is preceded by a previous experience and becomes the threshold for the experience to come.”²⁶

Genom att skapa en spännande scenografi kan man få besökaren nyfiken på att upptäcka mer och få ut det mesta möjliga av sin visit. Det finns en rad olika faktorer som man kan dra nytta av när man gestaltar, några faktorer är så viktiga att det är omöjliga att bortse från. Till dessa faktorer hör spelet mellan ljus och skugga, årstidsväxlingarna samt rörelse och riktning.

²⁶ Bacon, Edmund N, 1967, s. 19

Spelar beståndens ordning någon roll för upplevelsen?

Rörelsen

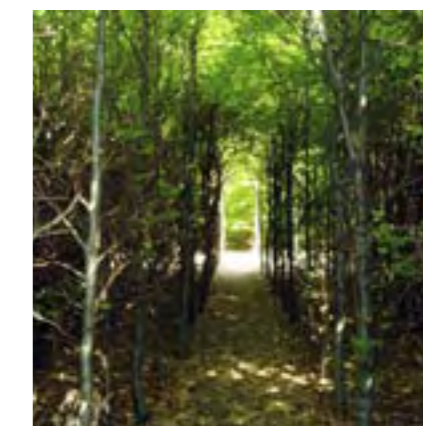
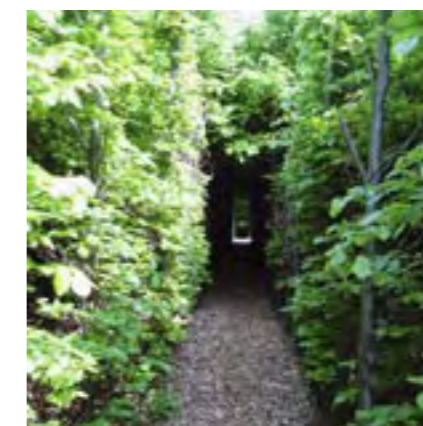
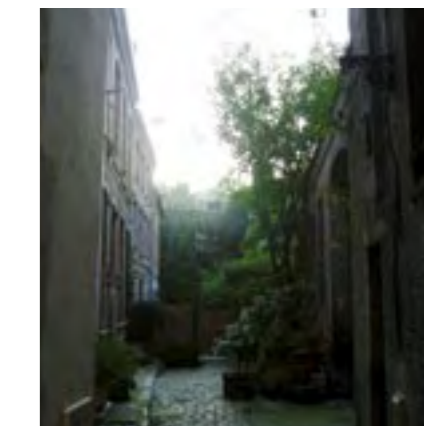
Människan reagerar snabbt på förändringar och kontraster. Om vägen genom ett område med hjälp av ändrade riktningar, tunnlar, siktlinjer och fixeringspunkter ständigt bjuder på nya synintryck, bygger man upp en förväntan på det som skall komma. En sådan promenad blir sällan tråkig. Gordon Cullen²⁷ kallar detta begrepp ”Serial vision” helt enkelt eftersom ögat skapar en bildserie med en ny bild varje gång dess vy förändras.

För att få ut så mycket som möjligt av scenografin är det avgörande hur man färdas mellan och genom rummen i anläggningen. Därför är gångarna ”upplevelsernas ryggrad”.

Ett ordentligt gångsystem ger en bekväm anläggning, besökaren behöver inte ta egna initiativ, utan kan bara följa stigen. Ett mindre utarbetat gångsystem där man stundtals får ta sig fram genom terrängen, eller kanske lockas till att ta avstickare ger en starkare äventyrskänsla. En anläggning som saknar gångsystem kan verka mindre välkomnande. Får man verkligen gå här?

Likasa spelar gångarnas sträckning stor roll. Raka gångar som i en fransk barockpark ger inte bara ett välordnat intryck, utan är också mest tidseffektiva. Vindlande stigar som i en engelsk romantisk park där man inte ser lika långt framför sig, ger större

spänning. Här tas promenaden för promenadens skull. Krökar, nivåskillnader och oregelbundenheter i stigarnas utformning bidrar också till att öka dramatiken, de kan smalna av för att sedan breddas igen, antingen på båda eller ena sidan²⁸.

²⁷ Cullen, Gordon, 1961, s. 17 f

²⁸ Robinson, Nick, 2004, s. 53

Serial visions. Den övre från en passage i Lille, den undre från en passage i Alnarps Västerskog

Gångarnas utseende kan betyda mycket för hur en plantering upplevs. Här är några exempel på olika gånger.

1: En vindlande stig av klippt gräs.

2: En stig omgiven av högt gräs och buskar.

3: En spikrak gång med bokväggar och en rad av björkar som lyser upp.

4: Grus/stenmjöl på en vindlande stig.

5: En bred rak stig med flis.

6: En smalare flisbekädd stig som svänger sig mellan träden.

7: En rak stig omgiven av bokväggar.

8: En mossbekädd sluttande stig.

Bild nummer 1, 3, 5, 6 och 7 är från Alnarp. Nummer 2 och 8 är från Snogeholms landskapslaboratorium och nummer 4 är från Mariebjergs kyrkogård i Gentofte.

Kontraster

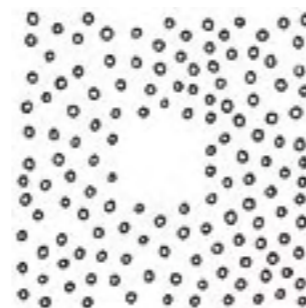
Det finns ett speciellt förhållande mellan upplevelserna av luftigt och kompakt. Det är, liksom ljus och skugga, ett motsatspar där båda parterna förstärks av varandra. Om man kommer från en tät plantering ut i en glänta, eller tvärtom från ett öppet område in i en tät dunge upplever man skillnaden väldigt tydligt. Om man däremot kommer från en luftig plantering ut i en glänta är förändringen inte alls lika tydlig.

Kontrast kan också erhållas genom olika färgkombinationer. Även här gäller att motsatserna förstärker varandra medan närstående intryck tar ut varandra. För mycket starka färger kan upplevas som kaotiskt likaväl som för få eller inga färgklickar kan upplevas som enformigt och tråkigt. Det gäller att skapa en sorts balans mellan ytterligheterna så att man skapar variation utan ständigt kaos, och lugn utan monotoni.

Att komma från en luftig plats in i en kompakt skog

Att komma från en kompakt skog in i en glänta.

Att komma från en luftig plantering in i en glänta.

Årstiderna

Årstidsaspekten har stor inverkan på ett bestånds utseende. Det faktum att träden om hösten får en annan färg och fäller sina löv, får många konsekvenser. Till exempel kan ett bestånd med gran och lärk som ser relativt homogent ut under sommaren, uppvisa stora förändringar när lärken först blir gul och sedan faller sina barr. Från att ha varit en relativt kompakt plantering blir den genast mycket ljusare och luftigare. Årstiden påverkar alltså kontrasterna i en plantering både vad gäller färgsammansättning och förhållandet mellan ljus och skugga samt mellan luftigt och kompakt.

Årstidsaspekter

Det finns kvaliteter hos vissa växter som är klart årstidsbundna. Genom att ställa arter mot varandra som har eller inte har dessa kvaliteter kan man skapa stora kontraster. Här är några exempel:

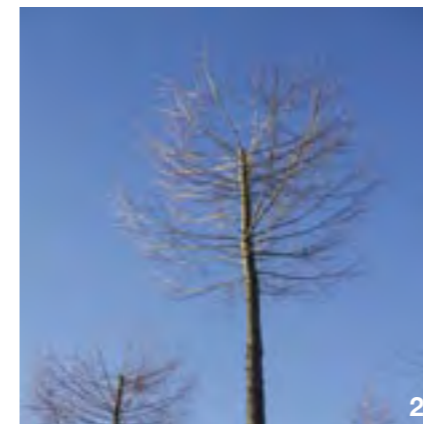
Städsegröna Gran (<i>Picea abies</i>) Idegran (<i>Taxus baccata</i>)	Barrfällande Lärk (<i>Larix</i> sp.) Kinesisk sekvoja (<i>Metasequoia glyptostroboides</i>)
Utan höstfärg Al (<i>Alnus</i> sp.) Robinia (<i>Robinia pseudoacacia</i>)	Med höstfärg Lönn (<i>Acer</i> sp.) Rödek (<i>Quercus rubra</i>)
Tydlig blomning Körsbär (<i>Prunus</i> sp.) Skogslönn <i>Acer platanoides</i> Trollhassel (<i>Hamamelis x intermedia</i>)	Ej så tydlig blomning Bok (<i>Fagus sylvatica</i>) Avenbok (<i>Carpinus betulus</i>) Asp (<i>Populus tremula</i>)
Tidigt grönskande Björk (<i>Betula pendula</i>) Hästkastanj (<i>Aesculus hippocastanum</i>)	Sent grönskande Ask (<i>Fraxinus excelsior</i>) Robinia (<i>Robinia pseudoacacia</i>)

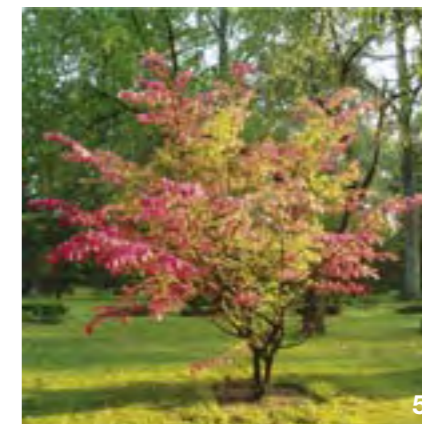
Samma plats i Alnarps Västerskog från maj till december.

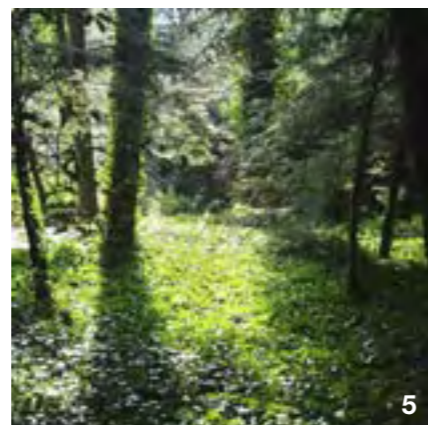
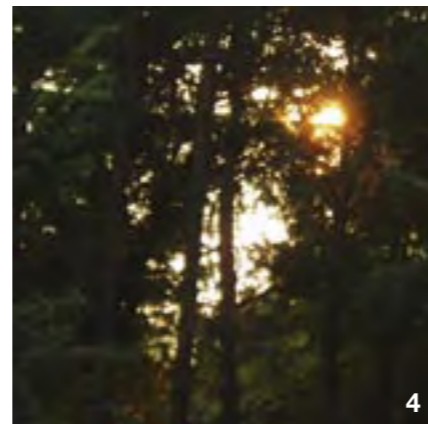
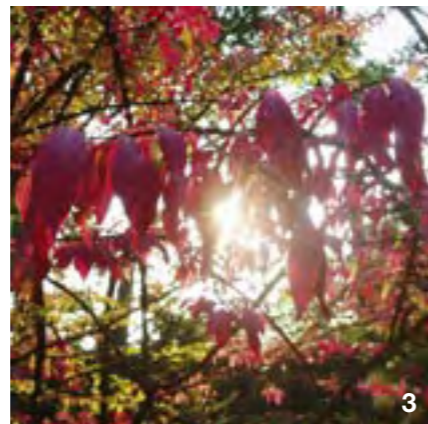
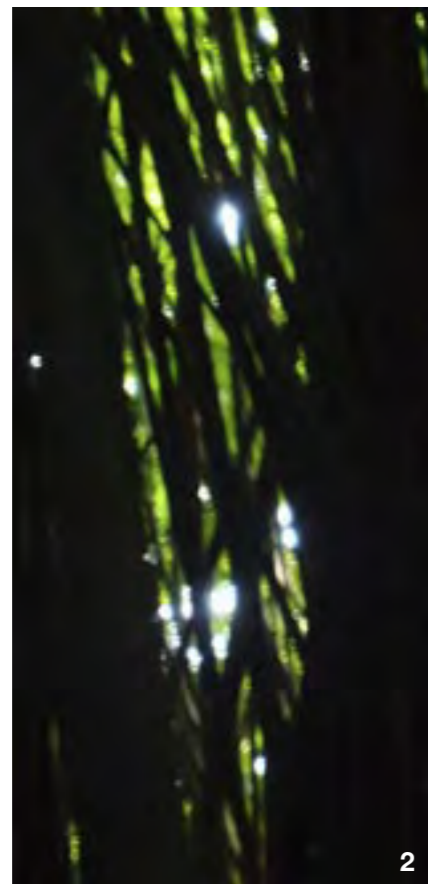
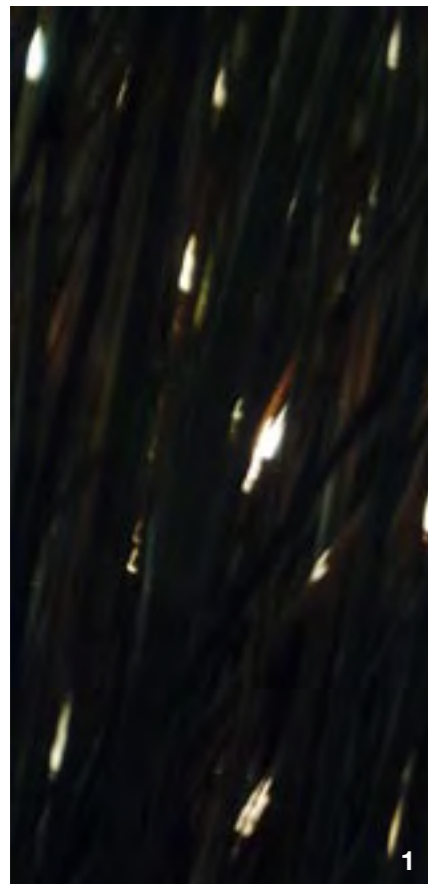

1 och 2: När barren har fallit förstår man varför lärkträdet har så rund krona. Sommarens grönska kan dölja mycket.

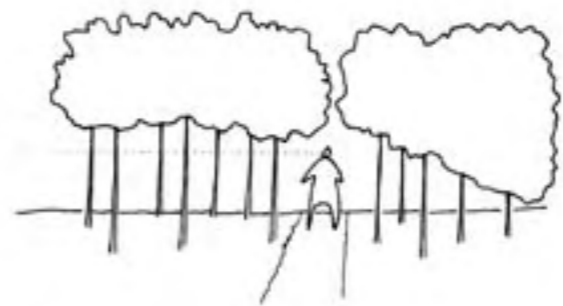
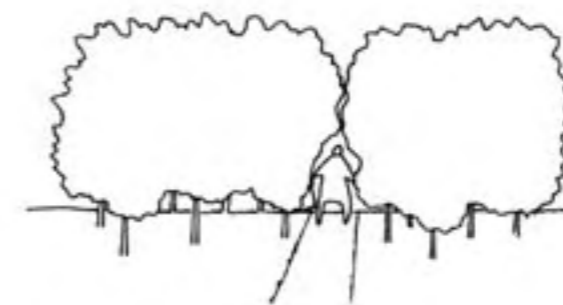

Varje årstid har sina höjdpunkter.
3: Vår
4: Sommar
5: Höst
6: Vinter

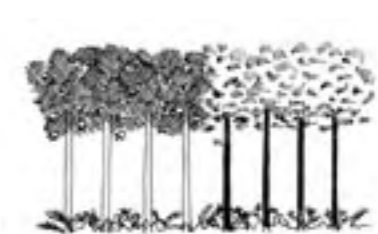
1 och 2: Ljus som silas genom en bambutunnel och bildar solkatter som nästan känns levande
3: Ljuset blir ett annat på hösten...
4: ...och på kvällen.
5: Man borde tänka mer på hur skuggorna betar sig, att lära sig att skapa mönster på marken.
6: Skillnaden mellan mörka och ljusa partier i en plantering.
Alla bilder är från Mariebjergs kyrkogård utom nummer 6, som är från Tor Nitzelius park i Alnarp.

Före: en kompakt vegetationstunnel
Efter: ett delvis uppstammat bestånd med utblick åt ena hållet

Ljus/Skugga

Vissa faktorer är en förutsättning för varandras existens. Ett sådant exempel är ljus och skugga. Ljuset på en plats beror förstas på tiden, både på dygnet och på året, men också på växtval och skötsel. Ljusa stammar och lövverk reflekterar ljus, medan mörka stammar och mörkt bladverk inte gör det i samma grad. Därför kan det vara effektivt att blanda ljusa och mörkt växtmaterial, eller låta ljusa bestånd följas av mörka. Ett otuktat och tätt bestånd släpper inte in många av solens strålar, vilket har konsekvenser för till exempel fältskiktets befintlighet. Det räcker att ett eller ett par träd försvinner så skapas en glänta med helt andra förutsättningar när ljuset tränger ner. Det finns ett spel mellan ljus och skugga som kan framhävas på olika sätt. Viktigt att tänka på är att ljuset inte bara kommer ovanifrån. När solen silas mellan grenar och blad bildas mönster och solkatter på marken och på blad och stammar allteftersom skuggan vandrar. Genom att med skötsel hjälpa naturen på traven med att till exempel öppna upp gläntor och lyfta krontak kan man variera ljusa och skuggiga partier på ett vackert och intressant sätt.

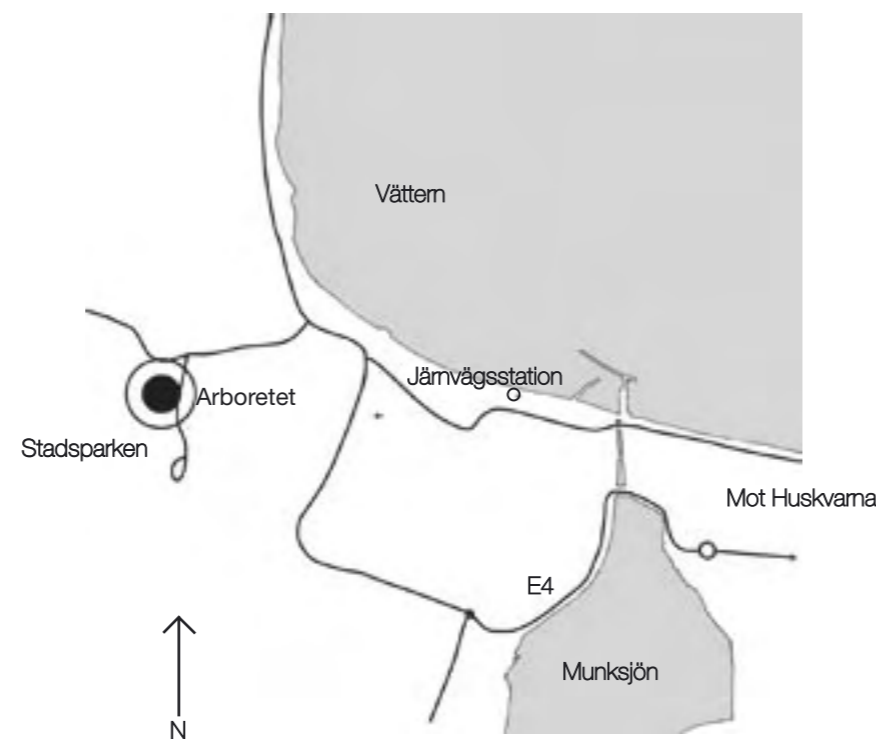

Del II – Jönköping

Om projektet

I denna del provas tankarna och idéerna från del I och omsätts i praktiken. Uppdragsgivare i detta projekt har varit Jönköpings kommun. I Stadsparken i Jönköping finns ett gammalt arboretum som till viss del har förfallit. Kommunens önskemål var att rusta upp och förnya detta arboretum och skapa en plats som lockar publik. Istället för ett klassiskt arboretum där de olika arterna presenteras som solitärer, har jag gestaltat ett beståndsarboretum, där de olika arterna planteras i grupper istället för som solitärer. Själva formgivningen av platsen har inspirerats mycket av formspråket hos Västerskog och Tor Nitzelius park i Alnarp. På detta tema har jag försökt att skapa en så variationsrik plats som möjligt. Platsen kommer att fortsätta fylla sin funktion som en vacker och lärorik park. De personer som idag kommer dit för en promenad eller för att ha picknick skall kunna fortsätta göra det samtidigt som jag tror att planteringen genom sitt kanske ovanliga formspråk kommer att locka en del nya besökare.

Om platsen

Historia

Platsen för projektet är stadsparkens arboretum i Jönköping. Arboretet är en liten del av Stadsparken som är en 430000 m² stor (1985) naturpark där mycket av platsens tidigare utseende har bevarats. Området var skogsbeklätt från början och uppläts 1896 till allmän park. År 1900 lät stadsparkssällskapet i samarbete med M. P. Andersén, trädgårdsdirektör och känd plantskoleman, plantera träd och buskar på den plats som idag är stadsparkens arboretum.²⁹

Platsen idag

Platsen är i stort sett rektangulär, cirka 40 000 m² stor, och sluttar med en höjdskillnad på cirka 12 m. En av platsens största kvaliteter är utsikten. Från några punkter i arboretet ser man stora delar av Jönköpings stadskärna, Huskvarna och Vättern.

Stadsparkens arboretum ligger precis norr om stadsparksvallen, Jönköpings fotbollsarena. Mellan stadsparksvallen och arboretet skall det byggas en sju meter bred väg, men inga färdiga ritningar finns att tillgå i skrivande stund. Omgivningarna åt de andra väderstrecken består av äldre villabebyggelse, men på grund av höjdförhållandena så är den inte så påtaglig. Den norra kortsidans gräns går vid en större, ganska hårt trafikerad väg.

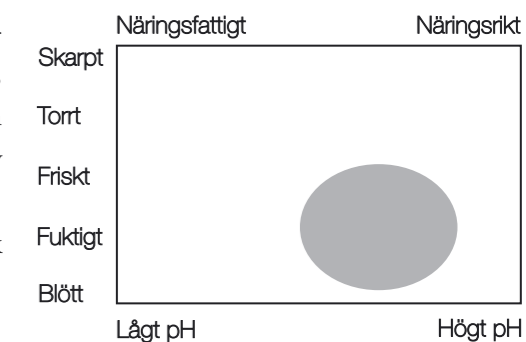
²⁹ Parkkontoret i Jönköping, 1985
³⁰ Stellan Gustavsson, telefonsamtal 2006-05-08

Platsens befintliga vegetation

Arboretet är en populär plats, men flera av träderna har sett sina bästa dagar. Platsens befintliga trädbestånd utgörs till nästan 25 % av björk (*Betula pendula*). Där finns också många inhemska barrträd, också de utgör cirka 25 %. Resten består av exotiska barr- och lövträd, samt förädlade sorter av inhemska arter. Där finns också en del rester av tidigare buskplanteringar. Fältskiktet består till stor del av klippt gräsmatta, men om våren finns här mattor av vitsippor.

Ståndort

Platsen befinner sig i en österslutning cirka 140 meter över havet i zon III. Jordarterna är sedimentära och finkorniga, och varierar mellan sandig mo och lerig mo. Där finns också inslag av grövre material. Jordmånen är en bördig brunjord med ett ganska högt pH-värde, någonstans mellan svagt surt till neutralt. Hela området är relativt fuktigt, med lokala platser som åtminstone vissa delar av året går mot det blöta. Ingen del av parken är dock benägen att torka ut.³⁰

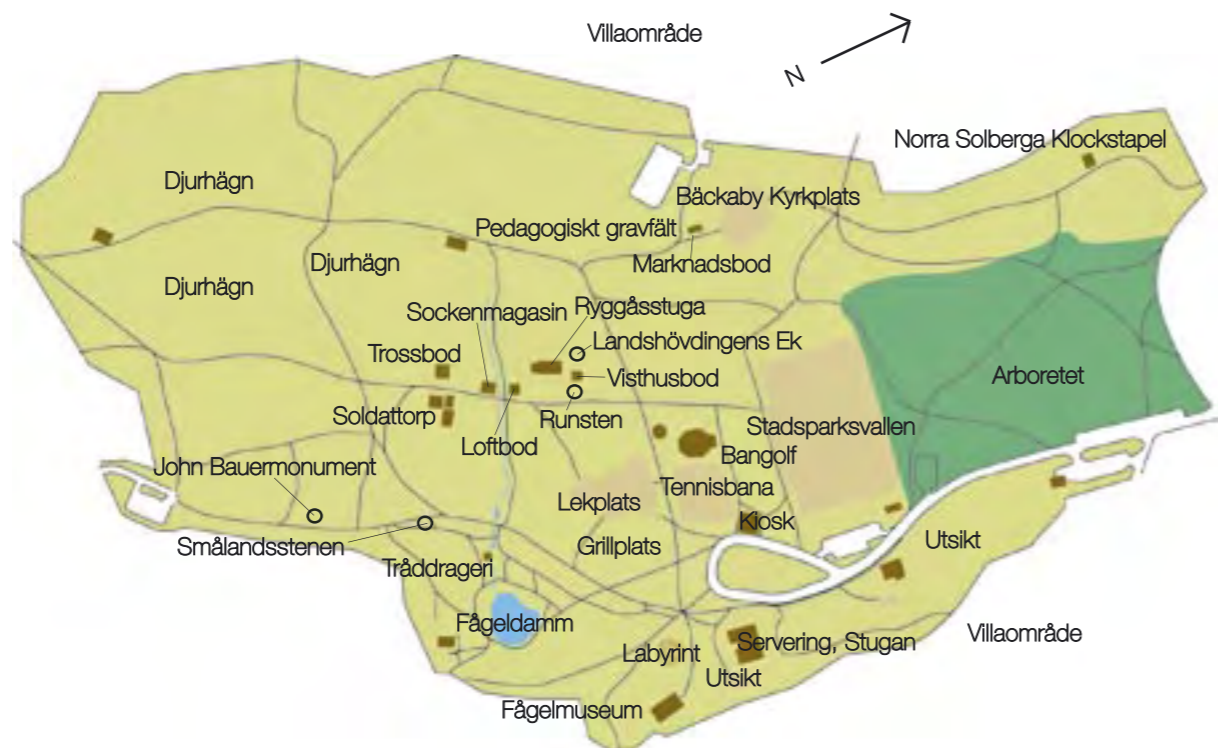
Ståndortsschema som visar arboretets förutsättningar

Vy från utsiktsplatsen öster om arboretet.

Vy mot arboretet, med flera av dess stora träd.

Ovan: En plan över hela Stadsparken som visar att arboretet bara är en liten del av en mycket större helhet. Här finns museer och platser för många olika aktiviteter.
Till höger: Plan över arboretet som visar vegetationen och höjdförhållanden. På planen har jag markerat ut några av de träd som är mest lögonfallande samt några av de som jag använt i mitt förslag. Både öster och väster om platsen finns villabebyggelse. På grund av höjdförhållandena är den dock inte så uppenbar.

Hur det ser ut-plan

Utveckling av konceptet

Tankar kring design

Det finns flera synsätt på hur en plantering skall utformas och skötas, det vill säga tillåtande av inspridning av andra arter, användande av exoter med mera. Jag har tagit en del litteratur till hjälp för att definiera mina tankar kring hur jag vill utforma platsen. Som jag skrev i del I har Noel Kingsbury gjort en indelning av planteringar mellan konst och natur. Min idé om planteringen verkar ligga mellan två av Kingsburys indelningar nämligen stiliserad natur och biotop-plantering. Det första innebär en plantering vars estetik är tydligt inspirerad av vilda växtsamhällen, men är designad för visuell effekt, ofta är varje planta utplacerad av designern. En hög grad av dynamik under utvecklingen av planteringen, till exempel självsådd är tillåten. Skötseln är intensiv. Det andra innebär ett växtsamhälle med dynamiken och struktur hos ett vilt sådant, men vars arter har valts för deras estetiska effekt och ekologiska lämplighet för platsens villkor. Skötseln är extensiv.³¹

Jag tänker mig en plantering som är designad för visuell effekt, och inte nödvändigtvis behöver vara naturlig. Det utesluter dock inte att planteringen är dynamisk och främjar den biologiska mångfalden. Arterna skall väljas för att de lämpar sig för platsens förutsättningar, dock behöver de inte vara inhemska, och för deras estetiska värde.

Skötseln måste vara åt det extensiva hållet eftersom det är ett önskemål från Jönköpings kommun.

Jag har hittills mest diskuterat träd, men för att uppnå det komplexa och det dynamiska i en plantering och för att göra den intressant från insidan och inte bara för att betraktas på håll, så är det viktigt med en helhetskänsla och den uppkommer inte utan fältskikt och eventuellt buskskikt.

Konceptet

Ett koncept kan användas för att visualisera, förstärka och renodla en idé om en karaktär eller en funktion. I det här fallet, finns rum för flera koncept, dels det som gäller för hela planteringen och dels de för de enskilda karaktärerna som ingår i helheten. Kommunens önskemål är en plantering som inte kräver mycket skötsel, men som kan fungera som något av en publikmagnet.

I stället för att skapa ett traditionellt arboretum med solitära träd, har jag arbetat med att skapa dynamiska system av träd, buskar, örter, gräs och ormbunkar. Detta har resulterat i ett antal bestånd av olika karaktär. Dessa placeras ut i området och skall på ett eller annat sätt samverka med varandra. Ibland ligger de i direkt anslutning till varandra och på andra ställen ligger de mer utspridda. Karaktärerna är mer eller mindre komplexa och består av olika antal arter i olika antal skikt. De har också olika tider på året då de är mest praktfulla. Ungefär hälften av dem är snabba på att utveckla stora kvaliteter, medan andra hälften tar lite längre tid på sig. Tanken är att de skall placeras ut på ett sådant sätt att de kompletterar och/eller kontrasterar varandra och på så sätt skapar en upplevelsepromenad eller slags scenografi om man så vill.

- Flera olika bestånd
- Någonstans mellan vilt och välordnat
- Inhemskt blandas med exotiskt
- Nytt integreras med det befintliga

³¹ Kingsbury, Noel, 2004, s. 59 f

Flera olika bestånd

Jag har som tidigare nämnt inspirerats mycket av Alnarps Västerskog och Tor Nitzelius park. Dessa två planteringar ingår i Alnarps landskapslaboratorium och har en speciell rutnätsstruktur som jag tycker är väldigt intressant därför att den kan bjuda på så stor omväxling eftersom varje ruta har sin egen karaktär beroende på innehållet. Planteringen i Jönköpings arboretum kommer liksom Alnarps Västerskog och Tor Nitzelius park att bestå av flera olika bestånd med olika arter, komplexitet, kvaliteter och teman/koncept.

Någonstans mellan vilt och välordnat

Under arbetets gång har jag funderat mycket på begreppen natur och kultur. Naturen är en av landskapsarkitekturens största inspirationskällor. Man försöker ofta efterlikna eller konstruera natur. Genom att kombinera naturens dynamik, komplexitet och mystik med kulturens ofta ordnade förhållanden vill jag skapa någonting som befinner sig någonstans däremellan, natur i form av kultur eller tvärtom.

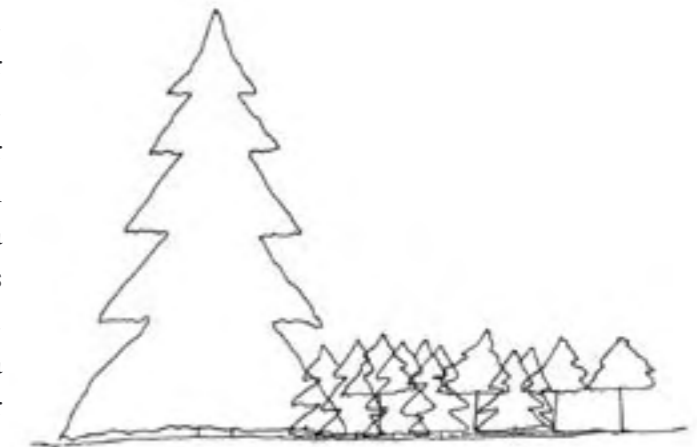

Inhemskt blandas med exotiskt

Genom att blanda inhemska och exotiska arter får man nya spännande kombinationer och stor variationsrikedom. De inhemska arterna är trygga och beprövade, vi känner igen dem och vet att de klarar vårt klimat. De exotiska arterna är inte alltid lika säkra kort. De bidrar med överraskning och krydda.

De befintliga träden

På platsen finns idag många träd inhemska och exotiska träd och buskar. Några är förvuxna, skadade eller i allmänt dålig kondition. Många är dock värdefulla för parken tack vare sin storlek, sin arkitektur eller art. Dessa skall integreras i de nya bestånden på ett lämpligt vis. Detta innebär både för- och nackdelar. De befintliga individerna utgör ett skydd åt de nya träden, samtidigt är de konkurrenter om vatten och näring i det känsliga etableringsstadiet. Det är också viktigt att tänka på att de nya träden måste planteras utan att skada de befintliga trädens rötter. Det kan betyda att plantor måste planteras i handgrävda gropar. Det mest påtagliga är kanske ändå skillnaden i storlek. De befintliga bjässarna och de nya plantorna förstärker varandras skalor. Just här gör dock den speciella topografin att de stora träden inte framträder så extremt som de kanske hade gjort på en flack yta.

Gestaltningen

Närmare presentation av platsen och hur den har inspirerat mig

För att gestalta denna plats har jag tagit fasta på de kvaliteter i arboretet som jag vill bevara och/eller förstärka, men också på det som jag har velat tona ner.

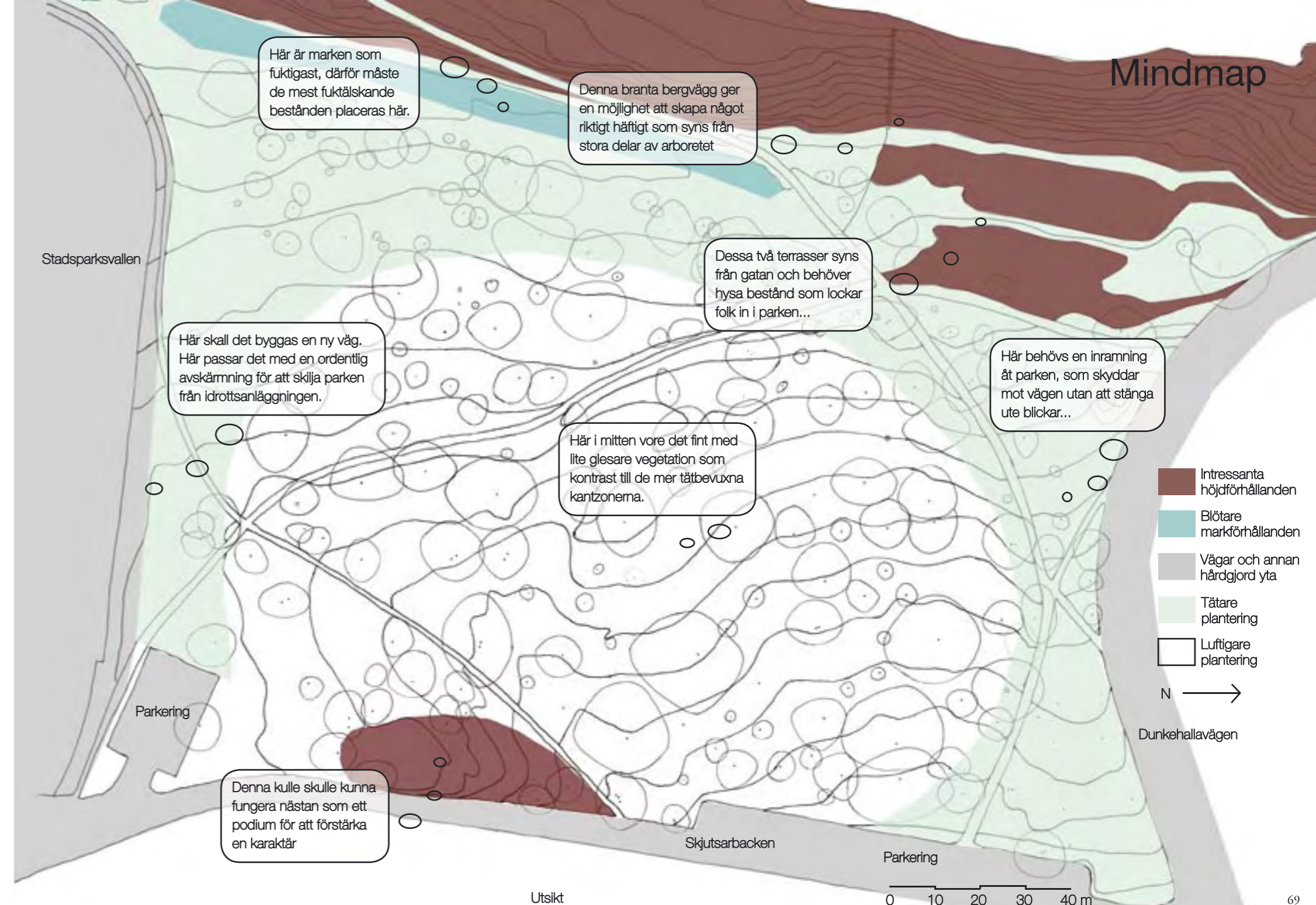
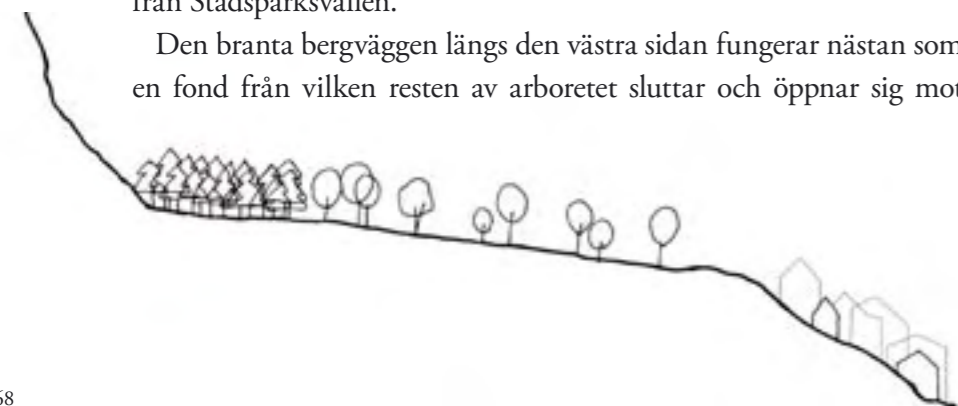
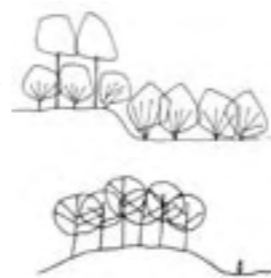
Arboretet gränsar idag till vägar på dess norra och östra sidor. En ny mindre väg skall dessutom byggas längs den södra sidan av arboretet. Den skall leda till en bussparkering för bortalagens supportrar när det är match på Stadsparksvallen. Detta betyder att arboretet kommer att gränsa till vägar på tre av fyra sidor. Jag vill skärma av arboretet från dessa vägar, helt eller delvis, för att det skall kännas som en skyddad plats. Dunkehällavägen, som går längs den norra sidan, är ganska starkt trafikerad med både personbilar och linjebussar. Här behövs en skärm, men tanken är ändå att folk som går förbi utanför skall lockas in i parken. Kanske vore ett ljust bestånd som kan stammas upp det bästa här. Längs den södra sidan, där den nya vägen skall byggas, vill jag däremot göra en kraftigare avskärmning som skall skilja platsen från Stadsparksvallen.

Den branta bergväggen längs den västra sidan fungerar nästan som en fond från vilken resten av arboretet sluttar och öppnar sig mot

resten av staden och Vättern. Detta förhållande vill jag bevara. Därför har jag lagt merparten av de nya bestånden längs bergsslutningen på den västra sidan. Även själva bergväggen har potential att bli något riktigt maffigt. Men det finns andra topografiska förhållanden som har väckt mitt intresse. I det nordvästra hörnet finns två terrasslika avsatser där jag tänker mig något spännande som syns ordentligt från vägen. Slutligen finns det en kulle som också är lämplig för något extra eftersom den är väl synlig och utgör något som liknar ett podium.

Markförhållandena längs den västra sidan, närmast berget är fuktigare än på andra ställen i arboretet så det är självklart att placera ut de mest fuktälskande karaktärerna där. Här finns också större ytor som ger tillfälle att bygga en sekvens av sammanhängande bestånd. Jag vill också att barrträdsbestånden skall ligga i denna del av arboretet eftersom det redan finns flera barrträd där som jag vill ta vara på och inkorporera i de nya bestånden, bland annat en stor japansk lärk. Det finns många intressanta träd på platsen som jag velat bevara och som har inspirerat mig att bygga vidare på deras tema.

En stor del i mitten vill jag att lämna fri från nya bestånd. Här finns bara den befintliga vegetationen som till stor del består av riktigt stora pjäser. I mitt förslag öppnar jag upp den delen mer, för att den skall kontrastera tydligare mot mina karaktärer.

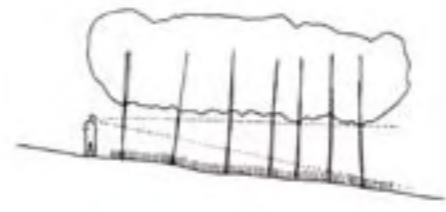
Utplacering av karaktärerna

Strukturen består av 15 olika karaktärer sammansatta till ett större system. Det har funnits några faktorer, till exempel markens fuktighet, som jag har varit tvungen att rätta mig efter när jag har placerat ut dem i arboretet. I övrigt har jag arbetat med variation, kontrast och harmoni för att skapa en intressant och tilltalande plantering.

Hur de olika bestånden placerats ut i förhållande till varandra beror alltså på det inflytande de skulle få över varandra. Jag har velat variera mellan tätt och luftigt, mörkt och ljust, barr och löv och så vidare men utan att de olika bestånden skall kännas lösryckta och slumpmässigt utkastade. Även de mellanrum som bildas mellan bestånden är tänkta att skapa siktlinjer, och förstärka eller ibland tonar övergångarna mellan karaktärerna.

Två helt olika bestånd med en tvär gräns emellan skapar en spännande kontrast.

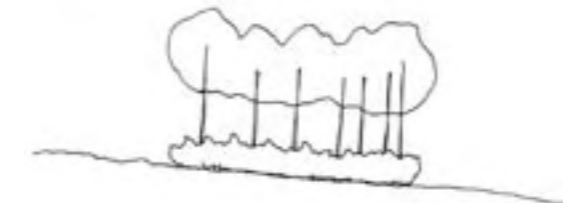

Genom att stamma upp träden kan man skapa utblickar i landskapet.

Mellanrum mellan bestånden ger besökaren en chans att orientera sig på platsen.

Jag har velat skapa både fristående bestånd och sekvenser av bestånd så att man kan promenera en längre sträcka i ett slutet rum eller promenera på en stig som ömsom går genom vegetation och ömsom genom öppna ytor.

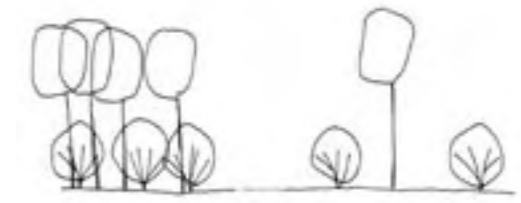

Ett fristående bestånd...

...och en sekvens av tre bestånd

Eftersom det skall byggas en ny väg längs den södra sidan av arboretet, måste jag även rita om det befintliga gångsystemet lite. Jag vill att alla karaktärer skall nås via någon av gångarna. För äventyrs skull har jag även velat jobba med alternativa stigar eller spångar som slingrar genom några av karaktärerna.

Om gångens sidor ser olika ut skapas en större lekfullhet. Här ett bestånd som är mycket tätare på gångens vänstra sida än på dess högra sida.

I områdets mitt som jag planerar att lämna fri från ny vegetation, vill jag ta bort en ganska stor del av de befintliga träden för att skapa en större kontrast mellan det mer slutna och det mer öppna. De träd som tas bort är i första hand skadade träd och träd i sämre kondition. Av resterande träd vill jag framför allt ta bort ett större antal björkar, en mycket vanlig art på platsen. Flera individer är dessutom äldre och mindre vitala.

Illustrationsplan

En promenad i det nya arboretet

På höger sida i det nordöstra hörnet ligger *Björkbacken* (1), ett ljust bestånd som ger en inramning åt arboretet utan att skärma av utblickar och inblickar. *Björkbacken* gränsar ganska tvärt till *Gullregnlunden* (2) ett bestånd av svarttall och gullregn i skuggan av några stora befintliga skogstallar. Beståndet är betydligt tätare på den norra sidan än på den södra, för att bibehålla känslan av en tydlig inramning och att platsen öppnar upp sig inåt. Till den terrassliknande formationen i arboretets nordvästra hörn, ville jag ha två karaktärer som fungerar ihop. *Tallterrassen* (3) överst, är ett bestånd med en annorlunda tall tillsammans med det rosa bergskörsbäret. *Strimlönnlunden* (4), ett ganska skuggigt parti som ligger precis nedanför. Dessa två bestånd syns från vägen, därför ville jag placera något här som är lite annorlunda för att göra folk nyfikna. Längs bergväggens brant som sträcker sig längs arboretets ena långsida hade jag chansen att skapa något riktigt spännande som skulle synas från nästan hela arboretet. *Det blommande berget* (5), blev en färgsprakande rhododendronplantering i alla färger, som under våren ger en färgprakt på hög nivå utan att skogskänslan går förlorad. Nedanför berget kommer vi in i *Körsbärlunden* (6), arboretets allra luftigaste parti. Detta är ett bestånd som kom till för att jag ville spara och framhäva de befintliga prydnadsträden där. Jag ville också skapa en kontrast mot skuggan hos bestånden som ligger vägg i vägg med detta. Därför valde jag att tillsätta ännu fler prydnadsträd. Här kan man välja att fortsätta rakt fram på gångvägen eller att vika av åt sidan på en liten spång. Tar man det senare alternativet kommer man först in i den skuggiga *Vingnötsdjungeln* (7), som är ett av de mörkaste bestånden,

men som gränsar till några av de ljusaste. Därefter kommer vi in i *Ädelgranskogen* (8), en ganska luftig och ljus plantering som är det första beståndet av tre på rad vid den fuktigare västra kanten. En riktigt stor japansk lärk har fått peka ut platsen för detta bestånd som också består till stor del av japansk lärk. Nästa bestånd är *Ormbunkslunden* (9) som är ett av de bestånd som vill ha lite mer fukt. Detta är ett riktigt frodigt och grönt kvarter som till viss del delar fältskikt med *Ädelgranskogen*. *Flikal-dungen* (10) är det sista av de tre, också den vill ha mer fukt. Härifrån leder spången ut i en glänta och upphör. Kvarterets lundlika fältskikt delas förstas av *Hassellunden* (11). Men först tar vi oss över gläntan. På andra sidan ligger en ljus blommande plantering, *Katsuralunden* (12). Den skall gå i kontrast mot den skuggiga *Ormbunkslunden* och harmoniera med *Hassellunden* som sträcker sig längs hela den södra kortsidan och skall skärma av arboretet ordentligt från den blivande vägen och från Stadsparksvallen. Genom *Hassellunden* går en smal slingrande stig som man kan välja om man är lite mer äventyrslysten. I mitten av arboretet finner man *Vitt flor* (13), en ljus plantering med vita stammar och vit blomning som gett upphov till namnet. Denna del av arboretet skall vara luftigare, med färre nya bestånd. *Rosa skyar* (14) ligger helt fristående och bygger på två runda former. Dessa två ljusa, blommiga bestånd passar bra som nav i arboretet. *Kaprifolkullen* (15) ligger vid den östra kanten. På denna kulle ville jag också placera något särskilt. Ekarna som är stommen i beståndet är i sig väldigt majestätiska träd men kommer att få en extra auktoritet om de placeras på en höjd.

Karaktärerna

Björkbacken

Befintlig situation: Platsen för björkbacken gränsar till den starkt trafikerade Dunkehällavägen. Här växer idag 16 björkar (*Betula pendula*), två fågelbär (*Prunus avium*), en skogslönn (*Acer platanoides*), en silverlind (*Tilia tomentosa*) och en skogstall (*Pinus sylvestris*).

Idé och koncept: Jag vill skärma av Dunkehällavägen för att skapa en mer ostörd plats inne i parken, men jag vill samtidigt att de som passerar förbi på utsidan skall se parken igenom skärmen och kanske även lockas att komma in. Jag vill byta ut de befintliga björkarna mot ett band av tre andra väldigt olika björkarter som skall planteras i varsinna grupper som smälter in i varandra utan tydliga övergångar. Fältskiktet skall vara frodigt och blommande eftersom det är en del av parkens ansikte utåt.

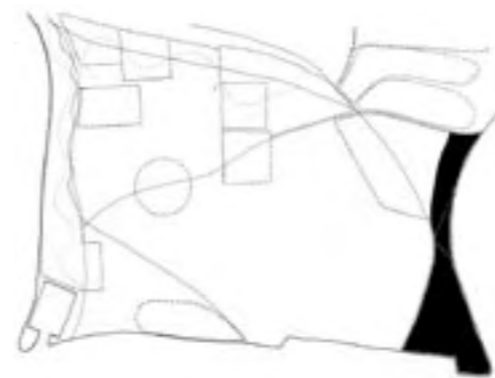
Växtval och uppbyggnad: Trädskiktet består av Svartbjörk (*Betula nigra*) med mörk flagnande stam, kamtjatkabjörk (*Betula ermanii* 'Holland'), en kritvit sort, och kopparbjörk (*Betula albo-sinensis* var. *septentrionalis*) med glänsande kopparröd näver. I fältskiktet växer rysk blåstjärna (*Scilla siberica*) och lundgröe (*Poa nemoralis*), kaukasisk förgätmigej (*Brunnera macrophylla*) och brunnäva (*Geranium phaeum*).

Höjdpunkter under året: Förutom björkarnas stammar som är vackra året runt är höjdpunkten fältskiktets blomning. Blåstjärnans i april, den kaukasiska förgätmigejens i maj–juni och brunnävens i juni–juli. Brunnävan och den kaukasiska förgätmigejen har blad som även efter blomning ger en vacker grönska.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Kopparbjörkens vackra stam framträder efter 5–7 år. När blåstjärnan börjar blomma efter 3–4 säsonger³² kommer den att utgöra ett väldigt vackert fältskikt tillsammans med lundgröen. När de andra växterna i fältskiktet introducerats tar detta en ny skepnad som efter 10–12 år nått sin fulla utveckling.³³ Björkbacken uppnår stora kvaliteter redan efter 10 år och framåt allt eftersom den övergår från att vara en enhet med stark stamkänsla till ett bestånd med fokus på individerna som utvecklas mer och mer.

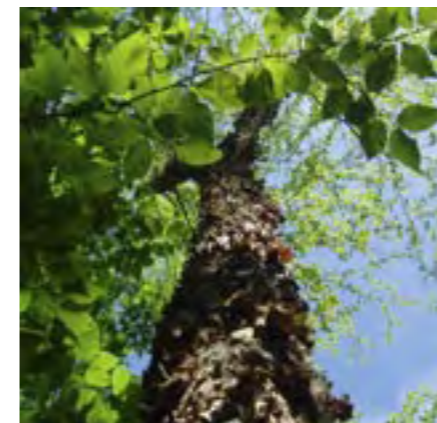
Anläggning: Alla befintliga träd utom tallen tas bort. Björkarna planteras på våren som ungräd med en topphöjd på 200 cm. Planteringsavståndet skall vara 0,5–3 m med medelavstånd på 2 m. Efter ett par säsonger av ogrärensning kan man ta in delar av fältskiktet. Den ryska blåstjärnan sås in med jämn fördelning tillsammans med lundgröen. De andra fältskiktetsväxterna introduceras efter ytterligare några säsonger främst där lundgröen gått tillbaka och skall då täcka 30–40 % av ytan³⁴. Den kaukasiska förgätmigejen planteras i sjok med ett c/c på 35 cm och brunnävan som öar i lundgröen med c/c 40 cm.

Skötselprinciper: Ogrärensning skall ske för hand två gånger per säsong då de besvärligaste och mest iögonfallande ogräsen tas bort. Viss inspridning av andra arter kan tillåtas så länge de utvalda arterna dominerar fältskiktet. Efter hand gallras björkarna ut så att medelavståndet mellan dem blir cirka 5 m.

Kopparbjörk

Betula albo-sinensis
var. *septentrionalis*

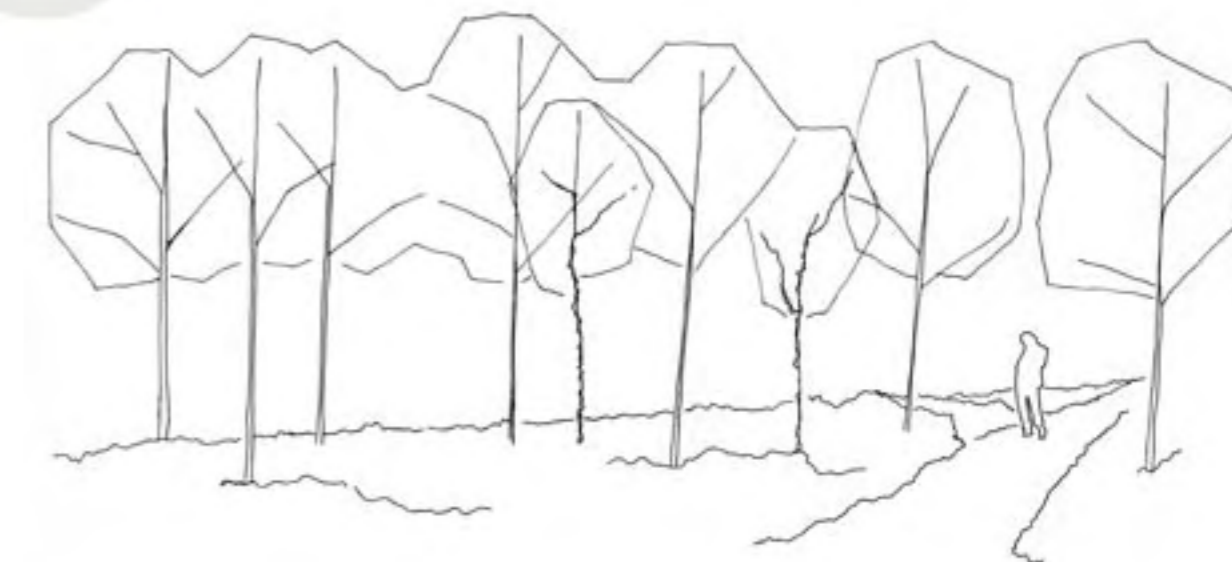
Svartbjörk

Betula nigra

Rysk blåstjärna

Scilla siberica

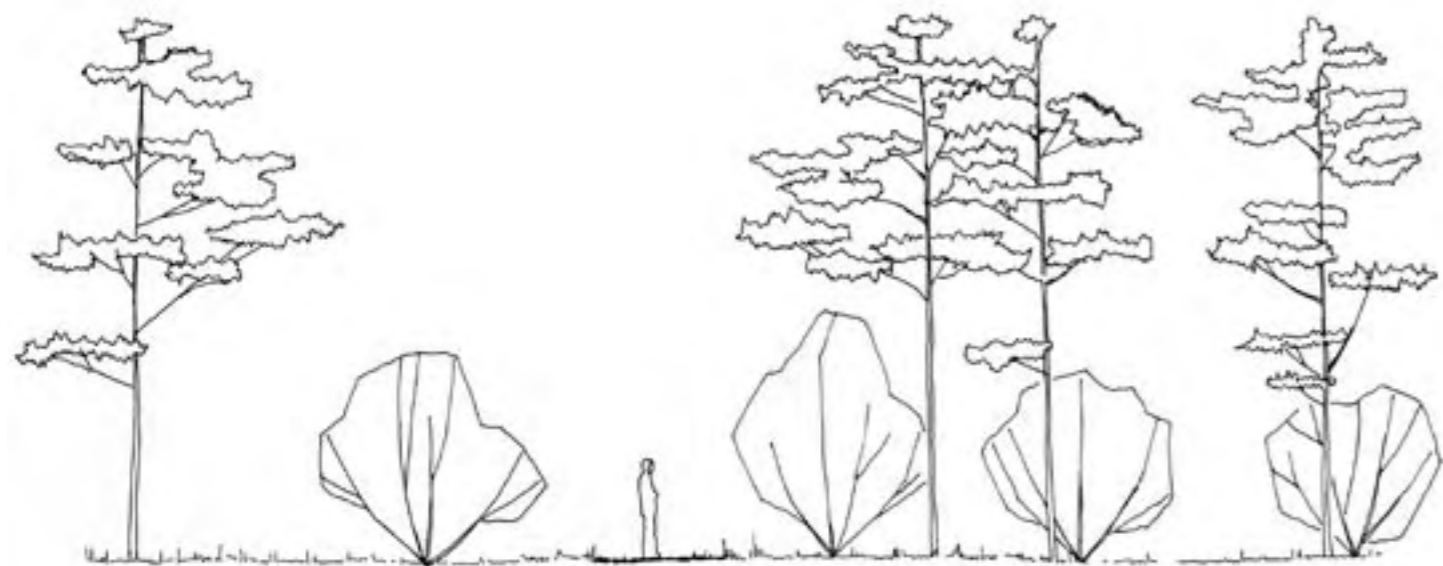
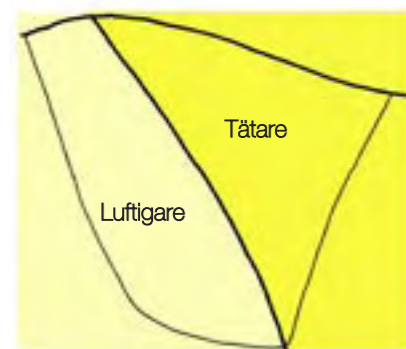

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor				■								
Sommarblomning					■	■	■	■				
Grönskande fältskikt					■	■	■	■	■			
Höstfärg									■	■		
Vintergrönska												
Övrigt; Vackra stammar	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

³²Allan Gunnarsson
2006-05-31

³³Ibid

³⁴Ibid

Hybridgullregn *Laburnum x watereri 'Vossii'*

Svarttall *Pinus nigra*

Gullviva *Primula veris*

Gullregnslundan

Befintlig situation: Platsen korsas av ett av parkens huvudstråk och vätter ut mot arboretets hjärta. På platsen växer idag fyra björkar (*Betula pendula*), tre tallar (*Pinus sylvestris*), en ask (*Fraxinus excelsior*), en rödek (*Quercus rubra*), en en (*Juniperus communis 'Svecia'*), en järnek (*Ilex aquifolium*), en stjärnbuske (*Deutzia sp*) och en ros (*Rosa sp*).

Idé och koncept: Jag ville gärna utnyttja chansen att göra något med stråket. Därför skall beståndet vara ganska tätt på ena sidan, medan det på andra sidan som vätter inåt, mot arboretets mitt skall vara mycket mer luftigt. Här står individerna mer solitär eller i smågrupper, som om de har rymt. De ståtliga befintliga tallarna inspirerade till att använda svarttall. Tallarna med sina robusta stammar och mörka blågrå barr kommer att kontrastera mot flerstammiga, gullregn med intensivt gul blomning.

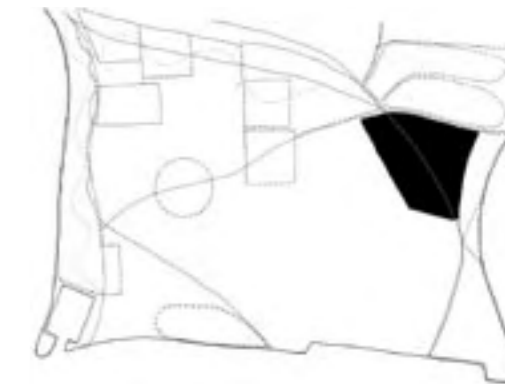
Växtval och uppbyggnad: Svarttallen (*Pinus nigra*) kommer till slut att nå det övre trädskiktet medan gullregnet (*Laburnum x watereri 'Vossii'*) stannar i mellanskiktet. Kvar står också några befintliga större skogstallar (*Pinus sylvestris*) och en rödek (*Quercus rubra*), som ger pondus till karaktären. Fältskiktet består av gräs som lundgröe (*Poa nemoralis*) och bergslok (*Melica nutans*) samt gullviva (*Primula veris*).

Höjdpunkter under året: Försommaren när gullregnet och gullvivan blommar kommer att bjuda på den kraftigaste effekten, men tallarna med sina vackra stammar och kronor kommer att vara vackra

³⁵Allan Gunnarsson 2006-05-18

³⁶Allan Gunnarsson 2006-06-08

³⁷Allan Gunnarsson 2006-05-31

året runt, särskilt i kombination med de flerstammiga gullregnen och deras lummiga bladverk.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Gullregnet blommar redan efter 2–3 år. Efter 10–12 år ger beståndet en skogskänsla. Tallarna kommer bara att bli bättre och bättre ända till en ålder av 100–150 år, men då kommer beståndet förstås att ha en helt annan karaktär.³⁵ Gullvivorna kommer att blomma ordentligt efter ca 5 år.³⁶

Anläggning: Björkarna, asken och enen tas bort. För att beståndet snabbt skall få skogskaraktär skall svarttallen till en början komplimenteras av samma mängd vanlig skogstall. Planteringsavståndet skall vara 1–4 m med medelavstånd på 2 m och kvaliteten skall vara ungräd av större storlek med topphöjd 200 cm. Gullregnet planteras som busksolitär och skall utgöra 20 % av beståndet vid plantering. Efter två säsonger av ogrärensning kan man så in gräsen och plantera gullvivorna. Dessa planteras som plugg i 25 grupper om 10–25 stycken nära stigen.

Skötselprinciper: Skogstallarna och svarttallarna gallras ut successivt så att endast 50 % av svarttallen återstår. Fältskiktet handrensas två gånger per säsong, då en del av gullvivefröna samlas in för att hjälpa artens spridning.³⁷ Grova ogräs som till exempel nitrofiler rensas bort, endast mer delikata örter och gräs tillåts vara kvar för att inte beståndets karaktär skall gå förlorad.

Strimlönnlunden

Befintlig situation: Denna plats är den lägre av två terrassliknande formationer i berget. Nuvarande vegetation består av två almar (*Ulmus glabra*), en parklind, (*Tilia x vulgaris*), samt al-sly.

Idé och koncept: Förutom att jag ville ta vara på platsens topografiska värde så utgör detta bestånd en del av arboretets inramning. Jag ville därför göra något extra här. Huvudattraktionen i denna karaktär är flerstammiga strimlönnar vars vackra vitstrimmiga stammar ensamma dominerar trädskiktet. I fältskiktet växer gula och blå blommor som avlöser varandra under större delen av säsongen.

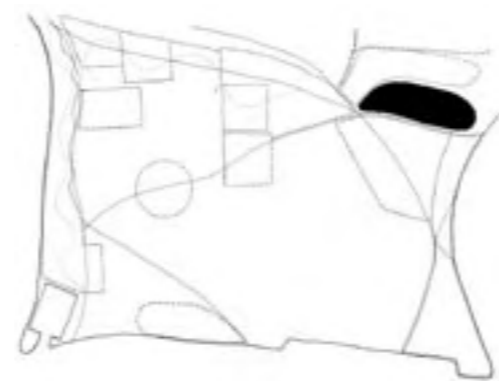
Växtval och uppbyggnad: Denna karaktär domineras av strimlönn (*Acer pensylvanicum*). I fältskiktet växer lundgröe (*Poa nemoralis*) och lökar som rysk blåstjärna (*Scilla siberica*), en vildform av påsklilja (*Narcissus bulbocodium*) och vårlök (*Gagea lutea*), som avlöses av en lysande blå lungört (*Pulmonaria angustifolia*) som kontrast. Därefter kommer trädgårdsgulplisten (*Lamium galeobdolon*).

Höjdpunkter under året: Strimlönnen är vacker året om tack vare sina stammar, under hösten får den dessutom en vackert gul höstfärg. I april sammanfaller blåstjärnans, påskliljornas och vårlökens blomning. Därefter, i april–maj, kommer den vackra lungörtens blommor. I maj–juni blommar gulplisten vars vackra marmorerade bladverk sedan stannar kvar under hela sommaren.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Lönnarna utvecklas på 10 år till åtminstone 3–4 m höga buskträd och kan bli cirka 70–80 år gamla.³⁸ Lökväxterna kommer att ge resultat efter 5–6 år och efter 15–20 år kommer de att ge ett riktigt starkt intryck. Lungörten och gulplisten kommer att vara täckande efter 7–8 år.³⁹

Anläggning: Befintlig vegetation tas bort för att inte störa bilden av de vackra strimlönnstammarna. Strimlönnarna planteras som den kvalitet som passar bäst för att få flerstammiga individer, med 4–5 m mellanrum. Fältskiktet kan börja etableras två säsonger efter trädens plantering. Dessförinnan skall marken hållas fri från ogräs. Lundgröen, vårlöken och den ryska blåstjärnan kan sås in jämnt fördelat över ytan, vårlöken och blåstjärnan skall då tillsammans utgöra 20 %. Påskliljorna skall planteras i 25 grupper om 5–10 stycken. Lungörten och gulplisten planteras in som plugg efter ytterligare ett antal år med c/c på 35 cm respektive 50 cm.

Skötselprinciper: Ogrärensning skall ske för hand två gånger per år och då skall de mest besvärliga rotgräsen tas bort tillsammans med dem som inte passar in i sammanhanget. Efter ett antal år när beståndet har slutit sig skuggar ut många ogräs kan man dra ner på rensningen till en gång per säsong. Beskränning av träden skall göras för att framhäva dess unika karaktärer och frammana flerstammighet.

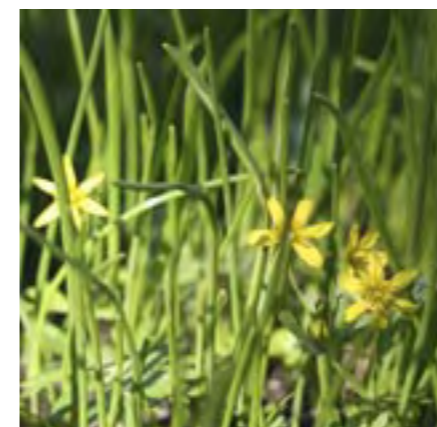
Strimlönn

Acer pensylvanicum

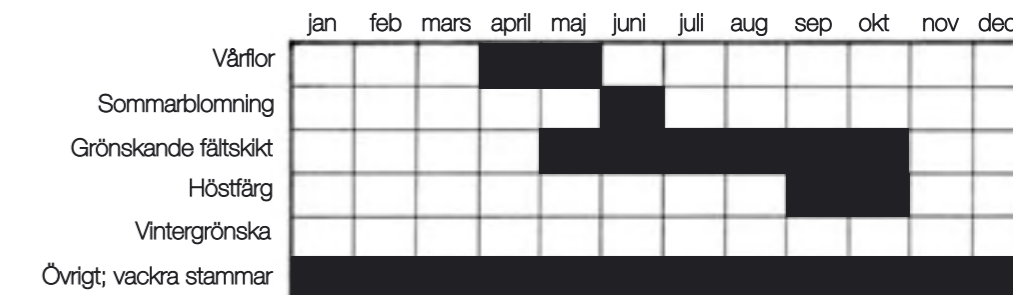
Gulplister

Lamium galeobdolon

Vårlok

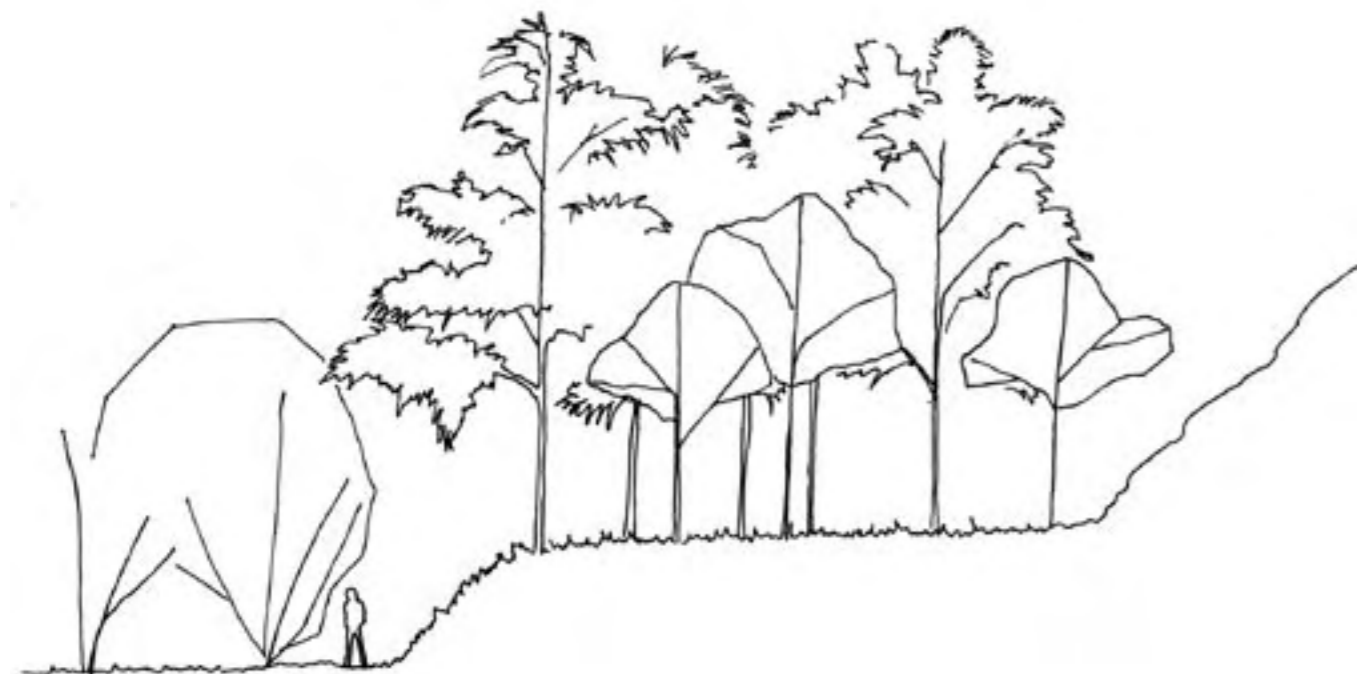
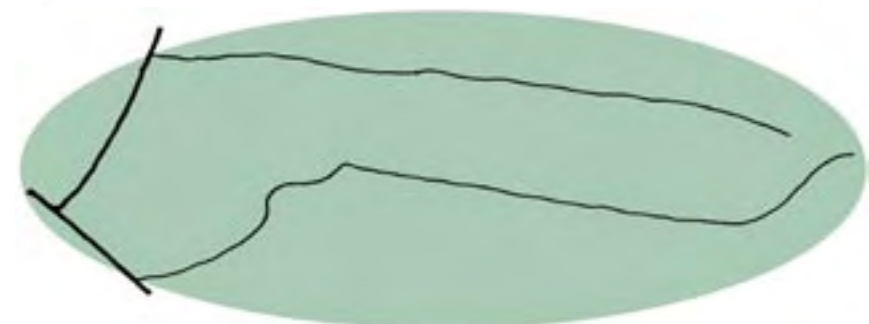
Gagea lutea

³⁸Henrik Sjöman
2006-06-08

³⁹Allan Gunnarsson
2006-05-31

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor				■	■							
Sommarblomning												
Grönskande fältskikt												
Höstfärg									■	■		
Vintergrönska	■	■									■	■

Schwerins tall Pinus x schwerinii

Bergskörsbär Prunus sargentii

Påskilja Narcissus 'Thalia'

Tallterrassen

Befintlig situation: Detta är den övre terrassformationen som är cirka två till tre meter högre upp än den lägre. Idag växer här främst hägg (*Prunus padus*) och rönn (*Sorbus aucuparia*).

Idé och koncept: Naturligtvis ville jag här, liksom i förra karaktären, ta vara på höjdförhållandena. Dessutom ville jag att dessa två bestånd på något sätt skulle passa ihop. Som stomme i denna karaktär växer Schwerins tall, med sina långa barr. Denna speciella tall kompletteras av det rosablommande bergskörsbäret, som också har en magnifik höstfärg.

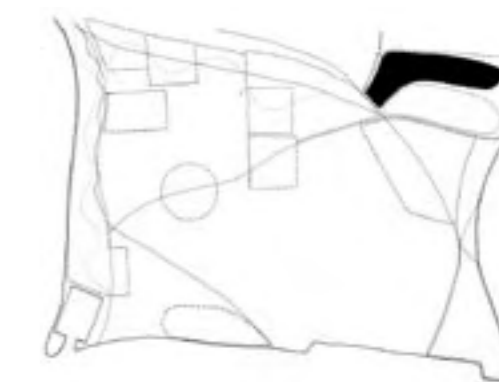
Växtval och uppbyggnad: I det lägre trädskiktet växer schwerins tall (*Pinus x schwerinii*), och under tallen, bergskörsbäret (*Prunus sargentii*). Fältskiktet består av lundgröe (*Poa nemoralis*) och vita narcisser (*Narcissus 'Thalia'*).

Höjdpunkter under året: Tallen är vacker året om med sin fluffiga krona. Under maj månad kommer luften vara helt rosa av körsbärets blomning, som vi också kommer att tacka för den fantastiska höstfärgen. Tidigt på våren blommar de vita narcisserna.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Tallarna utvecklas snabbt, efter 10 år har de redan hunnit bli minst cirka 6–7 m höga. De kan dessutom bli riktigt gamla, säkert 100–150 år.⁴⁰ Bergskörs-

⁴⁰ Henrik Sjöman
2006-06-08

⁴¹ Allan Gunnarsson
2006-05-31

bäret kommer att ha utvecklats till vackra unga träd på 10–15 år.⁴¹ Narcisserna kommer att ge riktigt fin effekt efter 5–6 år.

Anläggning: Alla befintliga träd tas bort för att karaktären skall utvecklas som planerat. Tallarna planteras i större kvaliteter med avstånd på 1–4 m med ett snitt på 2 m, medan bergskörsbären planteras glesare, också de som solitärkvalitet för att de bäst skall utveckla flera stammar. Fördelningen skall vid planteringen vara 80 % tall och 20 % bergskörsbär. Efter att träden planterats skall marken hållas fri från ogräs i två säsonger innan man sår in lundgröen. Narcisserna planteras i grupper om 5–10 stycken framförallt närmast gångvägen och stigen som leder till trappan.

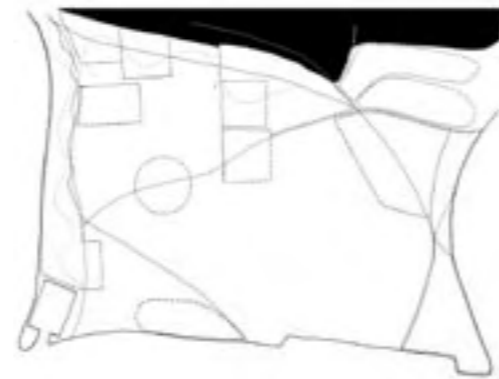
Skötselprinciper: Tallarna stammas upp efterhand till en stamhöjd på 3 m. Ungefär 30 % av tallarna skall successivt gallras ut utan att den ojämna spridningen går förlorad. Bergskörsbäret skall styras mot att utveckla flerstammighet. Fältskiktet skall ogrärensas för hand två gånger per säsong då de svåraste och mest störande ogräsen tas bort. Vissa arter bör man vara extra noga med att hålla borta och till dem hör bland andra kirskaål (*Aegopodium podagraria*) och nejlikrot (*Geum urbanum*).

Det blommande berget

Befintlig situation: Detta är en brant slänt som sträcker sig längs större delen av arboretets ena långsida. Här växer idag ganska många träd. Platsens nuvarande karaktär bygger framför allt på tall.

Idé och koncept: Den branta slänten måste utnyttjas till fullo. Dess topografi gör att den syns från stora delar av arboretet. Därför ville jag skapa något riktigt maffigt samtidigt som jag bevarar skogskaraktären. Det som kommer att ge liv åt platsen är olika arter av rhododendron som planteras i skrevor och på avsatser i bergssluttningen. I det triangelformade området bredvid trappan växer en större ansamling av rhododendron, som om de hade runnit nerför berget och samlats där.

Växtval och uppbyggnad: Det befintliga trädskiktet sparas. I buskskiktet planteras allt från relativt låga till höga arter av rhododendron och azalea i alla möjliga färger. Guldazalea (*Rhododendron luteum*) och vårazalea (*Rhododendron canadense*) är ett par exempel.

Höjdpunkter under året: Våren och försommaren då all rhododendron blommar.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Rhododendronbuskarna kommer att ha vuxit till sig och ge en större färgeffekt efter 4–8 år. Efter 30–40 år har de vuxit till ett maffigt bestånd där inte bara blomning utan också grenarkitektur är en stor estetisk tillgång.

Anläggning: Plantering skall ske längs bergssluttningen i lämpliga skrevor och på avsatser. Det är viktigt att plantorna har ordentlig tillgång till jord så att de inte utarmas. Nedanför berget, mot triangeln vid trappan planteras de tätare och tätare.

Skötselprinciper: Bäddarna skall ogräsrensas i början, men sedan krävs endast tillsynsskötsel, det vill säga avlägsnande av brutna grenar och att man tar bort de största ogräsen och små trädskott med rötterna.

Vårazalea Rhododendron canadense

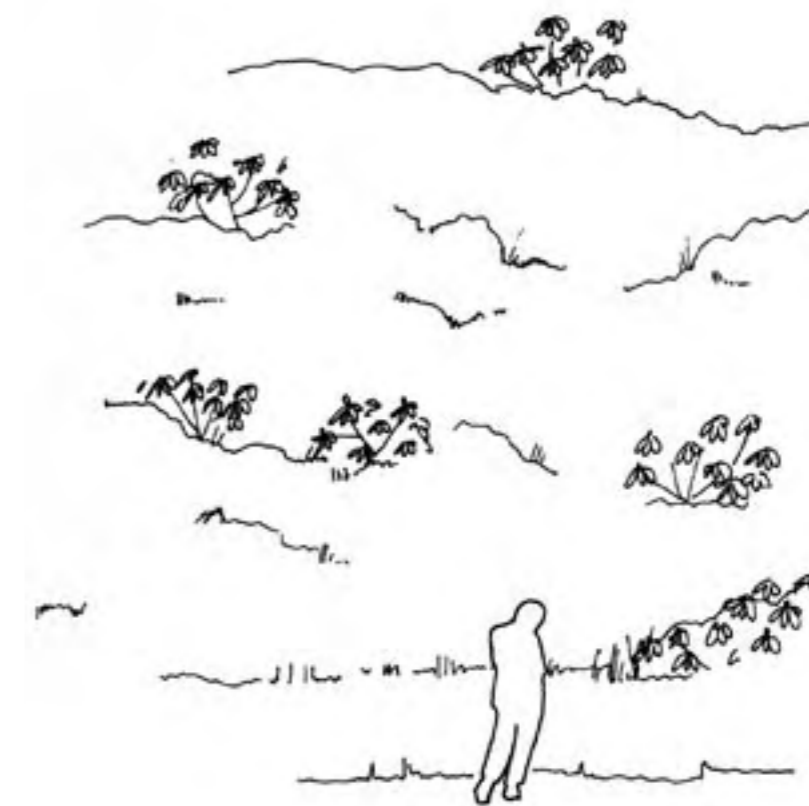

Guldazalea Rhododendron luteum

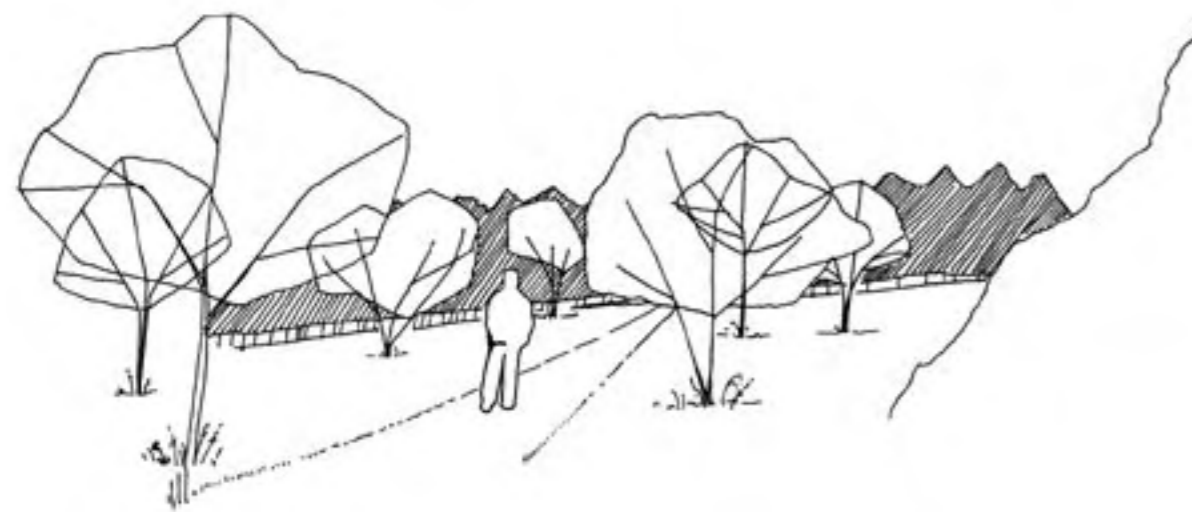
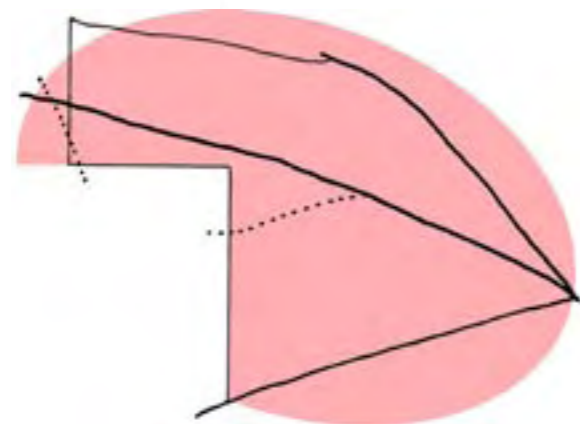

Koreansk azalea Rhododendron schlippenbachii

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor				■								
Sommarblomning						■	■					
Grönskande fåltskikt												
Höstfärg									■	■		
Vintergrönnska	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor				■	■							
Sommarblomning												
Grönskande fältskikt												
Höstfärg									■	■		
Vintergrönska												

Bergskörsbär Prunus sargentii

Vårkörsbär Prunus subhirtella

Körsbärlunden

Befintlig situation: Idag växer här ganska många träd, men området har ändå en relativt öppen karaktär. Vegetationen består av två douglasgranar (*Pseudotsuga menziesii* var. *glauca*), en björk (*Betula pendula*), en rönn (*Sorbus matsumarana*), en lagerhägg (*Prunus laurocerasus*), en benved (*Euonymus sieboldianus*), en schersminros (*Rodotyphus scandens*), en körsbärsbenved (*Euonymus planipes*), en bärapel (*Malus baccata*), en pärlhagtorn (*Crataegus x mordiensis* 'Toba'), en prydnadsapel (*Malus* 'Hopa'), ett spetsbladigt daggvide (*Salix acutifolia*), en rosenhagtorn (*Crataegus monogyna* 'Splendens'), en hängask (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'), en bergoxel (*Sorbus latifolia*), en japansk azalea (*Rhododendron japonicum*) och en rysk lönn (*Acer tataricum*).

Idé och koncept: Jag vill att platsens öppenhet skall bevaras åtminstone till en början. Platsens befintliga vegetation innehåller redan flera prydnadsträd och jag vill förstärka dess uttryck genom att ytterligare solitära individer av prydnadskaraktär planteras in. Tillsammans kommer träden utgöra dels en plats med högt prydnadsvärde, dels en kontrast till de angränsande karaktärerna som är betydligt tätare.

Växtval och uppbyggnad: Förutom de befintliga träden tillkommer ett antal bergskörsbär (*Prunus sargentii*) och andra sorter av blommande småträd, till exempel vårkörsbär (*Prunus subhirtella*) till mellanskiktet. Fältskiktet utgörs av ängsarter, både gräs och örter

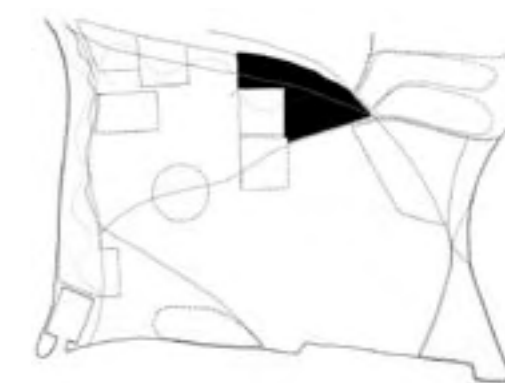
som gullviva (*Primula veris*), veronika (*Veronica* sp), viol (*Viola* sp) och ängsklocka (*Campanula patula*) samt lökväxter som porslinshyacint (*Puschkinia scilloides*), rysk blåstjärna (*Scilla sibirica*) och tidig blåstjärna (*Scilla bifolia*).

Höjdpunkter under året: Våren, då träden blommar. Ängen blommar under senvår och försommar. Hösten bjuder på sprakande höstfärger.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Effekten i denna karaktär kommer snabbt eftersom det redan finns träd på plats, men de nya träden kommer att ha utvecklats riktigt fint efter 10–15 år. Ängen tar några säsonger på sig att komma igång ordentligt liksom lökarna.

Anläggning: Björken skall tas bort. De nya träden planteras glest och skall blandas med de befintliga träden. Kvaliteten skall vara hälften solitärkvalitetet hälften högstam för att få ett bestånd med både flerstammiga och enstammiga individer. Till fältskiktet används en ängsfröblandning för friskäng. Under träden anläggs stora trädspelar ca 1 m i diameter som skall hållas ogräsfria i en till ett par säsonger innan lökväxterna planteras där.

Skötselprinciper: Efter midsommar, när ängen har blommat skall den slås, så att den sedan kan användas som gräsmatta. Träden skall beskåras så att deras individuella karaktärer förstärks. Flerstammighet skall välkomnas.

Vingnötsdjungeln

Befintlig situation: På platsen växer idag två björkar (*Betula pendula*), en fontänpil (*Salix elegantissima*) och en Kaskadpil (*Salix x sepulchralis* 'Tristis').

Idé och koncept: Detta är ett väldigt skuggigt bestånd. De kaukasiska vingnötternas flerstammiga växtsätt, stora blad och långa hängande fröställningar tillsammans med klättrväxternas stora blad gör nästan att djungelkänslan infinner sig. Ingen av de befintliga promenadstigarna leder igenom Vingnötsdjungeln. För att man skall kunna uppleva denna karaktär inifrån har jag lett in en spång som slingrar sig genom beståndet. Den kommer också öka äventyrskänslan.

Växtval och uppbyggnad: I det lägre trädskiktet växer flerstammig kaukasisk vingnöt (*Pterocarya fraxinifolia* fk Uppsala E). På stammarna klättrar pipranka (*Aristolochia macrophylla*) och i fåltskiktet lyser en tidig blåstjärna (*Scilla bifolia*) upp.

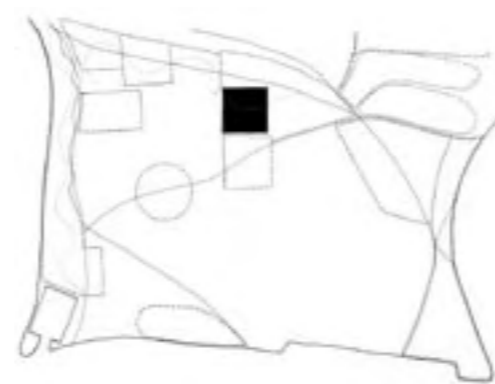
Höjdpunkter under året: Den kaukasiska vingnöten är vacker under större delen av året. Dess lövverk, fröställningar och gula höstfärg hör till dess främsta kvaliteter. Piprankan blommar med sina speciella blommor i juni. Den tidiga blåstjärnans vårflor i mars–april utgör en vacker effekt innan det blir för mörkt under lövverket.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Efter 6–8 år kommer krontaket att ha slutit sig och en stark skogskänsla kommer att infinna sig.⁴² Blåstjärnan kommer att blomma efter 3–4 säsonger.

Anläggning: All befintlig vegetation tas bort för att Vingnötsdjungeln skall få den mörka karaktär som planerats. De nya träderna planteras som solitärkvalitet med topphöjd på minst 200 cm med ett avstånd på 2–3 ½ m med ett snitt på 3 m. Efter trädens plantering skall marken hållas ogräsfri i ett par säsonger innan den tidiga blåstjärnan kan sås in. Den skall då täcka marken till 10 %.

Skötselprinciper: De kaukasiska vingnötterna skall styras mot att bli flerstammiga. Eftersom detta bestånd kommer att bli ganska mörkt, kommer det heller inte att bli speciellt mycket problem med ogräs. Därför kan ogrärensningen utföras mer sällan när beståndet vuxit upp. Vissa ogräs bör man dock vara extra noggrann med att hålla borta till exempel kirsål (*Aegopodium podagraria*) och nejlikrot (*Geum urbanum*).

⁴² Allan Gunnarsson
2006-05-31

Kaukasisk vingnöt Pterocarya fraxinifolia

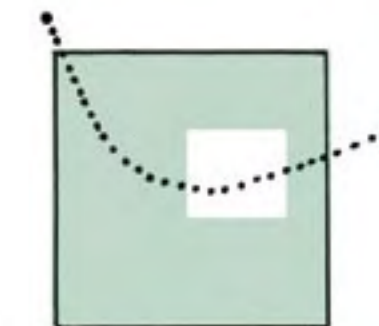

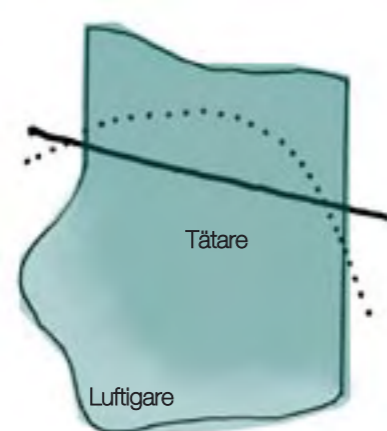
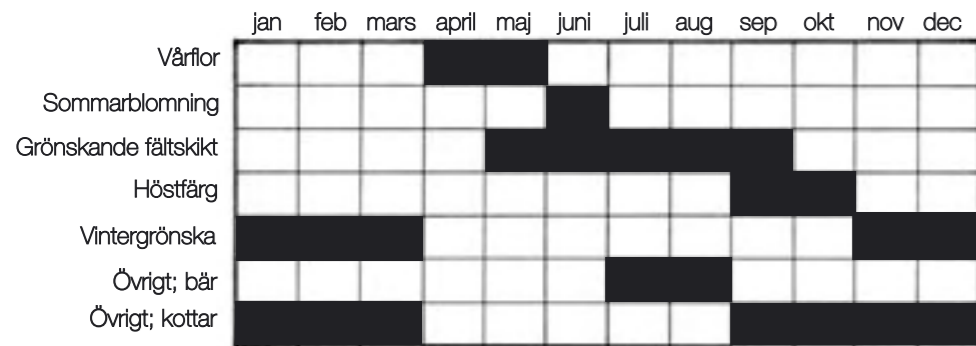
Pipranka Aristolochia macrophylla

Tidig blåstjärna Scilla bifolia

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor			■	■								
Sommarblomning												
Grönskande fåltskikt												
Höstfärg										■	■	
Vintergrönska												
Övrigt; intressanta fröställningar								■	■			

Japansk lärk Larix kaempferi

Fujigran Abies veitchii

Guldazalea Rhododendron luteum

Ädelgranskogen

Befintlig situation: Här växer en stor japansk lärk (*Larix kaempferi*) och fem mindre barrträd, serbisk gran (*Picea omorika*), *Picea abies* f. *tabuliformis*, *Picea abies* 'Argento Spicta', cembratall (*Pinus cembra*) och *Pinus parviflora* 'Pygmalia glauca' samt två björkar (*Betula pendula*).

Idé och koncept: På platsen finns alltså redan sex vackra barrträd som fått utgöra stommen i denna karaktär, som även fortsättningsvis kommer att domineras av barr. Som nytillskott har jag valt den något blåskimrande ädelgranen och den luftigt gröna lärken som kommer att komplettera varandra väldigt fint både i färgton och form. Kanske speciellt på våren när lärkens barr är ljus gröna och på hösten då de antar en gul höstfärg. De kompletteras av ett blommande lägre buskskikt. Här kommer man att kunna promenera både längs en rakare gångväg och på den slingrande spång som går genom flera av bestånden.

Växtval och uppbyggnad: Förutom de befintliga träden är det Fujigranen (*Abies veitchii*) och den japanska lärken (*Larix kaempferi*) som bildar trädskiktet. Buskskiktet består av spridda exemplar av (smalbladig) rhododendron och azalea till exempel guldazalea (*Rhododendron luteum*). I fåltskiktet växer harsyra (*Oxalis acetosella*), ekorrbär (*Maianthemum bifolium*), liljekonvalj (*Convallaria majalis*) och lundgröe (*Poa nemoralis*).

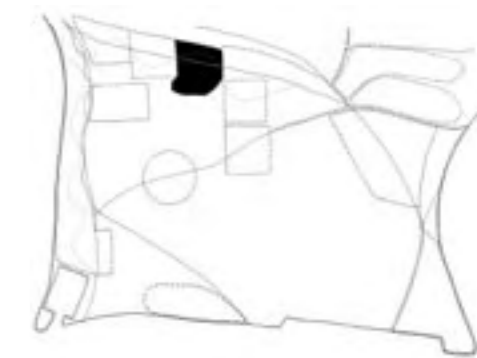
Höjdpunkter under året: Fujigranen är vacker året om men får särskilt vackra kottar under hösten. Den japanska lärken blir otroligt vacker under våren när de nya barren spricker ut, samt under hösten

när barren färgas gula och kontrasterar mot fujigranens något blåaktiga barr. Guldazalean blommar under maj–juni och får en vacker gul höstfärg. Harsyran blommar i april–maj, liljekonvaljen i maj och ekorrbäret i maj–juni, men alla dessa växter har vackra blad och de två senare även bär som gör att deras effekter förlängs.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Den japanska lärken är ganska snabbväxande och ger skogskänsla efter 8–12 år.⁴³ Fujigranen får sina horisontella grenar efter 20–25 år, den växer ganska långsamt jämfört med lärken som till en början kommer att dra ifrån höjdmässigt.⁴⁴ Guldazalean tar 4–8 år på sig att växa sig riktigt fin. Örterna i fåltskiktet kommer att bilda små täckande mattor i lundgröen efter 6–7 år.⁴⁵

Anläggning: Björkarna tas bort. Beståndet skall vid anläggning bestå av 70 % japansk lärk, med topphöjd på ca 150 cm, och 30 % fujigran i stor storlek. Träden planteras med ojämna avstånd på 2–4 m med ett snitt på 3 m. Lundgröen sås in efter två säsonger på ogräsfri mark. De andra fåltskikt växterna introduceras efter ytterligare ett antal säsonger när kronorna tätat något. De planteras som pluggplantor c/c på 20 cm i sjok framförallt längs stigarna.

Skötselprinciper: Lärken stammas upp och karaktärsbeskärs för att formmässigt kontrastera granarna så mycket som möjligt. Fåltskiktet skall handrensas två gånger per säsong då framför allt de besvärligaste rotogräsen samt de ogräs som är mest störande tas bort för att inte förta intrycket av de mindre skogsörterna.

⁴³ Allan Gunnarsson 2006-05-31

⁴⁴ Henrik Sjöman 2006-05-18

⁴⁵ Allan Gunnarsson 2006-05-31

Ormbunkslunden

Befintlig situation: På platsen finns idag en jättetuja (*Thuja plicata*), en nutkacypress (*Chamaecyparis nootkatensis*), en pelarthuja (*Thuja occidentalis* 'Fastigiata'), en bergtall (*Pinus mugo* var *pumilio*) en björk (*Betula pendula*) och en hägg (*Prunus padus*).

Idé och koncept: Ett skuggigt och grönskande bestånd med stark skogskänsla. Över gångvägen som går genom beståndet slingrar sig även en spång som leder besökaren runt i beståndet på ett mer äventyrligt vis. Längs beståndets östra sida och sydöstra hörn föreslås en hög och strikt avenbokshäck. Den skall utgöra en tydlig gräns mellan öppet och slutet samt en inramning till fältskiktet.

Växtval och uppbyggnad: I trädskiktet växer västamerikansk hemlock (*Tsuga heterophylla*, helst typ *Mustila*), som ger en ordentlig skugga. I det grönskande fältskiktet finns en blandning av flera olika ormbunkar som träjon (*Dryopteris filix-mas*), majbräken (*Athyrium filix-femina*), strutbräken (*Matteuccia struthiopteris*) samt den mer exklusiva *Polystichum munitum*, en vintergrön ormbunke. Som amträd till hemlocken används japansk lärk (*Larix kaempferi*). För att lysa upp detta skuggiga skogsparti planteras även silverax (*Cimicifuga racemosa*), ekorrbar (*Maianthemum bifolium*) och harsyra (*Oxalis acetosella*).

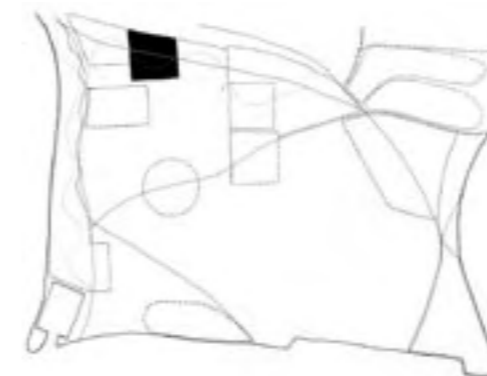
Höjdpunkter under året: Den västamerikanska hemlocken är vacker året om. Ormbunkarna utgör ett vackert och frodigt fältskikt under hela växtperioden. *Polystichum munitum* grönskar till och med året om. Silveraxet blommar i september–oktober. Ekorrbäret blommar i maj–juni, men dess bladverk och röda bär gör att den är en vacker prydnad under en betydligt längre period. Harsyrans blomning i april–maj är en liten men vacker detalj som förhöjer helheten. Lärken bjuder på kontrast

framförallt under hösten med sin gula höstfärg.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Hemlocken tillsammans med lärken ger ett täckande krontak efter 12–15 år.⁴⁶ Skogsörterna ger en fin effekt efter 6–7 år. Ormbunkarna tar några fler säsonger på sig innan de täcker helt.

Anläggning: All befintlig vegetation utom bergtallen tas bort. Hemlocken växer långsamt och bör planteras i stora storlekar. Den är också en av de mest utpräglade sekundärarterna. Därför behöver den ett amträd, lärk. Lärken skall planteras samtidigt som hemlocken⁴⁷ och då utgöra 40 % av beståndet. Arterna planteras med ojämna avstånd på 1,5–3 m, med snittavstånd på 2 m. Detta försvårar ogrärensningen. Därför täcks marken med bark och fältskiktet planteras in först när denna har börjat multna. Då har också kronorna börjat sluta sig och skogsväxterna kommer att trivas bättre. Ormbunkarna planteras med c/c på 50 cm förutom den mer exklusiva *Polystichum munitum* som sätts glesare. Silveraxet planteras som pluggplanta och skall inte täcka, bara lysa upp med enstaka exemplar. De övriga fältskiktörterna planteras också som pluggplantor med ett c/c på 20 cm och sätts i klungor för att stå emot konkurrensen från ormbunkarna.

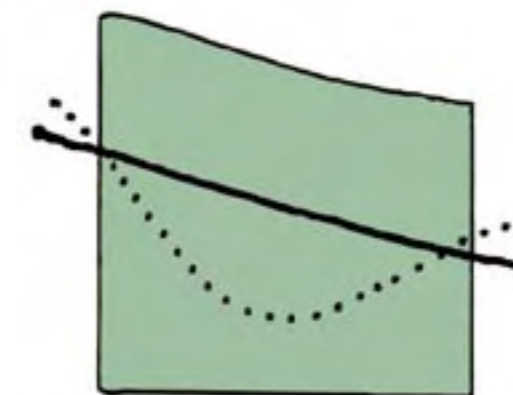
Skötselprinciper: Uppstamning av hemlockarna förstärker deras vackra form. Den klippta avenbokshäcken skall hållas strikt och cirka 145 cm hög. Lärken gallras bort efterhand tills endast hemlocken finns kvar. Ogrärensning skall ske två gånger per säsong för hand. Efter att fältskiktet slutit sig kommer många ogräs att skuggas ut och då kan det räcka med en gång per år.

Västamerikansk hemlock
Tsuga heterophylla

Strutbräken
Matteuccia struthiopteris

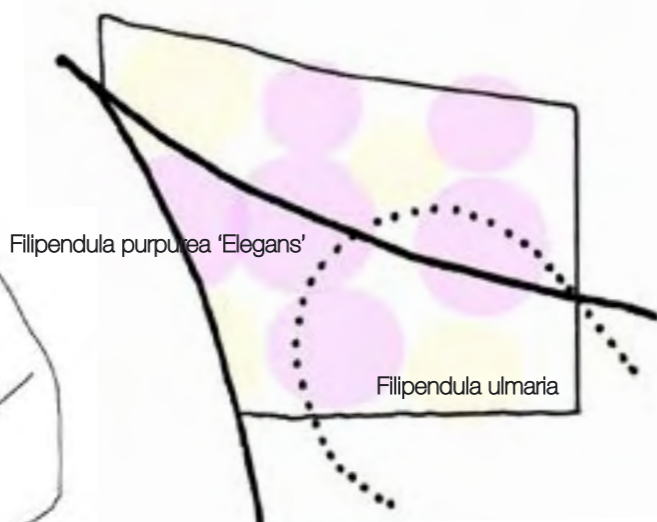
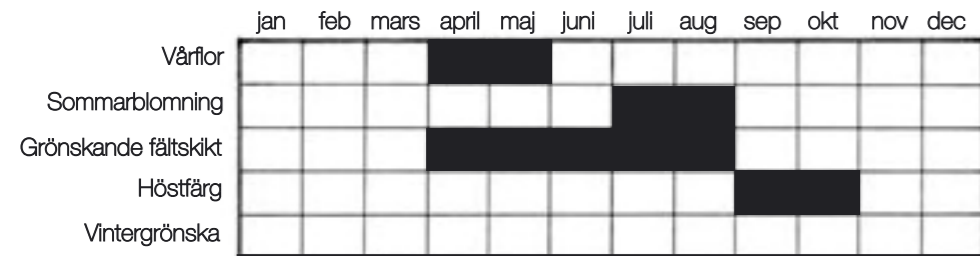

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor				■								
Sommarblomning				■		■			■	■		
Grönskande fältskikt				■	■	■	■	■	■	■		
Höstfärg												
Vintergrönska	■											■
Övrigt; bär							■	■				

⁴⁶ Allan Gunnarsson
2006-05-31

⁴⁷ Henrik Sjöman
2006-06-08

Flikbladig klibbal Alnus glutinosa 'Imperialis'

Skogstry Lonicera xylosteum

Ramslök Allium ursinum

Flikal-dungen

Befintlig situation: Nuvarande vegetation består av en björk (*Betula pendula*), tre tujor (*Thuja occidentalis*) varav en gulbarrig, en fujigran (*Abies veitchii*) och en hägg (*Prunus padus*).

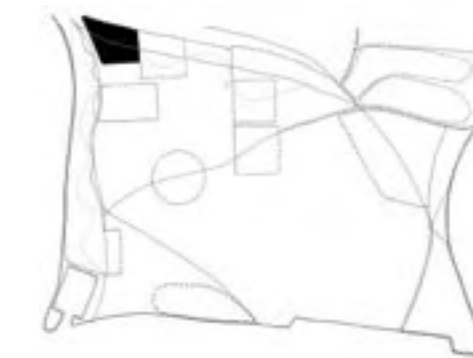
Idé och koncept: Den sirliga flikbladiga klibbalen ger en lätt skugga åt fältskiktet som på våren består av en vit matta av lökväxter. Under sommaren förvandlas fältskiktet till ett blommande hav av rosa och vita vippor. Avenbokshäcken som tillhör Ormbunkslunden sträcker sig även en bit längs denna karaktär. Spångpromenaden som går genom planteringen förhöjer upplevelsen av att vara mitt i naturen.

Växtval och uppbyggnad: I trädskiktet finner vi flikbladig klibbal (*Alnus glutinosa* 'Imperialis'), med djupt flikiga blad, en annorlunda variant på vår välkända klibbal. I buskskiktet finns enstaka exemplar av skogstry (*Lonicera xylosteum*). I fältskiktet finns olika fält av dels vår egen gräddvita älgört (*Filipendula ulmaria*), dels den japanska älgörten (*Filipendula purpurea* 'Elegans') med rosa vippor. Båda blir kring 1 m höga. På våren, innan älgörten kommit upp täcks marken av snöklöcka (*Leucjum vernum*) och ramslök (*Allium ursinum*). Som komplement till dessa arter säs lundgröe (*Poa nemoralis*).

Höjdpunkter under året: Den flikbladiga klibbalen får ingen höstfärg, men dess vackra spetslika blad är nog så vackra under sommarsäsongen. Skogstryn blommar i maj–juni och får även senare röda bär. Älgörten blommar i juli–augusti. Snöklöckorna blommar i april och ramslöken i maj, fast dess vackra bladverk kommer redan i april.

⁴⁸ Allan Gunnarsson
2006-05-18

⁴⁹ Märten Hammer
2006-04-28

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Redan efter 6–8 år kommer man att känna skogskänslan i detta bestånd. Alens vackra stammar framträder efter 8–10 år. Ramslöken och snöklöcka kommer att ha bildat en täckande matta efter 25–30 år, men ger naturligtvis effekt långt tidigare. Efter 50–60 år avstannar beståndets utveckling, alen blir oftast inte mer än ca 75 år.⁴⁸

Anläggning: Av de befintliga träden sparas fujigranen och häggen. De andra är inte i tillräckligt god kondition eller passar inte in i beståndet. Alarna planteras som ungträd med en topphöjd på 200 cm. Planteringsavståndet skall vara 0,5–3 m med medelavstånd på 2 m. För att beståndet snabbt skall få skogskaraktär används här vanlig klibbal som amträd. Vid anläggning planteras lika mycket flikbladig klibbal som vanlig klibbal. Skogstryn planteras som spridda exemplar. Efter två säsonger av ogrärensning säs lundgröen in tillsammans med ramslök och snöklöcka som planteras som plugg och kompletteras med frösädd. De planteras i sjok var för sig med ett c/c på 25 cm. Älgörten planteras in några säsonger senare också den som plugg⁴⁹. Den japanska älgörten och den vanliga älgörten planteras även de i sjok var för sig med c/c på 40 cm.

Skötselprinciper: Den vanliga klibbalen gallras bort successivt så att endast den flikbladiga klibbalen kvarstår efter 10–15 år. Fältskiktet måste ogrärensas för hand två gånger per säsong då de besvärligaste ogräsen och de som rent estetiskt inte passar in tas bort. Lökväxternas frön samlas in och sprids för att snabbare bilda de önskade mattorna.

Hassellunden

Befintlig situation: Idag växer här en tall (*Pinus sylvestris*), en björk (*Betula pendula*), en ek (*Quercus robur*), en hägg (*Prunus padus*), en hassel (*Corylus avellana*) en lönn (*Acer sp*) och en bollpil (*Salix fragilis* 'Bullata').

Idé och koncept: Mot den södra sidan där det skall byggas en väg, planteras en trädrad som skall utgöra en tydlig avgränsning, och en skyddande hassellund. Genom lunden slingrar sig en skogsstig som ett spännande alternativ till den vanliga gångvägen.

Växtval och uppbyggnad: Trädraden består av pelarasp (*Populus tremula* 'Erecta'). Dominant art i lunden är förstas hassel (*Corylus avellana* fk Öglunda E). Fältskiktet består av lundörter som vitsippa (*Anemone nemorosa*), ramslök (*Allium ursinum*), gulsippa (*Anemone ranunculoides*), nunneört (*Corydalis sp*), krollilja (*Lilium martagon*) samt lundgröe (*Poa nemoralis*).

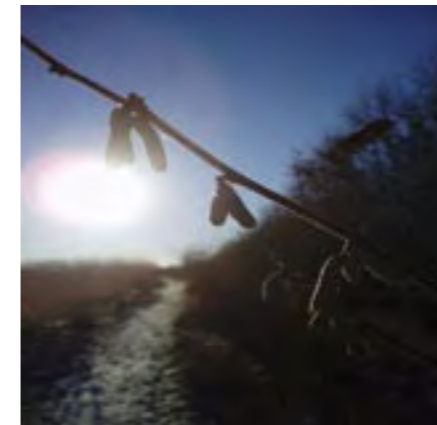
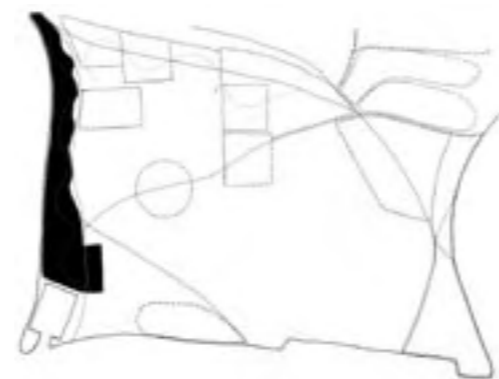
Höjdpunkter under året: Lundörterna blommar i april–maj.

Hasseln blommar i mars då framförallt hanblommorna, hängena, är väldigt dekorativa. Den har också en vackert gul höstfärg.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Efter 12–15 år har hasseln utvecklats till så pass stora buskar att man kan gå under dem.⁵⁰ Fältskiktet tar ganska många år på sig att bilda en täckande matta, men kommer att ge en mycket vacker effekt tidigare.

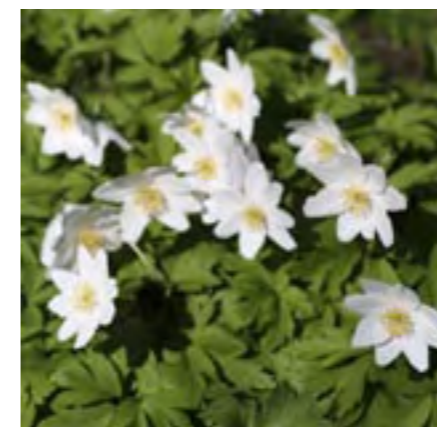
Anläggning: Tallen, eken, häggen, lönnen och hasseln sparas. De andra befintliga träderna tas bort. Hasseln växer långsamt och här används därför amträ, björk (*Betula pendula*).⁵¹ Hassel och björk planteras till lika antal med ett avstånd på 1, 5–3 m med snittavstånd på 2 m. Hasseln skall planteras som solitärkvalitet. Efter två säsonger kan man så in lundgröen. Därefter får man vänta ytterligare ett antal säsonger innan resten av fältskiktet kan introduceras. Dessa örter planteras i sjok med undantag för krolliljan. Sipporna introduceras med rhizom, ramslöken och nunneörten som pluggplanta och krolliljan som lök. Tillsammans skall de täcka ca 30 % av markytan vid plantering. Trädraden skall bestå av pelarasp av solitärkvalitet med topphöjd på ca 250 cm. Dessa skall planteras med ett avstånd på 5 m mellan träderna. Gången som skall slingra sig genom beståndet skall täckas med flis och skall vara 60 cm bred.

Skötselprinciper: Björken gallras bort successivt så att endast hasseln kvarstår efter 15 år. Fältskiktet rensas för hand två gånger per säsong då alla grövre, iögonfallande och besvärliga ogräs avlägsnas. Senare då hasseln slutit sig och beståndet blivit riktigt skuggigt kan man dra ner på rensningen till en gång per säsong eftersom färre ogräs kan etablera sig under dessa förhållanden. Hasslarna beskärs för att forma deras individuella karaktärer och för att ge utrymme för promenerare på den lilla gången. I övrigt skall brutna grenar tas bort.

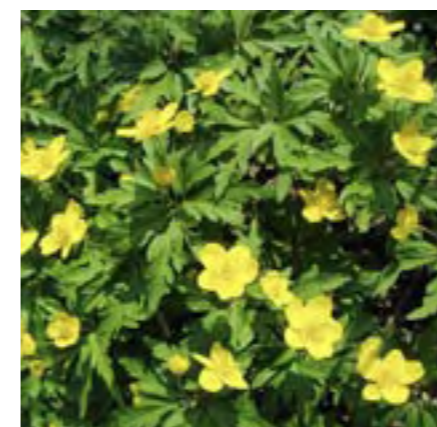
Hassel

Corylus avellana

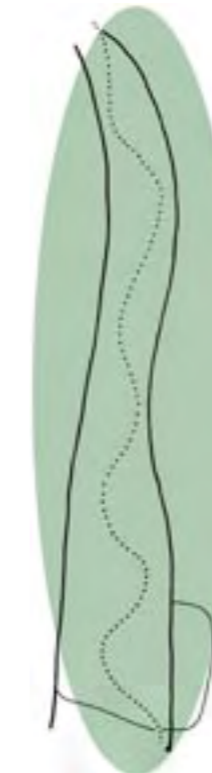
Vitsippa

Anemone nemorosa

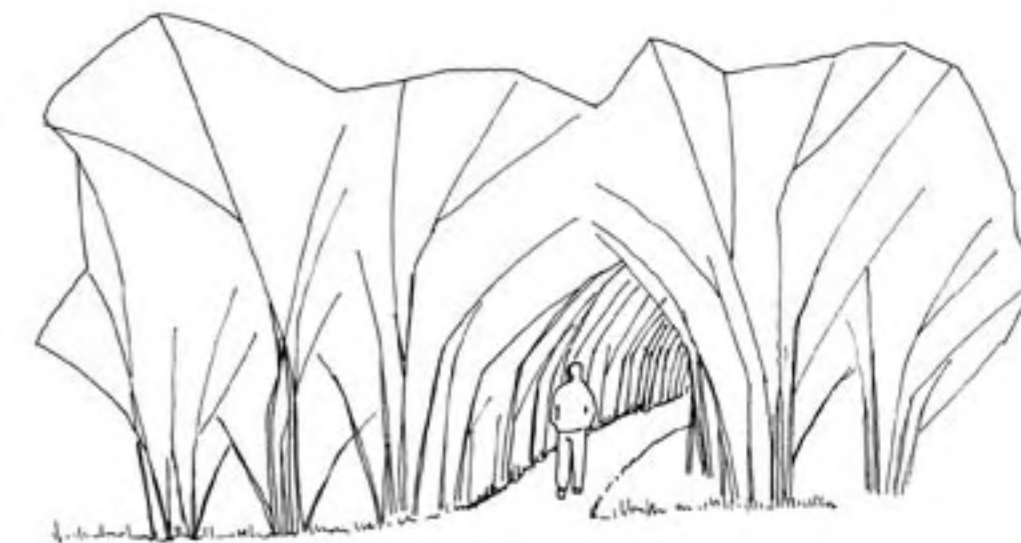

Gulsippa

Anemone ranunculoides

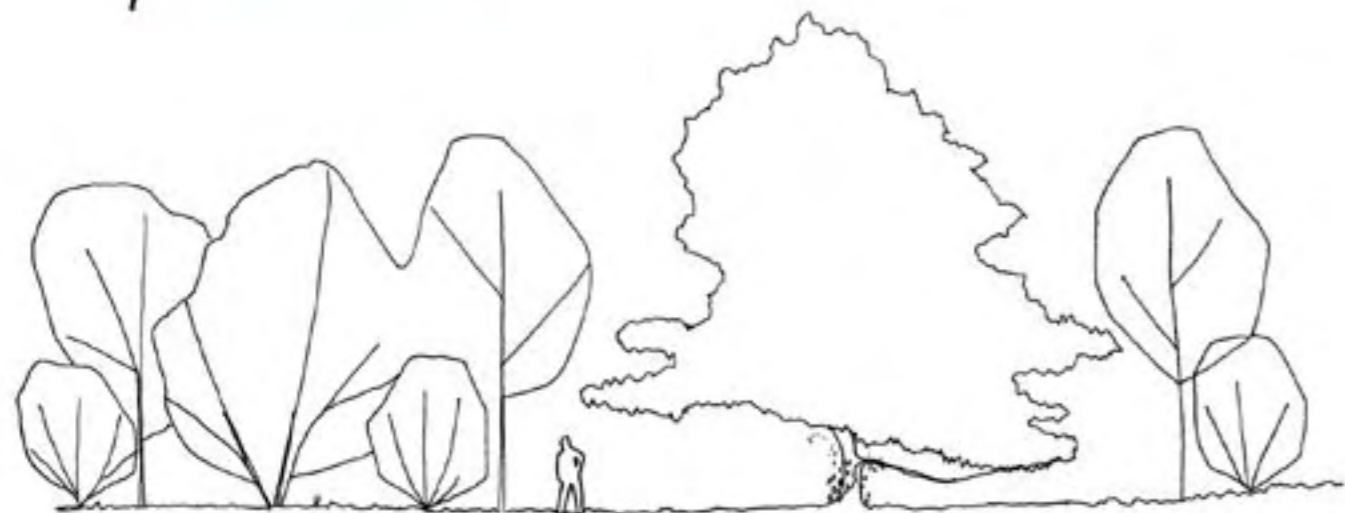
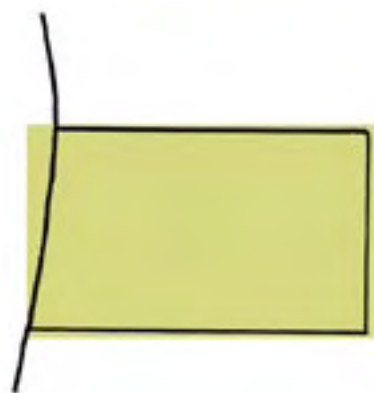
	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor				■	■							
Sommarblomning												
Grönskande fältskikt												
Höstfärg										■	■	
Vintergrönska												
Övrigt; nötter										■	■	

⁵⁰ Allan Gunnarsson
2006-05-31

⁵¹ Ibid

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor				■								
Sommarblomning						■	■					
Grönskande fältskikt												
Höstfärg									■	■		
Vintergrönska												
Övrigt; intressanta fröställningar	■								■	■	■	■
Övrigt; kakdoft												

Katsura *Cercidiphyllum japonicum*

Häggmispel *Amelanchier laevis*

Porslinshyacint *Puschkinia scilloides*

Katsuralunden

Befintlig situation: På platsen växer idag en tall (*Pinus sylvestris*), en hiba (*Thujopsis dolabrata*), en cembratall (*Pinus cembra*) och tre björkar (*Betula pendula*).

Idé och koncept: Denna karaktär är något lägre än många av de övriga. Tillsammans skapar dessa växter en ljus och luftig miljö i olivtoner. Katsuran med sitt vackra lövverk och sin rosaskimrande blomning tillsammans med den praktfulla häggmispeln utgör stommen i detta ljusa bestånd. Den befintliga tallen har en speciell arkitektur som accentueras när en blå klematis får klättra bland dess grenar.

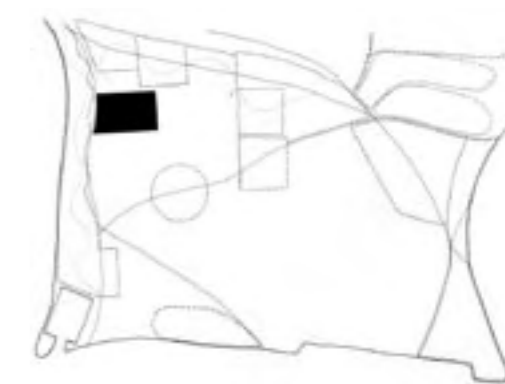
Växtval och uppbyggnad: I mellanskiktet växer kopparhäggmispeln (*Amelanchier laevis* fk Bäcklösa E) med katsuran (*Cercidiphyllum japonicum* fk Göteborg E). I fältskiktet blommar den strimmiga porslinshyacinten (*Puschkinia scilloides*) som senare på våren efterträds av *Vancouveria hexandra* och vårsköna (*Claytonia sibirica*). Dessa kompletteras av lundgröe (*Poa nemoralis*). I den befintliga tallen (*Pinus sylvestris*) klättrar en blå alp-klematis (*Clematis alpina* 'Cyanea' E).

Höjdpunkter under året: Kopparhäggmispelns vita blomning till dess kopparfärgade bladsprickning i maj samt dess orangea höstfärg. Katsuran är ett mångsidigt träd med många kvaliteter under stora delar av året till exempel ett vackert lövverk med höstfärg från crème till ljus rosa. Mest anmärkningsvärd är kanske dess kakdoft om hösten. Fältskiktet blommar länge, porslinshyacinten i april, vårskönan i maj–juli, och vancouverian i juni. Klematisen blommar i april–maj, men får sedan mycket dekorativa fröställningar som kan sitta kvar hela vintern.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Beståndet kommer att ha uppnått stora kvaliteter vid ca 15 års ålder och därefter bara bli bättre. Katsuran är ett träd som bara vinner med åren. Klematisen kommer att vara fin efter 2–3 år. Vårskönan är snabb och tar bara 2–4 år på sig att bilda mattor, medan vancouverian är långsammare.⁵²

Anläggning: Björkarna tas bort. Buskträden planteras in som solitärkvalitet med avståndet 1–3 m med snitt på 2 m. Katsuran skall vid plantering utgöra 70 % av beståndet och häggmispeln 30 %. Kring tallen planteras ett par klematisplantor. Marken skall hållas ogräsfri i två år innan lundgröe sås in tillsammans med porslinshyacinten som skall täcka till 10 %. Därefter väntar man ytterligare några år innan resten av fältskiktet introduceras. Vårskönan och vancouverian planteras som plugg var för sig i sjök med ett c/c på 35 cm.

Skötselprinciper: Katsuran och kopparhäggmispeln beskärs så att de individuella karaktärerna tas fram. Fältskiktet skall handrensas från de grövsta och besvärligaste ogräsen två gånger per år. Endast växter som stilmässigt passar in i beståndet skall tillåtas flytta in.

⁵² Allan Gunnarsson
2006-05-31

Vitt flor

Befintlig situation: På platsen växer idag en pelarasp (*Populus tremula* 'Erecta') och ett prakttrubbhagtorn (*Crataegus monogyna* 'Splendens').

Idé och koncept: Idén med denna karaktär är att björkarnas vita stammar skall kompletteras av vitblommande arter som tillsammans skall synas på långt håll. I den nedre delen av beståndet finns sex parallella apelhäckrader mellan vilka träden och örterna växer.

Växtval och uppbyggnad: I trädskiktet växer kamtjatkabjörk (*Betula ermanii* 'Holland'), tillsammans med fågelbär (*Prunus avium* E). Häckarna består av bukettapel (*Malus sargentii*). I fältskiktet växer myskmadra (*Galium odoratum*), smultron (*Fragaria vesca*) och lundgröe (*Poa nemoralis*).

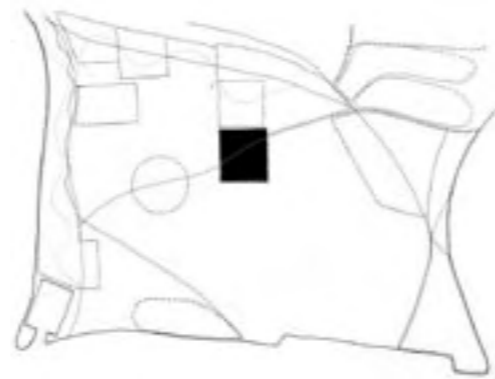
Höjdpunkter under året: Björkarna är vackra året om med sina kritvita stammar. Under våren syns fågelbärens blommor som ett vitt moln. Under sommaren mognar smultrons och körsbärens. De bär som inte vi kan nå äts gärna av olika fåglar. Apelhäcken blommar i maj. Senare får de dessutom både dekorativa orangea bär och orange höstfärg. Hösten bjuder dessutom på vackra höstfärger från både björk och fågelbär.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Björkarna och fågelbären är relativt snabbväxande träd som på ganska få år kommer att

bilda ett bestånd med viss skogskänsla. Smultrons blir snabbt marktäckande eftersom de är revbildande. Även myskmadran är ganska snabb så efter 5–10 år kommer fältskiktet att vara heltäckande.⁵³

Anläggning: Björkarna planteras som ungträd med topphöjd på 200 cm. Fågelbären skall utgöra 30 % av beståndet och planteras som solitärkvalitet för att bäst utveckla flerstammighet. Avståndet mellan träden skall variera mellan 1,5 och 3 m men snittet skall ligga på 2 m. Apelhäcken planteras med ca 3 plantor per meter på den smalare sidan under prydnadsträden och bredare på cirkelns motsatta sida där den planteras i förband. Två säsonger efter trädens plantering sås lundgröen in på mark som under tiden hållits ogräsfri. Myskmadra och smultron planteras in senare i sjok var för sig som pluggplantor med c/c på 30 cm.

Skötselprinciper: Fågelbären skall styras mot flerstammighet. Träden beskåras så att dess individuella karaktär framträder. Apelhäcken kan eventuellt ansas lite men intrycket av den skall vara att den är friväxande, beskärning gör dessutom att den förlorar lite i blomning. Fältskiktet skall handrensas två gånger per säsong då det svåraste mest iögonfallande ogräsen tas bort. Viss inspridning av andra örter kan tillåtas så länge de inte avviker för mycket från beståndets karaktär.

Fågelbär

Prunus avium

Bukettapel

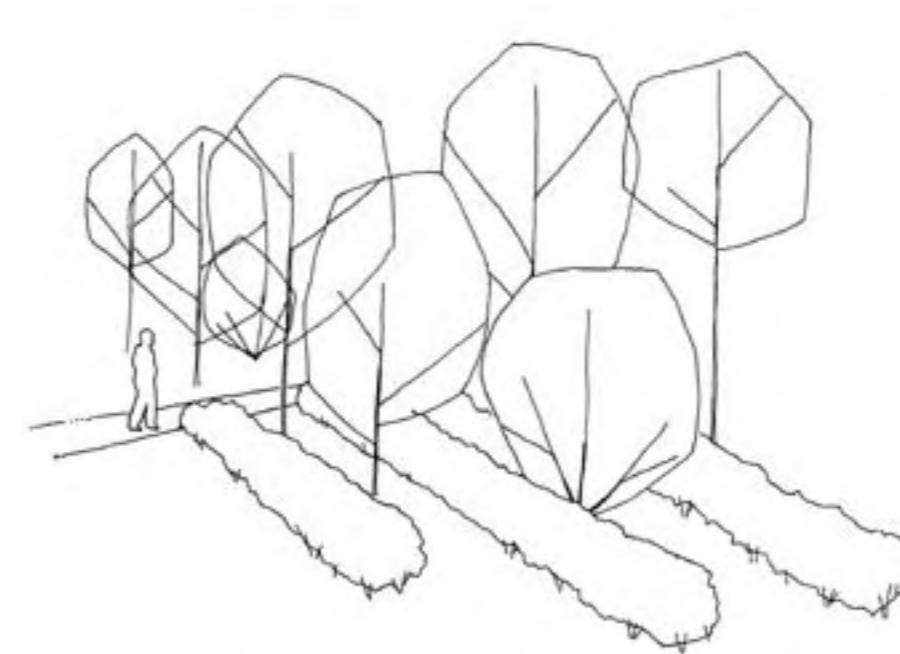
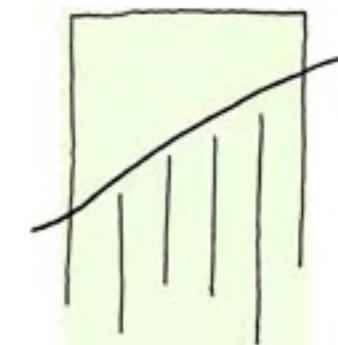
Malus sargentii

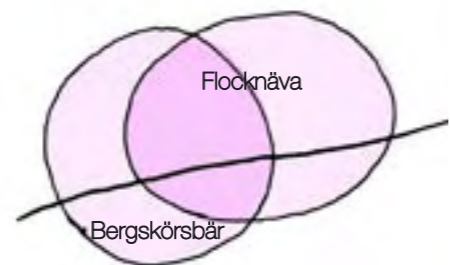
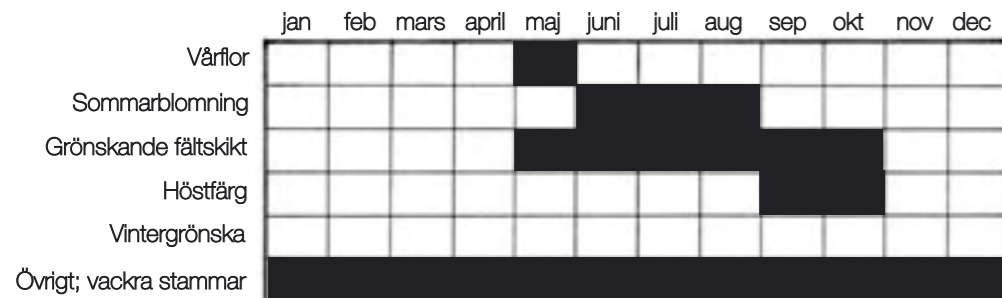
Smultron

Fragaria vesca

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor					■							
Sommarblomning					■	■	■	■				
Grönskande fältskikt					■	■	■	■	■			
Höstfärg									■	■	■	
Vintergrönska												
Övrigt; vackra stammar	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Övrigt; ätliga frukter och bär					■			■				

⁵³ Allan Gunnarsson
2006-05-31

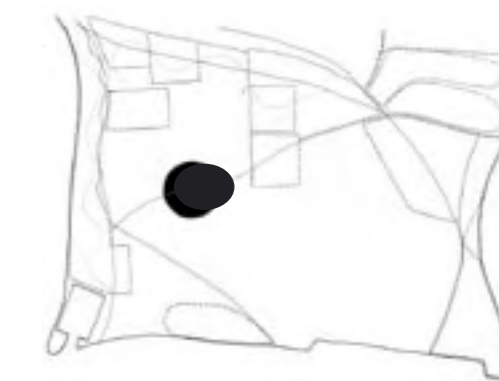
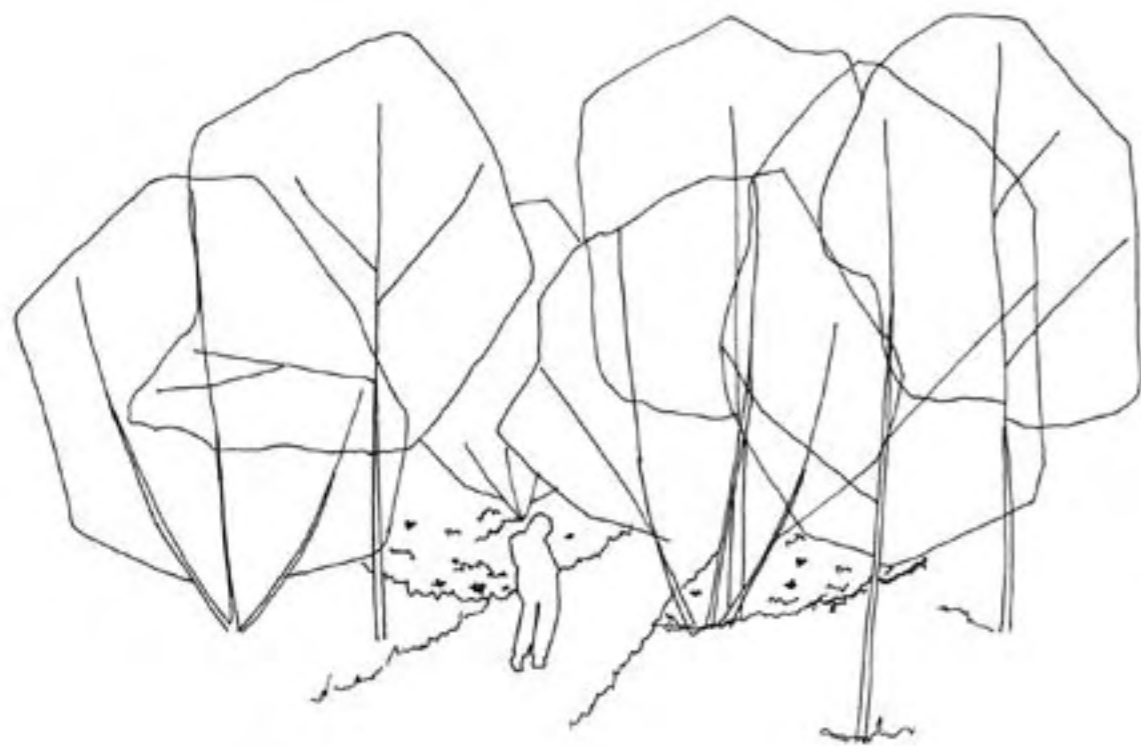
Kopparbjörk Betula albo-sinensis
var septentrionalis

Bergskörsbär Prunus sargentii

Flocknäva Geranium macrorrhizum

Rosa skyar

Befintlig situation: På platsen växer idag en blodhägg (*Prunus padus* 'Colorata'), en glanshägg (*Prunus serotina*), ett blodplommon (*Prunus cerasifera* f. *atropurpurea*) och ett japanskt körsbär (*Prunus x serrulata* 'Kanzan') samt en gulbladig gråal (*Alnus incana* 'Aurea'), en hästkastanj (*Aesculus hippocastanum*) och en bohuslind (*Tilia platyphyllos*).

Idé och koncept: Beståndet består av två runda former som går in i varandra. Den ena bygger på tre befintliga sorter av rosablommande och en vitblommande *Prunus* som bildar en kvartscirkel. Dessa kompletteras av två rosenplommon samt ett rosablommande fältskikt. Den andra formen består av en stomme av kopparfärgade stammar och rosablommande körsbär.

Växtval och uppbyggnad: Inuti den ena formen växer ett trädskikt av kopparbjörk (*Betula albo-sinensis* var. *septentrionalis*) och bergskörsbär (*Prunus sargentii*). Fältskiktet består av lundgröe (*Poa nemoralis*). Den andra formen består av ett fältskikt av flocknäva (*Geranium macrorrhizum* 'Ingwersen's Variety') som ringas in av de befintliga *Prunus*arna och två nya rosenplommon (*Prunus cerasifera* 'Rosea'). Även här växer lundgröe i fältskiktet.

Höjdpunkter under året: Kopparbjörkarna är vackra året om tack vare de karaktäristiska stammarna, men de får också en vacker gul höstfärg. Nävans ljusrosa blomning i juli–augusti är en annan höjdpunkt, men den har även ett vackert bladverk, som gör den attraktiv under en längre tid. Prydnadsträden blommar i maj och har namngett denna karaktär.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Björkens stammar framträder först vid 5–7 års ålder. De är ganska snabbväxande och kommer tidigt att ge skogskänsla. Flocknävan är snabb och kommer att bli täckande på 5 år⁵⁴. Detta är ett bestånd som är bäst när det är relativt ungt. En del av attraktionskraften går förlorad med trädens åldrande. Detta kan ses som ett tillfälle att efter 25–30 år ge beståndet ett lyft genom att introducera nya arter som komplement till de äldre.

Anläggning: *Prunus*arna och hästkastanjen sparas. Övriga befintliga träd tas bort. Den gulbladiga gråalen kan eventuellt flyttas. Björkarna planteras som ungträd med topphöjd på 200 cm. Körsbären skall vara av solitärkvalitet. Båda trädslagen planteras med avstånd på 1,5–3 m med ett snitt på 2 m. Rosenplommonen planteras också som solitärer. Efter två år sås lundgröen in över hela ytan och fram till dess bör man ha hållit marken ogräsfri. Efter ytterligare några år kan flocknävan introduceras i den ena formen som pluggplanta med c/c på 40 cm.

Skötselprinciper: Träden skall karaktärsbeskäras, det gäller även de befintliga prydnadsträden, De nya prydnadsträden skall styras mot flerstammighet. Fältskiktet skall handrensas två gånger per år. Viss inspridning av andra arter kan tillåtas, men grövre mer iögonfallande och besvärliga ogräs skall tas bort.

⁵⁴ Allan Gunnarsson
2006-05-31

Kaprifolkullen

Befintlig situation: Här växer idag fyra björkar (*Betula pendula*), en ek (*Quercus robur*), en gran (*Picea abies*), en cembratall (*Pinus cembra*), en tysklönn (*Acer pseudoplatanus*) samt sly av bland annat hägg, lönn, och rönn.

Idé och koncept: Den slingrande kaprifolen tillsammans med de robusta ekarna är huvudattraktionen i denna karaktär. För att förstärka golvet i denna plantering ska vackra stenblock placeras ut som kaprifolen kan slingra sig runt och slutligen täcka helt.

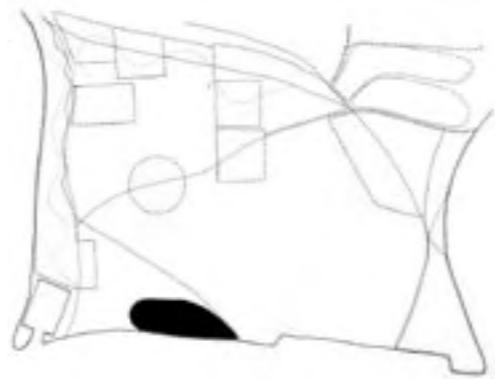
Växtval och uppbyggnad: Skogseken (*Quercus robur*) växer i trädskiktet och i fältskiktet växer vildkaprifol (*Lonicera periclymenum*). Dessutom växer här lundgröe (*Poa nemoralis*), vitsippor (*Anemone nemorosa*), svalört (*Ranunculus ficaria*), och vårlök (*Gagea lutea*).

Höjdpunkter under året: Kaprifolen blommar i juni, då den ljuvliga doften kommer att kännas på långt håll. Dessutom har den ett vackert grenverk, blad som skiftar i grönt och lila, samt dekorativa röda bär. Ekarna är vackra under stora delar av året, tack vare sina vackra kronor och löv. Under våren blommar lundörterna som också ger stor behållning åt beståndet.

Höjdpunkter under beståndets utveckling: Ekarna tar ganska god tid på sig innan de utvecklar sina bästa sidor, men efter 10–12 år har de ändå vuxit upp till ganska stora unga träd. Kaprifolen tillsammans med stenarna kommer att ge effekt på några år. Övriga fältskiktsarter kommer att ha utvecklats fint efter 6–8 år.

Anläggning: All befintlig vegetation utom eken, granen och cembratallen tas bort. De nya ekarna ska planteras som ungträd med topphöjd på minst 200 cm och behöver ett amträd nämligen björk (*Betula pendula*). Därför kan även de befintliga björkarna sparas tills vidare och tas ner tillsammans med ambjörkarna. Träden skall planteras med ett avstånd på 2–3 m med snitt på 2,5 m. För att få en riktigt småkullig topografi skall stenblock av varierande storlek placeras ut i beståndet, dessa skall se så naturliga ut som möjligt. Efter två säsonger sås lundgröen in. Kaprifolen planteras samtidigt med övrigt fältskikt på ogräsfri mark efter ytterligare några säsonger. Kaprifolen planteras med ett avstånd på 1–2 m. Lundörterna skall täcka marken till 10 %, sipporna introduceras som rhizom och svalörten som pluggplanta.

Skötselprinciper: Björkarna gallras ut efter hand till bara ekarna finns kvar. Ekarna stammas upp till en stamhöjd på ca 2–3 m för att framhäva fältskikt och golvet topografi. De skall sedan karaktärsbeskäras för att ta fram varje individs egenskaper. Fältskiktet skall ogrärensas för hand två gånger per säsong. Viss inspridning av andra arter än ovannämnda kan tillåtas så länge de smälter in. Övriga plockas bort för att inte beståndet skall gå miste om sin speciella karaktär. Efter att kaprifolen har täckt marken kan man dra ner på ogrärensningen till en gång per år, bara man ser till att inte få in de besvärligaste mest iögonfallande ogräsen.

Skogsek

Quercus robur

Kaprifol

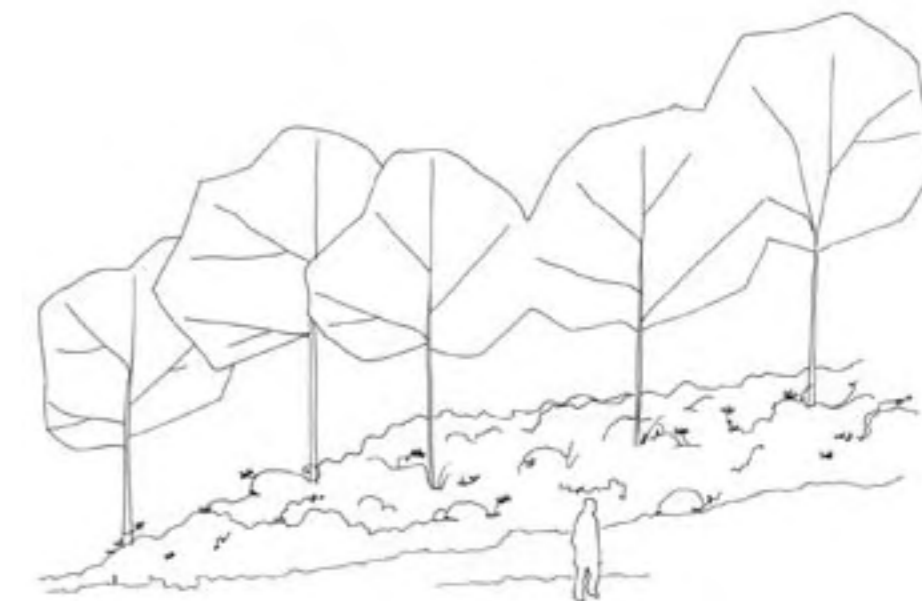
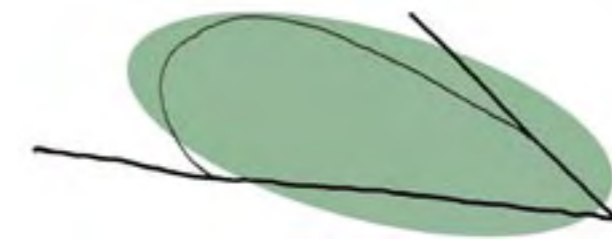
Lonicera periclymenum

Svalört

Ranunculus ficaria

	jan	feb	mars	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Vårflor				■	■	■						
Sommarblomning					■	■	■	■				
Grönskande fältskikt					■	■	■	■	■	■		
Höstfärg									■	■	■	
Vintergrönska												
Övrigt; bär								■	■			

Källor & litteratur

Tryckta källor och litteratur

Alling, Magdalena, 2002, *Växten i fokus – om arternas betydelse för platsens karaktär*, Alnarp

Bacon, Edmund N, 1967, *The Design of Cities*, New York

Blomqvist, Christina, 1991, *G. N. Brandt lärare, konstnär och trädgårdsmästare*, Alnarp

Cullen, Gordon, 1961, *Townscape*, London.

Folkesson, Anders, 1996, *Att forma ett rikare landskap*, Stad & Land, SLU, Alnarp

Gunnarsson, Allan och Gustavsson, Roland, 1989, *Etablering av lövträdsplantor*, Stad & Land nr 71, SLU, Alnarp

Gustavsson, Roland, 2004, Exploring woodland design: designing with complexity and dynamics – woodland types, their dynamic architecture and establishment i *The Dynamic Landscape*, s. 184–214

Gustavsson, Roland och Ingelög, Torleif, 1994, *Det nya landskapet*, Jönköping

Görling, Karin (red.), 1989, *Perennboken*, Helsingborg

Kingsbury, Noel, 2004, Contemporary overview of naturalistic planting design i *The Dynamic Landscape*, s. 58–96

Lorentzon, Kenneth, 1996, *Våra trädgårdsväxter*, Åby

Lynch, Kevin, 1960, *The Image of the City*, the MIT Press, Cambridge

Olsen, Ib Asger, 1999, *Planter i miljöet*

Parkkontoret i Jönköping, 1985, *Stadsparken i Jönköping Arboretum Naturstig*, Jönköping

Pehrsson, Per Jan, 2000, Erik Bülow-Hübe och Birger Myllenberg i *Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år*, Stockholm, s. 162–171

Påhlsson, Lars (red.), 1998, *Vegetationstyper i Norden*, Köpenhamn

Rasmussen, Steen Eiler, 1959, *Experiencing Architecture*, the MIT Press, Cambridge

Robinson, Nick, 2004, *The Planting Design Handbook*, Hants

Tregay, Robert och Gustavsson, Roland, 1983, *Oakwood's New Landscape*, Stad & Land nr 15, SLU, Alnarp

Muntliga källor

Gunnarsson, Allan, Inst. för landskapsplanering, handledning, löpande kontakt under 2005–2006

Gustavsson, Stellan, Jönköpings kommun, telefonsamtal 2006-05-08

Hammer, Mårten, Inst. för landskapsplanering, samtal, 2006-04-28

Sjöman, Henrik, Inst. för landskapsplanering, löpande kontakt under 2005–2006

Svensson, Magnus, Inst. för landskapsplanering, löpande kontakt under 2005–2006

Elektroniska källor

<http://www.lpal.slu.se/parkut/landskapslabbet/index.htm> 2006-02-21

<http://www.gentofte.dk/TF/Mariebjerg%20kort%20afdelinger.html> 2005-09-19

Andra otryckta källor

Engström, Johanna, 1998, Tekniska kontoret, Jönköping, Inventering av träd och buskar i arboretet i Stadsparken

Bilder

Alla foton, skisser och teckningar av författaren